

Tanja Pelttari

Lapsen hyvän arjen tekijöitä lastenkodissa

-etnografia henkilökunnan työtavoista osaston arjessa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (Ylempi AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

Tekijä	Tanja Pelttari
Otsikko	Lapsen hyvän arjen tekijöitä lastenkodissa – etnografia henkilökunnan työtavoista osaston arjessa
Sivumäärä	71 sivua
Aika	28.10.2016
Tutkinto	Sosionomi (ylempi AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaaliala
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaaja	Yliopettaja Sirkka Rousu
<p>Opinnäytetyö kuvaa millainen työntekijän toiminta luo ja ylläpitää lapsen hyvää arkea lastenkodissa. Tavoitteena oli tuoda työryhmän käyttöön ja vahvistettavaksi arjen tapoja, joista lapsen hyvä arki lastenkodissa muodostuu.</p> <p>Lapsen asuessa huostaan otettuna lastenkodissa on kyse aina poikkeuksellisesta tilanteesta, jossa hyvä arki lapsen omassa kodissa ei ole syystä tai toisesta toteutunut. Lastensuojelun keskeinen periaate on edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lapsen osalta on tärkeätä, että arjen toiminta on sujuvaa, sillä itseluottamus syntyy elämää ylläpitävien arkisten perusasioiden hoitamisesta. Näin ollen sijoitetulle lapselle on tärkeätä luoda tilanteita, joissa hän voi kokea onnistumisen tunteita ja pystyy rakentamaan myönteistä kuvaa itsestään sekä omasta osaamisestaan.</p> <p>Opinnäytetyö on toteutettu etnografisena tutkimuksena, jossa aineisto koostuu havainnointijaksosta yhdessä Helsingin kaupungin lastenkodin tehostetun kuntoutuksen osastolta. Opinnäytetyön tulokset on jaettu kolmeen osa-alueeseen: turvallisuus, yksilöllisyys ja toivo. Näiden osa-alueiden sisältä löytyvät ne työntekijöiden toimintatavat, jotka lastenkodissa luovat ja ylläpitävät lapsen hyvää arkea. Opinnäytetyön johtopäätöksenä voidaan sanoa, että lapsen hyvä arki lastenkodissa edellyttää toimivaa kokonaisuutta, jossa lapsilähtöistä arkea eletään aikuisjohtoisesti.</p>	
Avainsanat	Lastenkoti, lapsen hyvä arki, etnografia

Author	Tanja Pelttari
Title	The child's good daily life in a children's home – An ethnography of employees' actions in daily work
Number of Pages	71 pages
Date	28 October 2016
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor	Sirkka Rousu, Principal Lecturer
<p>This thesis describes what kind of employees' actions create and maintain children's good daily life in a children's home. The purpose of this thesis was to introduce to a workgroup daily validations in which the children's good daily life in a children's home is formed.</p> <p>When a child lives fostered in children's home it is a case of an exceptional situation. In that situation the daily life at home for some specific reason has come true. A key principle of the Child Welfare is to promote the favorable development and well-being of the child. For the child it is important that daily life runs smoothly. Child's self-confidence is born of daily management of the basic issues in life support. Therefore, to a child who is in Child Welfare, it is important to create situations in which they can experience feelings of success and be able to build a positive image of themselves and their own skills.</p> <p>This thesis was carried out using an ethnographic research method. The data consisted of an observation period in a single department of intensified rehabilitation. The children's home is maintained by the City of Helsinki. The results of the thesis are divided into three areas: security, individuality and hope. These areas can be found inside practices of daily work, which the children's homes employees create and maintain. The conclusion is that the child's good daily life in a children's home requires a workgroup, by which the daily life of a child is child-orientated and adult-led.</p>	
Keywords	Children's home, child's good daily life, ethnography

Sisällys

1	Johdanto	2
2	Lapsen oikeudet ja lainsäädäntö	4
2.1	Lastensuojelun sijaishuolto	7
3	Lapsen hyvinvointi, kasvuun ja kehitykseen vaikuttava hyvä arki	10
4	Lapsi lastenkodissa	14
4.1	Lastenkodin arki	15
4.2	Työmenetelmänä omahoitajuus	19
4.3	Traumatisoituneen lapsen kiintymyssuhde	23
4.4	Henkilöstön hyvinvoinnin merkitys lapsen hyvässä arjessa	25
5	Opinnäytetyön tutkimusasetelma	27
5.1	Opinnäytetyön tutkimusmetodi	30
5.2	Opinnäytetyön aineisto ja analyysitapa	31
5.3	Opinnäytetyön eettinen tarkastelu	39
6	Tulokset	41
6.1	Turvallisuus	42
6.2	Yksilöllisyys	46
6.3	Toivo	49
7	Johtopäätökset	52
8	Pohdinta	59
	Lähteet	64

1 Johdanto

Hyvää arkea pidetään yleisesti tärkeimpänä edellytyksenä lapsen kasvun ja kehityksen turvaamisessa. Hyvän arjen käsite on moninainen ja vaikeasti tavoitettava, lapsen hyvinvointi edellyttää myös hyvää arkea edistävää yhteiskuntapolitiikkaa. Lain mukaan vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Lapsen hyvinvointi edellyttää, että vanhemmat kohtaavat arjen vaihtelevat tilanteet. Lasten suojelu on arkista tekemistä, arjen asioiden hoitamista. Se on voimaannuttavaa, ennakoivaa ja ongelmia ehkäisevää, positiivista suojelua. (Lastensuojelun keskusliitto 2013: 5.) Poijulan (2007: 148,181) mukaan riittävän hyvä ympäristö lapselle muodostuu turvallisesta ja hyväksyvistä perushoidosta sekä liiallisilta ja vääriltä ärsykkeiltä suojaamisesta. Kasvattamisen puolestaan tulisi auttaa lasta omaksumaan realistinen kuva itsestä ja ympäristöstä sekä auttaa lasta olemaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja auttaa ilmaisemaan itseään niin, että tärkeät ihmiset ymmärtävät häntä ja hän heitä.

Lapsen asuessa huostaan otettuna lastenkodissa on kyse aina poikkeuksellisesta tilanteesta, jossa hyvä arki lapsen omassa kodissa ei ole syystä tai toisesta toteutunut. Lastensuojelun keskeinen periaate on edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lapselle järjestetään laitoshoido, mikäli sijaishuoltoa ei voida lapsen edun mukaisesti järjestää riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. Lapsen ollessa sijaishuollossa on lapsen edun mukaisella tavalla otettava huomioon aina tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. (LSL 417/2007.)

Siparin (2008) mukaan arjen lastenkodissa tulee aina olla myös lasta kuntouttavaa arkea. Kuntoutuksessa ja kasvatuksessa pyritään laaja-alaiseen eri toimijoiden yhteistoimintaan. Lapsen osalta on tärkeitä, että arjen toiminta on sujuvaa, sillä itseluottamus kehittyä elämää ylläpitävien arkisten perusasioiden hoitamisesta (Sennet 2004: 98). Näin ollen sijoitetulle lapselle on tärkeitä luoda tilanteita, joissa hän voi kokea onnistumisen tunteita ja pystyy rakentamaan myönteistä kuvaa itsestään sekä omasta osaamisestaan. Myönteisten ja läheisten ihmissuhteiden rakentaminen on sijaishuollossa oleville lapsille merkityksellistä, samoin aikuisen läsnäolo sekä lapsen kannustaminen muun muassa koulunkäynnissä, kuntoutumisessa ja harrastuksissa. Sijaishuollossa opetetaan lapselle rajoja ja sääntöjä sekä sopimusten tekemisen ja noudattamisen tärkeys osana arjen sujumisen omaa vastuuta. Lapsen päivittäisestä hoidosta,

kasvusta ja kehityksestä huolehtiminen on sijaishuoltopaikan tehtävä. (Saastamoinen 2008: 6-7, 23.)

Opinnäytetyö kuvaa ja jäsentää aikuisten työtapoja, keskeisenä kysymyksenä on millainen aikuisen toiminta luo ja ylläpitää lastenkodin hyvää arkea. Tavoitteena on tuoda työryhmän käyttöön ja vahvistettavaksi arjen tapoja, joista lapsen hyvä arki lastenkodissa muodostuu.

Opinnäytetyön taustalla on oma kiinnostus lastenkotityöhön ja lastenkodin hyvän arjen työtapoihin, jotka ovat niin sanottua hiljaista tietoa, ammatillisuutta. Kiinnostuksen kohteenani on etenkin aikuisten toimintatavat hyvän arjen luojina ja ylläpitäjinä. Työelämän yhteistyökumppanina opinnäytetyön osalta on Helsingin kaupungin Toivolan lastenkodin 8-12vuotiaille lapsille suunnattu tehostetun kuntoutuksen osasto Koivula. Osasto Koivulan nykyisen kaltainen toiminta on alkanut elokuussa 2013 ja osaston henkilökunta kehittää jatkuvasti omaa työskentelyään sekä yhtenäistää toimintaa (Toivolan lastenkoti 2015). Opinnäytetyön tutkimusmetodi on etnografinen. Etnografista näkökulmaa on Suomessa käytetty muun muassa työelämän-, elämäntapa- ja naistutkimuksen parissa 1970-luvulta lähtien. Etnografian juuret ovat antropologian piirissä, sillä tarkoitetaan havainnointia, joka tapahtuu tutkittavan kohteen tai ilmiön luonnollisessa ympäristössä. (Eskola – Suoranta 1998: 103.) Etnografinen näkökulma soveltuu opinnäytetyön aiheeseen. Olen kiinnostunut keräämään aineiston havainnoinnin avulla kehittääkseni myös omaa havainnointikykyäni lastenkotityössä. Aineisto koostuu havainnointijaksosta Toivolan lastenkodin Koivulan osastolla keväällä 2016.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa luvussa kaksi avaan lapsen oikeuksia ja lapsiin kohdistuvaa lainsäädäntöä Suomessa sekä lasten sijaishuoltoa erityisesti laitoshuollon osalta. Luku kolme keskittyy lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja kehitykseen vaikuttavaan arkeen. Lapsen käyttäytymiseen vaikuttavien tekijöiden ymmärtäminen auttaa aikuista reagoimaan lapsen toimintaan, vaikuttaen suotuisasti tämän kasvuun ja kehitykseen. Tämän vuoksi luku neljä sisältää kuvausta lastenkodista kasvuympäristönä, teoriaa lastensuojelun laitoshoidossa yksilöllisenä hoito- ja kasvatusmenetelmänä yleisesti pidettävästä omahoitaja-työmenetelmästä. Näiden lisäksi luvussa käsitellään traumatisoituneen lapsen kiintymyssuhteen prosessia ja henkilöstön hyvinvoinnin merkitystä hyvän arjen ylläpitäjänä. Luku viisi keskittyy opinnäytetyön tutkimusasetelmaan, esitellen tutkimusmetodin, aineiston ja analyysitavan sekä tarkastelen opinnäytetyön eettisyyttä. Luku 6

esittelee opinnäytetyön tulokset ja luku 7 keskittyy tulosten kautta johtopäätöksiin. Viimeinen luku 8 sisältää reflektointia niin opinnäytetyön aiheesta kuin tekemisen prosessista.

2 Lapsen oikeudet ja lainsäädäntö

Lapsen oikeuksia säädellään monin eri tavoin. Suomi on sitoutunut kansainvälisen Lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamiseen, jonka perustana on toiminut YK:n ihmisoikeusjulistus (Juujärvi – Myyry – Pesso 2011: 191). Sopimuksessa luetellaan lapselle kuuluvia oikeuksia ja asetetaan valtiolle ensisijainen vastuu niiden toteuttamiseksi (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista). Syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemyksen kunnioittaminen ovat lapsen oikeuksien oikeudellisesti sitovan sopimuksen neljä yleistä periaatetta (Convention on the Rights of the Child 1989). Mahkonen (2005) nostaa artikkelissaan esille Suomen saaneen toistuvasti huomautuksia Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lasten oikeuksia valvovalta komitealta koskien lasten oikeuksien käytännön toteutumista. Vuoden 2011 Suomea koskevassa määräaikaisraportissa kiinnitettiin huomiota muun muassa lastensuojelun laatuun. Valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan ETENEn mukaan lasten ja nuorten perusoikeuksien toteutuminen on yleisesti ottaen hyvällä tasolla. YK:n lapsen oikeuksien sopimus ei kuitenkaan ole saanut sille kuuluvaa painoarvoa päätöksenteossa. Lakiuudistukset ovat tuoneet parannuksia lastensuojelun laatuun, mutta komitean mukaan lapsen edun ensisijaisuutta ei päätöksenteossa ole ymmärretty tai otettu asianmukaisesti huomioon. Puutteet tuovat esille, ettei lasten ja nuorten ääni kuulu riittävästi normien laatijoille, viime kädessä ongelmat ovat kuitenkin useammin käytännön toteutukseen liittyviä. (ETENE – julkaisuja 41. 2013: 45-46.)

Suomen perustuslain mukaiset oikeudet ovat yhteiskunnan perusarvoja ja niillä turvataan iästä riippumatta oikeus elää ja olla. Perustuslaki (731/1999) takaa lapselle erityisen oikeuden suojeluun. Sen mukaan julkisen vallan, viranomaisten, tulee huolehtia ihmisoikeuksien sekä perusoikeuksien toteutumisesta ja huolehtia arkisissakin ratkaisuissa asiakkaan oikeuksien toteutuminen. Uusi lastensuojelulaki (417/2007) tuli voimaan 01.01.2008, jonka jälkeen siihen on tehty lukuisia muutoksia. Lain 2§ korostaa vanhempien ensisijaista vastuuta lasten hyvinvoinnista ja kunnan ennalta ehkäisevänä

tehtävää työtä perheiden ja lasten tukemisessa. Lain 34§ velvoittaa kuntaa ryhtymään viipymättä avohuollon tukitoimiin, mikäli lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat tai lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa omaa terveyttään tai kehitystään. (LSL 417/2007.)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) on tullut voimaan asteittain 1.4.2015 alkaen, vahvistaen peruspalveluja ja vähentäen korjaavien toimenpiteiden tarvetta. Sosiaalihuoltolain myötä tuli muutoksia myös joihinkin muihin lakeihin, muun muassa lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus laajeni. Tarpeenmukaisten, riittävien ja laadukkaiden sosiaalipalveluiden saaminen yhdenvertaisin perustein on sosiaalihuoltolain yksi päämääristä. Yksi keskeisimmistä lakia linjanneista periaatteista on puolestaan asiakaskeskeisyys. Asiakaskeskeisyyden periaatteen mukaan palveluiden järjestäminen tulisi olla mahdollisimman toimiva asiakkaan tarpeista katsottuna, ei vain organisaation, asiakkaalla tulisi olla myös alusta asti mahdollisuus osallistua palvelutoiminnan suunnitteluun. Tämä edellyttää asiakkaan ja palveluntuottajan vuoropuhelua sekä yhteisymmärrystä. Asiakaslähtöisyys ei voi toteutua, mikäli asiakas ei saa tietoa oikeuksistaan ja hänen yksilöllistä tilannettaan ei huomioida. (Sosiaalihuoltolaki, soveltamisopas 2015: 3-4, 92.)

Alaikäisen asiakkaan asemasta säädetään laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Lain mukaan alaikäisen toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.) Lapsen osallisuus on yksi lastensuojelun keskeisistä perusteista ja lapsen osallisuutta korostetaan myös lastensuojelulaissa, etenkin sen luvussa 4. Osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi voi olla mukana toteuttamassa, kehittämässä ja arvioimassa tehtävää työtä oman etunsa turvaamiseksi. Lapsen osallisuus on huomioitava kaikessa lapsen kanssa tehtävässä työssä, se pitää sisällään lapsen oikeuden saada tietoa itseään koskevista asioista ja mahdollisuuden ilmaista oma mielipide asioista. (Saastamoinen 2008: 63-64.)

Kaikissa sosiaalihuollon toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu silloin, kun toimi koskee lasta. Palvelujen ehkäisevää ja lapsen kehitystä edistävää tavoitetta korostetaan sosiaalihuoltolaissa. Kaikille tarkoitettujen yhteisten palveluiden tarkoituksena on tukea perheitä lasten kasvatuksessa. Kasvatuksen tukeminen tarkoittaa laajasti niitä toimia, joilla pyritään kehittämään lapsiperheiden, ja heidän välittömän arkiympäristön, mahdollisuuksia edistää lapsen suotuisaa kasvua ja kehitystä. Tavoitteet-

na on, että palveluiden avulla kyetään havaitsemaan riittävän ajoissa lapsen tuen tarve. Työntekijöiltä odotetaan osaamista lapsen kohtaamisessa sekä tarpeen mukaan eri ammattiryhmien osaamisen hyödyntämistä, jotta lapsen etu toteutuu lain edellyttämällä tavalla. (Sosiaalihuoltolaki, soveltamisopas 2015: 13,17.)

Poliittista päätöksentekoa ei voida sivuuttaa, koska päätökset heijastuvat konkreettisina myös lapsen arkeen. Suomen perustuslaki takaa oikeuden riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon, yhteiskuntamme tukeekin perhepoliittisilla tuilla lapsiperheitä lasten kasvatuksessa. Saaren (2011: 14) mukaan yhteiskunnallinen uudistus alkaa usein ongelman tiedostamisesta, uudistukset voivat olla kestoltaan ja rakenteeltaan erilaisia. Työn ja perheen yhteensovittaminen nousi Suomessa keskusteluun 1990-luvulla ja 2000-luvulla se on ollut keskiössä poliittisessa toiminnassa. Lainsäädännössä on tehty useita uudistuksia työn ja perheen yhteensovittamisen edistämiseksi. Merkittävimmät uudistukset 2000-luvulla ovat olleet niin sanottu isäkuukausi sekä työnantajille korvattavan vanhempainpäivärahauden ajalta maksettujen vuosilomakustannusten korottaminen. Perhevapaiden uudistamista perusteltiin muun muassa perheiden tarpeiden ja lapsen edun paremmalla huomioimisella. (Kuivalainen 2011: 178-179, 182.)

Yhteiskunnallisten uudistusten myötä on pyritty tukemaan lapsiperheiden arkea ja lapsen edun toteutumista. Keskustelu perheiden ja lasten tilanteesta yhteiskunnassamme on jatkunut vilkkaana eri tiedotusvälineissä kuin myös erilaisten järjestöjen puheenvuoroissa. 1990-luvulla poliittisessa puheessa alkoi esiintyä vaatimus uudenaikaisesta sosiaalipolitiikasta ja hyvinvointivaltion sijaan alkoi puhe hyvinvointiyhteiskunnasta, velvollisuudet korostuivat oikeuksien sijaan. 2010-luvulla kestävyysvajeeseen liittyvä puhe on hallinnut poliittista keskustelua. (Kangas – Niemelä – Varjonen 2011: 146.) Iivosen (2015) mukaan sopeutustoimet vaikuttavat lapsiperheiden arjessa monella tapaa muun muassa suurenevien päiväkotiryhmien ja koululuokkien sekä perheiden taloudellisen tilanteen kiristymisenä. Lapsi- ja perhejärjestöjen syyskuussa 2015 julkaiseman yhteisen kannanoton mukaan hallituksen suunnitelmat ovat vaarassa lisätä perheiden välistä eriarvoisuutta. Järjestöjen mukaan tulisi tehdä kokonaisvaltainen lapsi- ja perhevaiikutusten arviointi sekä varmistaa, etteivät vaikutukset kohtuuttomasti kaadu heikoimmassa asemassa olevien harteille (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2015).

Rantalaihon (2006: 71-72) mukaan perheiden erilaisten voimavarojen kulumisesta syntyy avuntarve. Arjessa voimavarojen kuluminen on monien yksittäisten tekijöiden summa. Perheillä on erilaisia selviytymiskeinoja voimavarojen kulumisen lyhytaikaisiin tilanteisiin. Yhteiskunnan viralliselta auttajajärjestelmältä perheet hakevat aktiivisesti apua ja tämän järjestelmän tuen toimiessa se on monessa mielessä minää vahvistava. Tilanne, jossa perhe ei saa arkeen tilapäistä apua voi perheen kokonaisvaltainen romahdus olla lähellä.

Lapselle ajoissa annettu tuki ja hoito on perusteltua nimenomaan lapsen ja nuoren kasvun ja kehityksen näkökulmasta. Lapsen arjen ollessa turvatonta ja lapsen oirehtiessa monella tavoin, odotetaan lastensuojelutyöltä ratkaisuja, joihin muut tahot eivät ole kyenneet. Lastensuojelu on niin sanottua viimesijaista apua ja tukea, johon jokaisella on oikeus. Lastensuojelun ydintehtävä on tuottaa lapsille näiden yksilöllisesti tarvitsemia palveluja. Aikuisten ydintehtävänä on varmistaa, että lapsi tietää kuka hänestä pitää huolta. Lastensuojelussa on näkyvissä psykososiaalisen pahoinvoinnin lisääntyminen. (Rousu 2007: 18-20.)

Perheet tarvitsevat palveluita, joiden avulla he selviytyvät arjen pienissä ja suurissa haasteissa jokapäiväisessä elämässä. Palveluiden osalta tulee olla käytössä riittävästi henkilökuntaa ja perheille sopivia työmenetelmiä. Haasteena on palveluiden oikea-aikainen saatavuus, jonka vuoksi yhteistyötä asiakkaiden ja viranomaisten välillä tulee kehittää. Oikea-aikaisista ennaltaehkäisevistä palveluista huolimatta on aina olemassa lapsia ja perheitä, joiden osalta palvelu ei ole riittävä tai muutoksia positiivisempaan suuntaan ei saavuteta. Tässä tilanteessa lapsen etu edellyttää aktiivisempaa lastensuojelua. (Heinonen – Väisänen – Hipp 2014: 2, 29.)

2.1 Lastensuojelun sijaishuolto

Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tehtävänä on tarjota perheelle tarpeellista apua riittävän varhain ja tarvittaessa ohjata lapsi ja perhe lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun tehtävänä on tukea vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä. (LSL 417/2007.)

Sijaishuollossa lapsen asemaan tulee kiinnittää erityistä huomiota. Sijaishuollossa lapsella on oikeus hyvään kohteluun, oikeus tarpeitaan vastaavaan sijaishuoltopaikkaan

sekä oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon. Oikeuksien lisäksi huomiota tulee kiinnittää sijaishuollon sisältöön ja laatuun. Hoito ja kasvatusta tulee tapahtua lapsilähtöisesti, huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet. Lasta tulee kohdella siten, että hän tuntee itsensä hyväksytyksi ja niin, että hän saa osakseen ymmärrystä, turvaa, hellyyttä ja huolenpitoa. Lapsen on tärkeää tulla arjessa kuulluksi ja ymmärretyksi. Läheiset ja myönteiset ihmissuhteet etenkin lapsen ja tämän vanhempien välillä on turvattava. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983; Lastensuojelun laatusuositus 2014.)

Lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle säädetään lastensuojelulain 49§:ssä. Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 88/2010.) Sijaishuollon muodon valitsemisessa on huomioitava lapsen edun, yksilöllisten tarpeiden sekä kehityksen kannalta paras vaihtoehto ja sijaishuollon aikana on huolehdittava lapsen erityisten oikeuksien toteutumisesta. Sijaishuoltopaikan valinnassa ratkaisevinta on lapsen tarpeenmukaisen hoidon ja huolenpidon järjestäminen, jolloin lapsen iällä ei tule olla määräävää merkitystä sijaishuoltopaikan arvioinnissa. (Räty 2015: 461-462; Saastamoinen 2010: 4-10, 25-27.)

Lastensuojelulain 57 - 60§ säättävät tarkemmin laitoshuoltoa. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät valtio, kunnat ja yksityiset tahot. Laki ei määrittele yksityiskohtaista luetteloa laitoshuoltona järjestettävästä sijaishuollosta tai lastensuojelulaitosten nimikkeistä. Laitosmuotoista lapsen sijaishuoltoa voidaan järjestää lastenkodeissa, nuorisokodeissa, vastaanottokodeissa, koulukodeissa sekä muissa lastensuojelulaitoksissa, jotka ovat edellisiin rinnastettavissa. Lapsen hoidossa ja kasvatuksessa on huomioitava lapsen yksityisyyden kunnioitus ja toimitilojen sekä toimintavälineiden riittävyys ja asianmukaisuus. Asuinyksikössä voidaan hoitaa enintään seitsemää lasta ja hoito- ja kasvatustehtävissä on oltava riittävä määrä sosiaalihuollon ammattilaisia ja muuta henkilöstöä lasten tarvitsemaan hoitoon ja kasvatukseen nähden. (LSL 417/2007.)

Lastenkodin tehtävänä on ensisijaisesti turvata lapsen oikeus turvalliseen ja tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen. Lastenkodin toiminnassa on otettava huomioon lait ja määräykset sekä hyödynnettävä kokemusta ja intuitiota. Lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen lasten oireilut ja avun tarve ovat moninaisia. Saastamoisen mukaan väliaikaisen

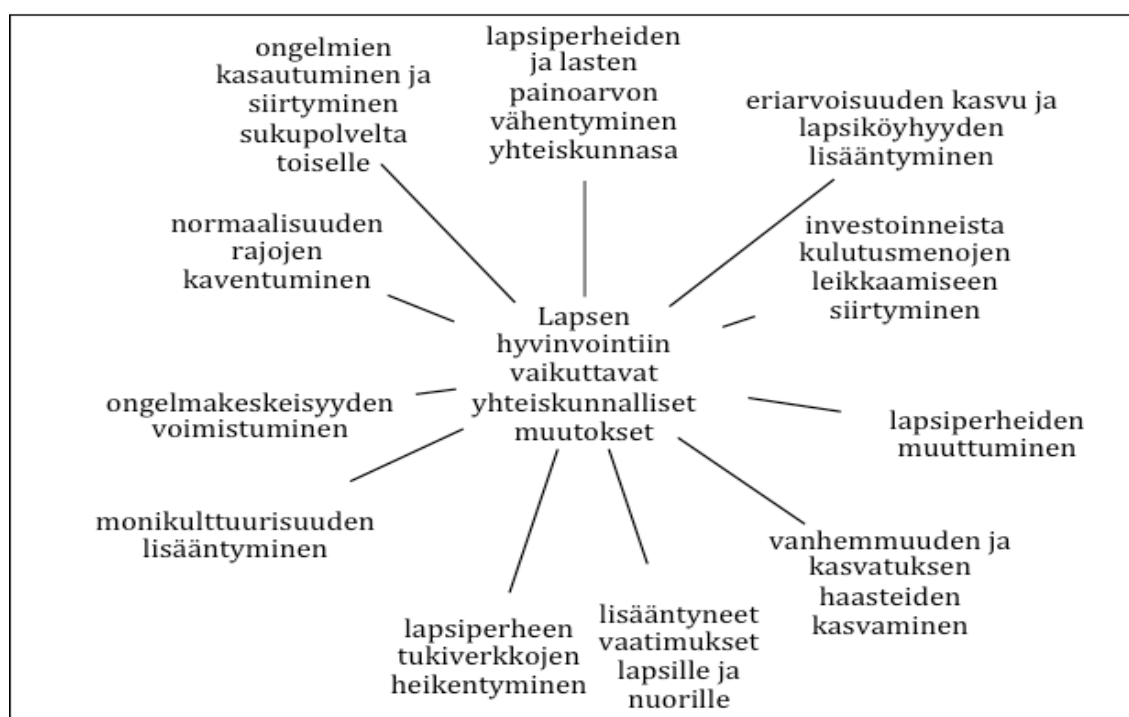
sijoituksen ollessa kyseessä voi laitoshoidon hyvin toteutettuna olla paras vaihtoehto lapsen sijaishuollolle. Laitoshoidon on pidetty perusteltuna myös silloin, kun kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi on murrosikäinen. Lapset pyritään sijoittamaan pysyväisluonteisesti perhehoitoon, mutta usein vaikeahoitoiset ja erityisosaamista vaativat lapset sijoitetaan laitoshoidon. (Saastamoinen 2010: 4-11, 30-31, 86.) Laitoksissa tulee olla mahdollisimman kodinomaiset tilat ja riittävät harrastustilat. Sijoitettavan lapsen taustat tulee ottaa huomioon, jolloin merkitystä on sillä miten laitos toimii ja minkälaisia lapsia sinne kulloinkin sijoitetaan. Laitoshoidon ei saa olla säilövää hoitoa, vaan sen tulee olla aina lapsen tarpeiden mukaista. Lapsella tulee kaikissa olosuhteissa olla oikeus omaan rauhaan ja identiteettiin. Erityistä huomiota tulee kiinnittää laitoksen kasvuympäristöön. Sijaishuoltoyksikön on aina vastattava niihin tarpeisiin, joiden vuoksi lapsi on otettu huostaan. (Räty 2015: 501-502.)

Eronen (2007: 29-30) tuo esille, että sijaishuollon tutkimus on lisääntynyt 2000-luvulla. Tutkimuksissa kuitenkin on keskitytty pitkälti ääri-ilmiöihin, jolloin kohteena ovat erityisdiagnosoidut lapset tai lasten ja nuorten psykososiaalisiin tai erityiskasvatukseen liittyvät tarpeet. Eronen mukaan työmenetelmien kehittämisen painopiste on ollut terapeuttisissa sovelluksissa tai psykoterapeuttisesti orientoituneissa työmenetelmissä. Hän tuo esille myös sijaishuoltoon liittyvän tutkimuksen pirstaleisuuden. Laakso (2009: 37) toteaa tutkimuksessaan valtakunnallisen tilastoinnin kertovan lasten määristä, ei heidän voinnistaan, ja selvityksiä on tehty lähinnä yksittäisten kaupunkien ja seutukuntien huostaanotoista. Laakso ottaa tutkimuksessaan kantaa myös siihen, että tutkimustieto lapsista huostaanoton jälkeen on valikoitunutta ja sirpaleista.

Hoikkala (2013: 8) ja Laakso (2009: 37) toteavat tutkimuksissa, että lastensuojelun ja sijaishuollon tarpeisiin ja niiden toimivuuteen liittyvistä tekijöistä on verrattain vähän tietoa saatavilla. He tuovat esille sijaishuollossa olevien lasten psyykkisen hyvinvoinnin pulmien olevan jokseenkin yleisiä psykologian ja lääketieteen piirissä tehtyjen tutkimusten perusteella. Sosiaali- ja terveysministeriön Toimiva lastensuojelu-työryhmän loppuraportissa (2013: 51) otetaan myös kantaa siihen, että lastensuojelun osalta tutkimusta tehdään melko vähän, se on hajanaista ja koordinoimatonta, vaikkakin yksittäisiä korkeatasoisia tutkimuksia tehdäänkin. Raportin mukaan pirstaleinen tieto ei syvene ja kokonaisvaltainen ote puuttuu.

3 Lapsen hyvinvointi, kasvuun ja kehitykseen vaikuttava hyvä arki

Lapsen hyvä arki on toteamus, joka esiintyy erilaisissa tavoitteissa ja perusteissa. Lapsen hyvän arjen määrittäminen on kuitenkin haastavampaa. Millä tavoin voimme määrittellä mitä on lapsen hyvä arki, mitä se pitää sisällään ja kuka tai mikä taho on oikea sitä määrittämään? Aadlandin mukaan kaiken toiminnan olennaisin tunnusmerkki on vuorovaikutuksellisuus ja sillä on seurauksia monen ihmisen arkeen. Stigenin mukaan yksilöllisiä arvoja ovat perustarpeet täyttävät arvot, jotta ihminen voi kehittyä yksilönä. Yhteisölliset arvot syntyvät ihmisen sosiaalisista tarpeista, joihin kuuluvat ystävyys, rakkaus, luottamus, olla jotakin jollekulle. Stigenin mukaan arvot ja hyvä vastaavat elettyä elämää ja muuttuvat sitä mukaan kuin tarpeet muuttuvat. Ihmisen ”hyvä” on siis määriteltävä jatkuvasti uudelleen. (Aadland 1993: 21, 37-38.) Allardt (1976: 39-40, 1998: 43-45) on jakanut hyvinvointikäsitteen tutkimuksessaan kolmeen osaan elintason, yhteisöllisiin suhteisiin sekä itsensä toteuttamiseen. Hyvinvoinnin perustana on elintason arvot, sillä alhainen elintaso vaikuttaa ihmisen käyttäytymiseen ja sosiaaliseen organisaatioon. Hänen mukaansa identiteetin muodostuminen on tärkeä tarve ja siihen vaikuttaa oleellisesti yhteisö, jossa ihminen elää.

Kuvio 1. Lasten hyvinvointiin vaikuttavat yhteiskunnalliset muutokset, Sosiaali- ja terveysministeriön loppuraporttia mukaillen (Toimiva lastensuojelu – selvitystyöryhmän loppuraportti 2013: 25-27).

Kuten yllä oleva kuva osoittaa Sosiaali- ja terveysministeriön vuoden 2013 loppuraportin mukaan lasten hyvinvointiin vaikuttavat yhteiskunnalliset muutokset, joista raporttiin on listattu 11. Raportissa todetaan, että osa näistä muutoksista ovat globaaleja ja toiset taas ominaisia suomalaiselle yhteiskunnalle, useimmat näistä muutoksista ovat jatkuvia. (Toimiva lastensuojelu selvitystyöryhmän loppuraportti 2013: 25-27.)

Lapsen hyvän arjen turvaaminen on vanhempien ensisijainen tehtävä. Lastensuojelulain (417/2007) sekä lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) lähtökohdiana on, että lapsen hyvä hoito sekä tasapainoinen kasvu ja kehitys on turvattava lapsen ikä- ja kehitystaso sekä yksilölliset toiveet ja tarpeet huomioiden. Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) huomioidaan myös erikseen lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Kunnilla on erilaisia kaikille lapsille suunnattuja palveluja, jotka tukevat vanhempia kasvatustehtävässä ja huomioivat jokaisen lapsen yksilöllisen tuen tarpeen.

Törrösen (2012) mukaan hyvinvointi ja terveys ovat lisääntyneet lasten ja nuorten parissa Suomessa, mutta samanaikaisesti korjaavat palvelut ovat aiempaa kuormittuneempia. Myös lastensuojelun keskusliiton mukaan korjaavan lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet viime vuosina. Ylipäänsä lastensuojelutilastot osoittavat kasvua kaikkien tunnuslukujen kohdalta. Lastensuojelun keskusliiton mukaan lasten suojeleminen ja lapsen oikeuksien toteutumisen varmistaminen on yleistä yhteiskunnan asennetyötä ja lasten aitoa arvostamista, ei vain erityistyötä. (Lastensuojelun keskusliitto 2013: 5.)

Helsingin kaupungin sosiaaliviraston lapsiperheiden palvelujen vastualueen riskiolosuhdetyöryhmä 2006 - 2007 on jakanut lapsen vanhempien toimintakyvyn lapsen tarpeiden mukaan kuuteen alueeseen;

1. perushuolenpito
2. turvallisuuden varmistaminen
3. emotionaalinen lämpö
4. oppimisen tukeminen
5. ohjaus ja rajat
6. vakaus ja jatkuvuus

Lapsen kehitykseen liittyvät tarpeet työryhmä on jakanut seitsemään osa- alueeseen;

1. terveys
2. tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys
3. perhe ja sosiaaliset suhteet
4. identiteetti
5. oppiminen vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa
6. ymmärrys sosiaalisesta ympäristöstä
7. itsestään huolehtimisen taidot

Työryhmän mukaan lapsen myönteisen kehityksen ja kasvun kannalta on merkittävää ymmärtää lapsen tarpeet ja havaita aikuisen toimintakyky niihin vastaamiseksi. Arvioitaessa lapsen tarpeita tulee tarpeisiin kohdistuvat riskitekijät huomioiduksi, näitä voivat olla esimerkiksi epävakaat olosuhteet, pahoinpitely, puutteellinen vuorovaikutus tai pitkäaikaissairaus. Lapsen tarpeita arvioitaessa on myös mahdollisuus vahvistaa suojaavia tekijöitä, joita voivat olla esimerkiksi yksi turvallinen aikuissuhde, iänmukaisen perushoidon turvaaminen, lapsen lahjakkuus tai vanhemman halu ottaa apua vastaan. Lasten palveluissa lapsen sekä perheen tilanteen arviointi ja siitä keskustelu voi olla jo itsessään riittävä interventio, jolloin vanhemmat saavat apua kiinnittää huomiota lapsen kasvuun ja kehitykseen oleellisesti vaikuttaviin tekijöihin. On kuitenkin huomioitava, että havaittaessa merkittäviä riskitekijöitä on lapsen tilanteeseen puututtava, vaikka olisi myös suojaavia tekijöitä. Perheen toimintakykyyn vaikuttavat muun muassa vanhempien omat kokemukset lapsuudestaan, perheen jäsenet ja heidän väliset suhteensa sekä erilaiset tapahtumat elämässä ja perheen sosiaalisessa ympäristössä. Lapsen hyvän arjen voidaan katsoa sisältävän elementtejä, jotka edesauttavat lapsen kasvua ja kehitystä. (Lapsen hyvän kasvun ja kehityksen riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden tunnistaminen 2007: 5-7, 9-14, 16.)

Poijulan (2007: 148, 181) mukaan riittävän hyvä ympäristö lapselle muodostuu turvallisuudesta ja hyväksyvästä perushoidosta sekä liiallisilta ja vääriltä ärsykkeiltä suojaamisesta. Kasvattamisen puolestaan tulisi auttaa lasta omaksumaan realistinen kuva itsestä ja ympäristöstä sekä auttaa lasta olemaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja auttaa ilmaisemaan itseään niin, että tärkeät ihmiset ymmärtävät häntä ja hän heitä. Lapsi ei voi kasvaa sisältäpäin ohjautuvaksi, mikäli hän ei saa kunnioitusta ja empatiaa.

Lapsen tunteiden kunnioitus on tärkeätä, jotta lapsi oppii kuuntelemaan omia tunteitaan aidosti sekä kunnioittamaan ja hyväksymään ne.

Puhuttaessa yleisesti hyvästä lapsuudesta tai myönteisistä kasvuedellytyksistä tarkoitetaan usein ulkoisia puitteita, perheen toimeentuloa ja ajankäyttöä, terveyttä sekä viihtyisää ja turvallista ympäristöä. Oleellista on kuitenkin kysymys siitä miten lapsen mieli muovautuu ja miten lapsen psyyke kehittyy. Ulkoiset tekijät vaikuttavat mielen kehitykseen, mutta eivät ole perimmäisiä tavoitteita. Mielen kehityksen lisäksi tärkeätä on fyysinen turvallisuus, nämä kaksi näkökohtaa painottuvat puhuttaessa lain tarkoittamasta lastensuojelusta. Lapsen hyvinvointiin vaikuttavat ensisijaisesti ihmissuhteet, se että heidän arkiympäristössään on ihmisiä, joihin on helppo ottaa yhteyttä ja joille voi kertoa omista asioistaan. (ETENE - julkaisuja 41. 2013: 8-9, 37.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on toteuttanut Huostaanoton syyt, taustat, palvelupolut ja kustannukset eli HuosTa- hankkeen vuosina 2014 - 2015 Sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta. Tutkimuksessa on mukana vastaukset 410 sijoitetun lapsen osalta kahdeksasta eri kunnasta, 116 sosiaalityöntekijän vastaamana. Huomioitavaa tutkimuksen tekijöiden mukaan on, että lasten elämä on ollut jatkuvaa muutosta, jolloin lapsen kiinnittyminen arkiyhteisöihin ja kaveruussuhteisiin on ollut katkollista. Tutkijat nostavat esille myös, että avohuollon tuki näyttäytyi yhtäältä runsaalta ja toisaalta riittämättömänä. Vähintään seitsemää eri palvelua oli saanut lapsista 40%, mutta toisaalta 70 prosenttia lapsista ei sosiaalityöntekijän arvion mukaan ole saanut tarvitsemaansa palvelua. Tutkimusjoukon lapsista ennen sijoitusta lähes puolet oli saanut tukea koulun kautta ja lähes joka toinen perhe oli saanut perhetyötä kotiin viimeisen vuoden aikana. Vain 15 prosenttia tutkimusjoukon lapsista ei ole ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle edellisen vuoden aikana. (Heino – Hyry – Ikäheimo – Kuronen – Rajala 2016: 76-78, 103-104.)

HuosTa – hankkeen tulosten mukaan perheen tai vanhempien asumiseen liittyvät tekijät, perheen taloudelliset vaikeudet tai vanhempien työhön tai työttömyyteen vaikuttavat tekijät nousivat esille sijoitusten taustasyinä. Lähes kaikki vanhemmat olivat jaksamattomia tai uupuneita, huomattavana asiana sijoituksen taustalla yli puolella lapsista oli vanhempien uupumattomuus tai jaksamattomuus. Kolme neljäsosaa lapsista kohtasi vanhemman avuttomuutta ja osaamattomuutta vastata lapsen tarpeisiin ja kykyyn huolehtia lapsen ikätasoisesta kasvatuksesta ja huolenpidosta. Vanhempien toiminnan

ohjaamiseen liittyvät vaikeudet näkyivät lähes joka toisen lapsen perheessä ja joka neljännen lapsen perheessä näitä vaikeuksia oli paljon. Vanhempien toiminnan ohjauksen vaikeuksien osalta näkyville tuli kuinka puheella ohjaaminen ja perhetyön keinot eivät riitä. Näissä tilanteissa työntekijä ei pysty ohjaamaan vanhempaa, vanhemmalle on haasteellista ohjata omaa toimintaansa ja vaikeata ohjata lapsensa toimintaa. Lapsista lähes 60% asui perheessä, jossa vanhemmilla on mielenterveysongelmia ja joka kolmannen lapsen kohdalla se kuvasi paljon sijoitustilannetta. Vanhempien alkoholin käyttöä näki lapsista yli 40 prosenttia. Perheen sisäiset vuorovaikutusongelmat ja ristiriidat näkyivät kolme neljäsosan osalta ja perheväkivalta tai sen uhka oli läsnä lähes joka toisen lapsen kohdalla. Lapsen pahoinpitely tai sen epäily puolestaan tunnistettiin lähes joka kolmannen lapsen kohdalla. (Heino ym. 2016: 67-71.)

HuosTa – hankkeen tutkimukseen osallistuneista sijoitetuista lapsista noin joka kolmannella arvioitiin olevan fyysinen tai neurologinen sairaus, tai sen epäily. Lapsista lähes kolme neljäsosalla oli nuoruuteen liittyviä ristiriitoja vanhempien kanssa ja identiteetin rakentamiseen liittyvät tekijät olivat sijoituksen taustalla 35 prosentilla lapsista. Koulunkäyntiongelmia ilmeni noin joka toisella lapsella. Lapsista kahdella kolmesta ilmeni mielenterveysongelmia ja psyykkistä oireilua. Lapsen väkivaltainen käyttäytyminen näkyi yli 40 prosentilla lapsista. Lapsen väkivaltainen käyttäytyminen ilmeni erityisesti 7-12-vuotiailla. (Heino ym. 2016: 71-73.)

4 Lapsi lastenkodissa

Kuten edellä olevassa kappaleessa on kuvattu HuosTa- hankkeen tuloksia ovat lasten sijoitusten taustasyöt moninaisia. Tutkimuksessa nousi esille myös se kuinka lasten elämä on ollut jatkuvaa muutosta ja lapsen kiinnittyminen arkiyhteisöihin ja kavereussuhteisiin katkollista. Lapsen sijoitus on jälleen uusi muutos lapsen arjessa ja arkiympäristössä.

Toimiva lastensuojelu- työryhmän loppuraportissa (2013: 44-45) tuodaan esille, että eettisten periaatteiden ja lapsen edun mukaan kunnan on huolehdittava vanhemmuuden tehtävistä vähintään yhtä hyvin kuin lapsen omat vanhemmat. Huostaan otetulle lapselle tulee luoda mahdollisuus turvallisiin ihmissuhteisiin ja niiden ylläpitämiseen. Raportissa puhutaan yhteiskunnallisesta vanhemmuudesta, jonka tulisi kyetä kompen-

soimaan ja korjaamaan ennen huostaanottoa syntyneitä vaurioita. Raportissa todetaan sijoitettujen lasten kaipaavan erityisesti pysyvyyttä ja sen tuomaa turvallisuutta. Lastenkodissa asuvan lapsen kohdalla on aina huomioitava ne traumaattiset tapahtumat, jotka lapsen historiassa on, sekä niiden vaikutus lapsen sen hetkiseen toimintaan ja kokemukseen. Lapsen sijoittaminen asumaan pois omasta kodistaan on aina jo itsessään kriisi ja traumaattinen tilanne lapselle.

4.1 Lastenkodin arki

Lastenkodeissa pyritään mahdollisimman kodinomaiseen, turvalliseen ja kuntouttavaan arkeen. Arki muodostuu säännöllisestä ja rutiininomaisesta päivärytmistä, joka tuo lapselle ennustettavuutta, turvallisuuden tunnetta. Päivän aikana lastenkodissa toistuvat normaalit rutiinit kuten herätys, aamupala, kouluun lähtö, päivällinen, harrastukset, iltapala ja nukkumaanmeno. Normaali arki on jo itsessään kuntouttavaa huostaan otetuille lapsille, mutta sen opettelu voi vaatia paljon henkilökunnan resursseja ja viedä runsaasti aikaa. Lapselle mieleisen harrastuksen löytyminen on lapsen kuntoutuksen ja hoidon näkökulmasta merkittävää. Normaalin arjen lisäksi useissa lastenkodeissa järjestetään niin kutsuttuja koti-iltoja, jolloin kaikki ovat paikalla ja aikaa vietetään yhdessä. Koti-iltojen tavoitteena on lasten ja aikuisten yhteenkuuluvuuden tunteen lisääminen sekä yhteishengen nostaminen. Arkeen kuuluvat myös erilaiset palaverit laitoksen sisällä, lapsen vanhempien ja läheisverkoston kanssa sekä eri viranomaisten kanssa. Tavoitteena on lapsen edun mukainen kehitys ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisääntyminen. (Lastenkoti, nuorisokoti. Lastensuojelun käsikirja n.d.)

Lapsen kokemus hyvästä arjesta syntyy yhteisössä tapahtuvista arkirutiinien toistoista, selkeistä säännöistä, oikeudenmukaisuudesta sekä huolellisesta ennakoimisesta pientenkin asioiden ja muutosten osalta. Lapsen omanarvontunto vahvistuu vähitellen arjessa toistuvien vuorovaikutusten yhteydessä huomaamattomien ilmeiden ja eleiden myötä. (Valkonen – Pasanen 2012: 305.) Lapset, jotka ovat lastensuojelun asiakkaina kohtaavat arkiympäristössään paljon ennakkoluuloja ja ammattilaisten tulisi olla näiden purkamisessa apuna. Lasta tulisi kohdella ensisijaisesti lapsena, ilman että hänen erityisyytään esimerkiksi lastensuojelun asiakkaana korostetaan. Lapsen kannalta lastensuojelun laatua on se, että hänet kohdataan kokonaisena, tavallisena ihmisenä. Lapsen tulevaisuuden mahdollisuuksien ja toivon kannattelu sekä itsetunnon vahvistaminen ja huomion kohdistaminen lapsen vahvuuksiin tuottavat paremman tuloksen kuin

huomion kohdistaminen lapsen puutteisiin tai vajeisiin. (ETENE - julkaisuja 41. 2013: 39.)

Lastenkodin arkea tutkinut Laakso (2009: 9, 140) kiinnittää huomiota siihen, että lastenkoti elin- ja kasvuympäristönä on erityinen, poiketen vanhempien ja sisarusten kanssa jaetusta kodista. Lastenkodissa elinympäristö jaetaan toisten lasten ja työntekijöiden kanssa. Lastenkodin yhteisöllisyys tulee esille Laakson tarkastellessa lasten ja aikuisten välistä vuorovaikutusta, vastuuta ja vallankäyttöä. Laakson mukaan laitoshoidon kuntouttava kokonaisuus syntyy ennustettavasta arjesta ja hoidollisista menettelmistä.

Tutkimuksessaan hän määrittelee lastenkotityötä jakaen sen neljään ulottuvuuteen, jotka ovat kaikki samanaikaisesti läsnä;

1. Arkinen huolenpito
2. Lasten kanssa tehtävä työ
3. Vanhempien kanssa tehtävä työ
4. Hankalat aiheet

Lastensuojelullisen luonteen vuoksi lastenkodissa lapsista huolehtimisen ja huolenpidon merkitys on korostunut. Laakso kuvaa tutkimuksensa mukaan työntekijöiden korostavan lapsen arjen turvaamista, koska lapsen aikaisemman huolenpidon puutteiden korjaamisen katsotaan olevan yksi lastenkotityön tehtävistä. Tunnusomaisena Laakso pitää tutkimuksessa mukana olleiden lastenkotien pyrkimystä mahdollisimman tavalliseen arkielämään lasten kanssa, mutta lastenkotityössä on kyse myös erityisyydestä ja yllätyksellisyydestä. Tutkimuksen mukaan lastenkotiin sijoitettujen lasten hyvinvoinnin osalta on merkityksellistä minkälaiset arjen rutiinit, mitä niiden kautta lapsille välitetään ja minkälaiset mahdollisuudet lapsella on osallistua arjen rutiineihin. Arjessa on paljon mahdollisuuksia huomioida lapsen yksilöllinen kokemusmaailma, mutta se voi jäädä myös arkisen tekemisen varjoon. Lapset eivät ole vain aikuisten toiminnan kohteina, vaan aktiivisia toimijoita, jolloin myös arkisissa tilanteissa punnitaan työntekijän ammatillisuus. Lasten perheet ovat monimuotoisia ja perheiden kanssa työskentely riippuu perheen tilanteesta. Lapsen kokemus perheestä on tutkimuksen mukaan subjektiivinen, kun taas työntekijät määrittävät sen enemmän biologisen vanhemmuuden kautta. Perhe ja vanhemmuus tulisikin Laakson mukaan määritellä tilannekohtaisesti. Laakson

tutkimuksen mukaan lastenkotityössä suhteilla ja yhteisöllisyydellä on suuri merkitys arjessa. Työntekijä ei ole sitoutunut työtehtävään, vaan lapseen ja niinpä aikuisen ja lapsen välistä suhdetta ei voi itsestään selvästi korvata toisella. (Laakso 2009: 136-137,139,180,223,249.)

Lasten yksilöllistä hoitoa ja kasvatusta korostaen Laakso on tarkastellut lasten arkista huolenpitoa jakaen sen kolmeen osa-alueeseen;

1. Lapsen asioiden hoitaminen
2. Lapsen tarpeisiin vastaaminen
3. Lasten kanssa ajan viettäminen

Lapsen yksilöllinen huomiointi tapahtuu arjessa. Myös työmenetelmillä, kuten omahoitajuus, pyritään turvaamaan yksilöllinen huomiointi. Yksilöllinen huomiointi ei Laakson mukaan ole helppoa ja saumatonta ja se vaatiikin työntekijältä kykyä tunnistaa lapselle tärkeä tilanne, sillä lastenkodissa on usein läsnä useita lapsia ja muita työntekijöitä. (Laakso 2009: 150,153,180, 234.)

Lasten arkea laitoksissa, lastenkodissa ja sairaalassa, tutkinut Törrönen (1999: 11, 17) kiinnittää analyysissa huomiota ajan, tilan ja toiminnan merkitykseen. Törrösen mukaan lasten arjen erittely tuo esille lasten kannalta myönteisiä ja kielteisiä piirteitä. Lastenkodin arjen osalta hän toteaa, että lasten elämäntilanteet paranevat suhteellisesti, lapset saavat tärkeitä ihmissuhteita ja heidän arkensa muodostuu säännönmukaiseksi. Kielteisyyttä lapsen arkeen lastenkodissa puolestaan tuovat vaihtuvat aikuiset, sekä laitospäinen lasten toiminnan kontrollointi. Törrösen mukaan lapsen arjen käytännöt ovat valtaosin aikuisten antamia, mutta lapsilla on mahdollisuus luovuuteen ja oman paikan löytymiseen. Lastenkodin arkea rytmittää aikataulu, joka näkyy hoitajien työtehtävissä muun muassa herätysten, kouluun lähtemisten ja säännöllisten ruoka-aikojen osalta.

Sinkkosen (2010: 9-10) mukaan suotuisia hoidollisia vaikutuksia, joita lastenkodin arkielämä mahdollistaa, ei tiedosteta riittävästi. Lastenkodeissa aikuiset luovat struktuurit, joiden puute on aikaisemmin aiheuttanut kroonista epävarmuutta ja stressiä lapsen elämään. Rutiineihin kuuluvat muun muassa samankaltaisina toistuvat aamu- ja iltatoimet sekä suhteellisen säännöllinen nukkumaanmeno-aika. Tieto siitä mitä tapahtuu tänään, huomenna ja ensi viikolla tuo elämään loogisuutta ja ennakoitavuutta ja sitä

kautta muodostaa perustaa turvalliselle kiintymykselle. Sijaishuollossa olevalla lapsella voi olla kokemus monista katkenneista kiintymyssuhteista, hoidon vakavista ja pitkäkestoista laiminlyönneistä tai kaltoin kohtelusta. Lapsen ja nuoren mahdollisuus solmia turvallisia kiintymyssuhteita muodostaakin lastensuojeluyksikön hoidon potentiaalin. Myös Valkonen ja Pasanen (2012: 305) tuovat esille, että lapsen kokemus hyvästä arjesta syntyy yhteisössä tapahtuvista arkirutiinien toistoista, selkeistä säännöistä, oikeudenmukaisuudesta sekä huolellisesta ennakoimisesta pientenkin asioiden ja muutosten osalta. Lapsen omanarvontunto vahvistuu vähitellen arjessa toistuvien vuorovai-
kutusten yhteydessä huomaamattomien ilmeiden ja eleiden myötä.

Laakso (2009: 138, 171, 180-182) tuo tutkimuksessaan esille, että lastenkotityö perustuu pitkälti erilaisten suhteiden varaan ja lapsen hoito mahdollistuu vain näissä suhteissa. Laakson mukaan arjentyö on rutiineihin perustuvaa, mutta nopeasti vaihtuvat tilanteet vaativat työntekijältä sopeutumista, kekseliäisyyttä sekä neuvottelukykä. Hänen mukaansa aidon suhteen rakentaminen lapseen ja lapsen ymmärtämisen oppiminen on työntekijän tehtävä. Vain tuolloin työntekijästä voi tulla lapselle luotettava ja aidosti välittävä ihminen. Laakson mukaan nimenomaan arkisissa tapahtumissa työntekijöiden ammatillisuus on koetuksella, sillä lapsen aikaisemmat kokemukset saattavat horjuttaa lapsen uskoa ja luottamusta aikuisiin. Tämän vuoksi työntekijän ja lapsen välinen suhde ja sen toimivuus ovat avainasemassa työskenneltäessä lapsen kanssa lastenkodissa. Törrönen (1999) ja Laakso (2009) korostavat molemmat toimijoiden välisten suhteiden merkityksellisyyttä. Lastenkodissa on läsnä yhteisöllisyys ja lasten väliset vertaissuhteet. Lasten suhde aikuiseen on merkityksellinen ja lastenkodin arjessa nämä suhteet näyttäytyvät monin eri tavoin tilanteista riippuen.

Törrösen mukaan (1999: 127-129,131-133) lastenkodin arjessa on paljon hienovireisiä asioita ja päivissä mukana erilaisia tunnetiloja kuten ikävää, pelkoa, toiveikkuutta ja iloa. Laitoksissa merkitykselliset ihmissuhteet auttavat lasta kestämään ne laitoksen piirteet, joista hän ei pidä. Törrösen mukaan lastenkodissa korostuu yhteisöllisyys, joka luo rajat yksilöllisyydelle. Lapsen kokemusta merkittävästä tunnesuhteesta, osallisuudesta ja tutuista toimintatavoista Törrönen kuvaa käsitteellä sisäpuolisuus. Törrösen mukaan kokemus sisäpuolisuudesta on kokemus turvallisuudesta, johonkin kuulumisesta ja näin ollen vastakohta ulkopuolisuudelle tai juurettomuudelle. Hänen mukaansa sijaishuollossa asuvan lapsen kuntoutuminen tapahtuu arjessa, jossa hoitajat keskittyvät

lapsen sen hetkiseen tilanteeseen ottaen huomioon lapsen kokeman trauman ja pyrkimällä ymmärtämään sitä.

Lapsen osalta sujuva arjen toiminta on tärkeätä, sillä itseluottamus syntyy elämää ylläpitävien arkisten perusasioiden hoitamisesta (Sennet 2004: 98). Näin ollen sijoitetulle lapselle tulee luoda tilanteita, joissa hän voi kokea onnistumisen tunteita ja pystyy rakentamaan myönteistä kuvaa itsestään sekä omasta osaamisestaan. Lapsen päivittäisestä hoidosta, kasvusta ja kehityksestä huolehtiminen on sijaishuoltoapaikan tehtävä. Myönteisten ja läheisten ihmissuhteiden rakentaminen on sijaishuollossa oleville lapsille merkityksellistä kuten myös aikuisen läsnäolo, lapsen kannustaminen muun muassa koulunkäynnissä, kuntoutumisessa ja harrastuksissa. Sijaishuollossa opetetaan lapselle rajojen, sääntöjen ja sopimusten tekemisen ja noudattamisen tärkeys osana arjen sujumisen omaa vastuuta. (Saastamoinen 2008: 6-7, 23.)

Työmenetelmänä useissa lastenkodeissa käytetään omahoitaja-työskentelyä, jolloin lapselle nimetään hänen asioista päävastuussa oleva hoitaja. Omahoitaja tukee lasta kotiutumaan, luo kokonaiskuvaa lapsen sen hetkisestä ja aikaisemmasta elämästä sekä kasvuympäristöstä sekä rakentaa lapsen arkea laitoksessa ja pitää yhteyttä lapsen läheisverkostoon ja viranomaisverkostoihin. (Lastenkoti, nuorisokoti. Lastensuojelun käsikirja n.d.)

4.2 Työmenetelmänä omahoitajuus

Lastensuojelun laitoshoidossa omahoitajuutta pidetään yksilöllisenä hoito- ja kasvatusten menetelmänä, jossa nimetty hoitaja sitoutuu pitkäjänteisesti ja suunnitelmallisesti lapsen hoitoon ja kasvatukseen. Yksilöllisyyden korostamisen lähtökohtana on pyrkimys tavoittaa käyttäytymisen psykologiset syyt ja vaikuttimet. Huomioitaessa lapsen yksilöllisyys voidaan varmistaa hänen henkilökohtaisiin kehitystarpeisiinsa vastaaminen. Olennaista lastenkodeissa on henkilökunnan ja erityisesti lapsen omahoitajan käyttäytyminen hoitotapahtumassa. Omahoitajuus on positiivinen kiintymyssuhde, joka on vastavuoroinen ja molemmin puoleinen. Omahoitajuudella pyritään vastaamaan ensisijaisesti lapsen yksilöllisiin hoito- ja kasvatustarpeisiin. Omahoitajan oman toiminnan ja käyttäytymisen tulisi luoda lapsen kanssa hoidollinen ilmapiiri, joka on luja mutta hyväntahtoinen. Omahoitajan yksi tärkeimmistä tehtävistä on kestää lapsen provokaatiot olematta vihamielinen, rankaiseva tai hylkäävä. Lastenkodeissa asuvan lapsen tunne-

elämä ja luottamus ympäristöön on järkkynyt ja lapsi tarvitsee riittävästi aikaa voidakseen luottaa aikuisiin, lapsen ja aikuisen välisen luottamuksellisen suhteen syntyminen tarvitsee riittävästi toiminta-aikaa. Omahoitajuuden tavoitteena on tarjota lapselle korjaavia kokemuksia, jossa aikuinen tarjoaa huolenpitoa, luotettavuutta ja turvaa. (Karpinen 1999: 14-15,19., Kyrönseppä – Rautiainen 1993: 63-65, 101-103.)

Lapsen kuntoutuminen lastenkodissa perustuu hyvään arkeen ja luottamuksellisiin suhteisiin, joita on pyrittävä vaalimaan. Luottamuksellinen suhde rakentuu monista eri osatekijöistä, joista molemminpuolinen kunnioitus ja hyvä vuorovaikutus ovat yksi tärkeimmistä. Sennetin mukaan kunnioitus on toimintaa, joka edellyttää vakuuttavia sanoja ja eleitä, joiden avulla toinen voi kunnioituksen tuntea. Kunnioituksen ilmaisemisen taito ei sinänsä sisällä totuutta tai hyvyyttä, mutta sen taito ei jätä harjoittajaansa kylmäksi. (Sennet 2004: 205, 222.) Luottamuksellisen ja turvallisen kiintymyssuhteen luominen lapseen on lastenkodissa omahoitajan tehtävä, lisäksi hän tekee tiivistä yhteistyötä vanhempien kanssa, jotka saattavat olla hauraita ja helposti haavoittuvia. Omahoitajan ja lapsen välinen kiintymyssuhde ei voi syntyä, ellei avoimuutta omahoitajan ja lapsen vanhempien kanssa ole. Yhteistyö vanhempien kanssa ja lapsen edun esille tuominen vievät yhteistyötä eteenpäin, jolloin se on kaikkia osapuolia tukevaa. (Kaikko – Friis 2009: 79.) Työnä omahoitajatyöskentely on työskentelyä ihmissuhteissa. Lapsen totuttua turvalliseen arkeen tulee omahoitajan tunnistaa tunnetasolla lapsen tarpeet ja kyetä vastaamaan niihin. Omahoitajan tulee kiintyä oikeasti ja aidosti lapseen, jotta lapsi voi saada korvaavaa kokemusta kiintymyssuhteesta. Lapsen omat vanhemmat ovat aina henkisesti olemassa lapselle ja lapsen aikaisemmin eletty elämä osa arkea myös lastenkodissa. Aikuisella on vastuu vaikeiden asioiden puheeksi ottamisesta. On tärkeää, että omahoitaja osaa auttaa lasta löytämään merkityksiä eletystä elämästä ja lisätä lapsen ymmärrystä. (Kiiskinen – Eskelinen 2010: 16-18.)

Omahoitajasuhde auttaa lasta parantamaan omaa reflektiokykyä. Omahoitaja on kuulolla ja kiinnostunut ottamaan selvää ja ymmärtämään lapsen ajatuksia. Lapsen ja omahoitajan löytäessä luottamuksellisen suhteen kasvaa lapsen sietokyky ja hän pysyy käsittelemään asioita enemmän sanallisesti. Omahoitaja viettää lapsen kanssa aikaa arkisissa toimissa, mutta myös kahden kesken niin kutsutuilla omahoitajatunneilla. Toimiva omahoitajasuhde perustuu aikuisen rehellisyyteen, ennakoitavuuteen, saatavilla oloon ja siihen, että lapsi voi vuorovaikutuksessa tuoda esille kaikki tunteensa. (Sinkkonen 2010: 10-11.)

Lastenkoti työ on pääsääntöisesti vuorotyötä ja lapsen kokemusmaailmassa lapset ovatkin yhtäjaksoisemmin läsnä kuin aikuiset. Aikuiset joutuvat vuorotyön vuoksi turvautumaan toisten välittämiin suullisiin ja kirjallisiin viesteihin tapahtuneista asioista, koska eivät jaa yhtäjaksoisesti lasten arkea. Ryhmässä toimimisen valmius kasvaa lapsilla, mutta samanaikaisesti he oppivat myös elämäntapaa, jossa ihmiset lähellä vaihtuvat ja vuorottelevat. Lastenkodissa lapsilla on lempiohjaajia, joiden seuraan he mahdollisuuksien mukaan hakeutuvat ja joista he kyselevät myös toisilta aikuisilta. Törrösen mukaan lempiohjaaja on usein omahoitaja, mutta ei aina ja hänen havaintojensa mukaan lapsi yleensä kyselee yhden tai kahden hoitajan perään. (Törrönen 2003: 104.) Törrösen tutkimuksen (2003) mukaan lapset viettävät lastenkodissa pääasiallisesti muiden lasten kanssa, mutta he myös odottavat yhteistä aikaa hoitajalta. Törrösen havaintojen mukaan lapset oppivat hahmottamaan aikuisten vaihtuvuuden ja mikäli toivottua yhteistä aikaa ei tunnu syntyvän luonnollisesti ovat lapset aktiivisia sen järjestämisessä. Näitä hetkiä Törrönen kuvaa arkisina ja huomaamattomina. Törrönen kuvaa aikuisen ja lapsen välistä yhteistä hetkeä energian tankkaamiseksi, jonka jälkeen lapsi on hyväntuulinen ja rento kyeten lähtemään toimimaan toisten lasten kanssa. Törrösen mukaan hetkiä aikuisen kanssa kahden sitoo yhteen tietyn ihmisen läsnäolo, aika ja paikka. Omaa arvoaan lapset mittaavat toisten ihmisten heille antamalla myönteisellä huomiolla. Törrönen tuo esille lasten seuraavan tarkasti aikuisten työvuoroja ja lapsen päivään vaikuttaa se, onko työssä oleva lapselle mieluinen vai ei. Törrönen tuo esille, että lastenkodissa asuvat lapset eivät välttämättä pidä työntekijöitä palkkatyöläisinä, vaan etsivät itselleen läheistä ja turvallista ihmistä. Työntekijän ja lapsen välinen näkökulma asiaan eroaa ja saattaa aiheuttaa ristiriitaa. (Törrönen 2003: 107, 109-110.)

Omahoitajuussuhteen muodostuessa tavoitellun mukaiseksi se on luottamuksellinen ja turvallinen kiintymyssuhde. Tämän suhteen takana on työntekijän tietoinen työskentely suhteen puolesta, jolloin työntekijä on joutunut miettimään minkälaisin periaattein hän suhdetta työstään. Huolenpidon etiikka sisältää niitä elementtejä, joiden mukaisesti työskennellessä omahoitaja voi saavuttaa luottamuksellisen suhteen lapseen. Huolenpidon etiikka korostaa emotionaalista sitoutumista eettisen toiminnan perustana. Motivaatio huolenpidolle on toisen ihmisen tarpeisiin vastaamisen sekä hänen hyvinvointinsa edistäminen. Huolenpidon myötä auttamistyöstä tulee ainutlaatuisia.

Huolenpidon etiikan voidaan katsoa sisältävän kolme asiaa, jotka kietoutuvat toisiinsa; 1. toiseen ihmiseen halutaan suhtautua läheisellä tavalla, jolloin on mahdollista ymmär-

tää häntä ja jakaa hänen pelkonsa, huolensa ja haavoittuvuus 2. suositaan harmonisia tunteita ja yhteistyön henkeä, 3. sitoudutaan toimintaan, joka ylläpitää ja rikastuttaa ihmissuhteita. Käytännössä kyse on toiminnasta, jonka avulla hoidetaan ihmissuhteita, edistetään toisten hyvinvointia, vastataan tarpeisiin ja haluihin sekä estetään harmeja ja psyykkisiä kärsimyksiä. Autettaessa toista ymmärtämään itseään ja omaa elämäntilannetta autetaan häntä kasvamaan persoonana. Näin ollen huolenpidon tavoite ei ole riippuvuussuhteen vahvistaminen, vaan toisen tukeminen omia valintojaan tekeväksi ja omaa elämää eläväksi ihmiseksi. Huolenpidon etiikan mukainen työtapana on käytännön työssä työläs ja tunnepitoinen, pohdittaessa huolenpidon eettisiä ongelmia korostuvat intuitiivisen tiedon ja tunteiden merkitys. Avoin keskustelu kaikkien tilanteessa olevien osapuolten kanssa on huolenpidon etiikalle ominaista. (Juujärvi ym. 2011: 213, 217, 219.)

Kyrönseppä ja Rautiainen (1993: 100-102, 123) käyttävät kirjoituksessaan termiä lapsen korjaava hoito ja kasvatus. Heidän mukaansa tästä voidaan puhua vain toiminnan ollessa suunnitelmallista ja tavoitteellista tähdäten lapsen puutteellisten taitojen kehittämiseen ja korjaavan kokemuksen syntymiseen. Korjaavassa hoidossa on heidän mukaansa keskeistä lapsen yksilöllisestä huomioimisesta ja hänen tarpeisiinsa vastaamisesta. Omahoitajasuhde on lapsen ja työntekijän välinen ainutlaatuinen, molemminpuolinen suhde, joka mahdollistaa korjaavan hoidon. Omahoitajasuhteessa lapsi kokee turvallisuutta ja luotettavuuden tunteita sekä saa aikuiselta huolenpitoa. Myös Sinkkonen (2010: 9) on tuonut esille, että lastenkodin korjaava vaikutus perustuu lapsen mahdollisuuteen solmia aiempaa turvallisempia kiintymyssuhteita.

Suomessa omahoitajuus on laajasti käytetty työmenetelmä lastenkodeissa, kuten aikaisemmin olen tuonut esille. Valkonen ja Pasanen (2012) ovat tehneet keränneet tutkimukseensa nuorten kokemuksia Helsingin Diakonissalaitoksen intensiivihoidosta. Haastatteluiden perusteella he toteavat, että pitkäjänteisesti arkea osastolla lapsen kanssa elävä omahoitaja rakentaa lapsen elämään huomaamatta jatkuvuutta ja turvallisuutta. Valkosen ja Pasanen mukaan useimmat nuorista olivat kyenneet luomaan kahdenkeskisen suhteen omahoitajan kanssa, joka on merkityksellinen ja korjaavia kokemuksia tarjoava.

Eronen (2013) on tehnyt seurantatutkimuksen huostaan otettujen lasten institutionaalista poluista. Tutkimuksessa viitataan omahoitajuuteen, vaikka se ei ole tutkimuksen

pääaihe. Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan hoitohenkilökunta muodostaa nuoren sosiaalisessa verkostossa erityisen tukevia ihmissuhteita, näissä esimerkeissä omaohjaajat mainitaan erikseen. Toisaalta vaihtuvat omaohjaajat nähtiin uhkana lapselle, jolloin pitkäaikaisia ihmissuhteita ei synny. Tutkimus nostaa esille omaohjaajan merkitys olevan yksilöllinen ja lapsesta tai nuoresta riippuvainen. Toisten lasten kohdalla henkilökunnassa tapahtuvilla vaihdoksilla ei sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan ollut merkittävää vaikutusta lapsen hyvinvointiin.

Lasten sijaishuollon osalta omahoitajuuden arviointi näyttäytyy kirjallisuushaun perusteella olevan yksittäistä ja pienimuotoista tai siihen viitataan varsinaisen tutkimuksen aiheen ollessa muu.

4.3 Traumatisoituneen lapsen kiintymyssuhde

Kiintymyssuhde on erityinen tunnesuhde, joka mahdollistuu koettaessa turvaa ja lohtua. Suhde voi muodostua lapsen ja aikuisen välille, jolla on huolta pitävä rooli suhteessa lapseen. Lapsella on tarve pitää tämä välimatka huolta pitävään ihmiseen mahdollisimman lyhyenä. (Golding 2014: 39-39; Poijula S. 2007: 81; Becker –Weidman 2008: 43.)

Sijaishuollossa kasvava lapsi on kokenut eron biologisesta perheestä. Lapsi on saattanut kokea riittämätöntä vanhemmuutta varhaislapsuudessa ja kokemus vaikuttaa hänen varhaisiin kiintymyssuhteisiin sekä myöhempään kykyyn muodostaa kiintymyssuhde. Poijulan mukaan (2007: 92) psyykinen henkiinjääminen edellyttää kiintymyssuhteen aktivoitumista. Olosuhteiden ollessa suotuisat kiintymysmekanismi on hiljainen osa persoonallisuuden perusrakenteita ohjaten tunne-elämän ja ajattelun kehittymistä. Lapsen psyykinen yksinjäätminen voi tapahtua, mikäli itsenäistymistä vaaditaan liian varhaisessa vaiheessa lapsen kehitykseen nähden tai ajankäyttö perheessä on lähtöisin vain tehokkuudesta ilman arkisia perhe-elämän toimia.

Traumatisoituneen lapsen käyttäytymisessä voidaan nähdä merkkejä, jotka kertovat traumatisoitumisesta. Näitä ovat univaikeudet, sosiaalinen vetäytyvyys, tarve puhua pakonomaisesti tapahtumasta, tapahtumapaikan välttely ja ihmissuhde- tai perhevaikeudet. Tunteisiin liittyen suru, syyllisyys, katkeruus, huoli fyysisestä terveydestä, fobiat, depressiot ja ylisensitiivisyys ovat trauman merkkejä. Fyysisesti lapsi puolestaan voi

olla uupunut tai sairastella aikaisempaa enemmän. Ympäristön tulisi osata ottaa huomioon lapsen yritykset säädellä ja ymmärtää kokemuksiaan sekä tulla niiden kanssa toimeen, muutoin trauman vaikutukset voivat kasaantua. (Poijula 2007: 58, 81.)

Lastensuojeluperheissä lapset voivat joutua olemaan huolissaan vanhemmistaan tai kantamaan vastuun ja vallan, joka kuuluisi aikuisille. Lasta voi suojata yksikin merkityksellinen aikuiskontakti, jonka ei tarvitse olla biologinen vanhempi. Aito vuorovaikutus ja kiinnostus lapsen asioista saavat aikaan muutoksia, jotka kantavat vanhemmuutta vaille jäänyttä lasta. Lyhytkin aito kontakti on myös tärkeä suojaava tekijä, koska lapsen mieleen jää muistijälki toisenlaisesta vuorovaikutuksesta. Lapsi, joka on kiinnittynyt turvallisesti, tekee ympäristöstään realistisia havaintoja ja kykenee sovittamaan yhteen ulkoiset ja mielensisäiset uhkamallit. Kiintymyssuhde vaikuttaa siihen minkälaiset keinot lapsella on käytössä tilanteessa, jossa hän tarvitsee kaikki voimavaransa selviytyäkseen eteenpäin. (Poijula 2007: 89-90.)

Kiintymyssuhteen prosessin ymmärtäminen auttaa aikuista olemaan reagoimatta lapsen odottamalla tavalla ja ohjaa lasta toisenlaisiin tapoihin olla suhteessa ja kokea sitä kautta turvallisuutta. Lapsen kiintymyskäyttäytyminen on vuorovaikutuksessa tutkivaan käyttäytymiseen, jossa lapsi tutkii ja oppii maailmasta. Näiden keskinäinen tasapaino määrittää lapsen toimintaa ja lapsen kokeman hoivan laatu vaikuttaa tasapainoon. Kiintymyssuhdekehitys on yhteydessä sosiaalisuuden, tunteiden ja ajattelun kehitykseen. Varhaisen kiintymyssuhteen ongelmat, erityisesti aikuisen puute tai pitkään jatkunut tarpeiden laiminlyönti, välinpitämättömyys, vähättely tai traumaattiset kokemukset voivat puolestaan aiheuttaa lapsen masentuneisuutta. Lapsen sisäinen työskentelymalli voi muuttua huonompaan tai rakentua uudelleen, mikäli aikuisen ja lapsen välinen suhde muuttuu. Lapsen hoitajan muuttuessa toimii lapsi usein kuin hoitaja olisi hänen aikaisempi hoitajansa. Aikuinen voi huomata tämän vaikuttavan itseensä ja alkaa toimia kuten aikaisempi hoitaja. Uudessa ihmissuhteessa lasta usein rohkaistaan ajattelemaan itsestä ja toisista eri tavalla. Tämän myötä lapselle syntyy useita malleja siitä kuinka ihmissuhteet toimivat. Myönteisissä ja hyvissä korvaavissa ihmissuhteissa on mahdollista tapahtua turvallinen kiintymyssuhdekehitys. (Golding 2014: 39, 74; Poijula 2007: 53, 84-85.)

Kehityksellisen trauman tilanteessa lapsi altistuu useille traumaattisille tapahtumille, jotka ovat pitkäkestoisia ja vaikuttavat kehitykseen. Lapsen tuntiessa pelkoa ja avutto-

muutta johtaa se stressin ja stressihormonien erittymiseen. Pitkittyessä korkeat stressihormonitasot ovat vahingollisia ja traumakokemus vaikuttaa aivojen kehitykseen. Tällä on laajoja ja vakavia seuraamuksia. Traumatisoituneilla lapsilla ei ole juuri käsitystä tekemistensä, tunteidensa tai heille tapahtuneiden asioiden yhteyksistä eikä peloista ja traumaista puhuta spontaanisti. Kehityksellinen trauma estää turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisen, jolloin lapsi menettää turvan ja vakauden. Tämän seurauksena saattaa olla häiriintyneet mallit toisten ihmisten kanssa suhteessa olemiseen. Lasta autetaan selviytymään traumasta turvallisella ympäristöllä, turvallisilla kiintymyssuhteilla sekä mahdollisuudella ilmaista kokemuksiaan sanojen ja leikin kautta. (Golding 2014: 75.)

Turvallinen kiintymys kehittyy hoidettaessa lasta hänen tarpeensa herkästi huomioiden ja niihin reagoiden. Turvallisen kiintymyksen avulla lapsen itseluottamus kehittyy ja hän kykenee etsimään ja ottamaan apua vastaan myös toisilta ihmisiltä. Turvallisen kiintymyssuhteen ansiosta lapsi oppii ymmärtämään toisten henkistä tilaa ja saa käyttöönsä niin sanotut emotionaaliset rakennustelineet, jotka auttavat nimeämään ja ymmärtämään omia ja toisten tunteita. Aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus vahvistaa varhaisia kiintymyssuhdemalleja ja ne ohjaavat lapsen myöhempiä suhteita vaikuttaen siihen kuinka lapsi on suhteessa toisiin ihmisiin ja mitä hän ajattelee itsestään. Vuorovaikutus luo mieleen sisäisen työskentelymalleja, joka vaikuttaa lapsen tunteisiin itseluottamuksesta, minäpysyvyydestä ja sosiaalisesta ymmärryksestä sekä kykyyn kokea empatiaa ja itsenäisyyttä. Isommille lapsille syntyy ongelmanratkaisutaitoja sekä kykyä selvittää stressistä ja turhautumisesta. Empatian kokemisen kyky johtaa moraalisen käyttäytymisen kehittymiseen. Kiintymyssuhteeseen liittyy myös kokemus tunteiden säätelystä. Aikuinen antaa apua lapselle tunteiden säätelyssä ja asteittain lapset oppivat hallitsemaan tunteet itse. Aikuisen kanssa tapahtuva virittäytyminen, aikuisen tilapäinen sensitiivisyys esimerkiksi komentamistilanteessa sekä sen jälkeen tapahtuva vuorovaikutuksen korjaaminen opettaa lasta ymmärtämään, ilmaisemaan ja säätelemään tunteita. (Golding 2014: 52-53, 72-73; Poijula 2007: 83.)

4.4 Henkilöstön hyvinvoinnin merkitys lapsen hyvässä arjessa

Vanhempien toimintakykyyn ja lapsen tarpeisiin vastaamiseen vaikuttavat vanhempien omat aikaisemmat kokemukset, kuten kappaleessa kolme on aiemmin tuotu esille. Lastenkodissa työntekijät muodostavat työyhteisön, jonka hyvinvointi vaikuttaa lapsen ar-

keen, kuten vanhempien hyvinvointi perheissä. Hyvinvoivalla työyhteisöllä on hyvä toimintakyky vastata lapsen tarpeisiin. Tästä syystä on tärkeää tunnistaa ne tekijät, jotka vaikuttavat työhyvinvoinnin ja toivon ylläpitämiseen työyhteisössä.

Hakasen mukaan (2009: 6, 9-11, 13) työelämässä työn vaatimukset ja odotukset työntekijää kohtaan ovat kasvaneet ja moni saattaa kokea työn kuormittavaksi. Kuitenkin lähtökohtaisesti ihminen haluaa olla tavoitteellinen ja saada aikaan hyvää ja laadukasta jälkeä sekä kokea onnistumisia. Tämän vuoksi huomiota tulisi kiinnittää siihen minkälaista hyvinvointia työelämässä etsitään. Hakanen on nimennyt positiiviseksi työn psykologiaksi lähestymistavan, jonka tavoitteena on työntekijöiden ja työryhmien optimaalinen toiminta ja hyvinvointi, joka perustuu työyhteisössä olemassa oleviin voimavaroihin ja vahvuuksiin. Hakasen mukaan voidaan joko kehittää työn motivoivia piirteitä, työn voimavaroja, tai hyödyntää työntekijöiden vahvuuksia, jolloin työntekijän luonnolliset vahvuudet ovat mahdollisimman paljon käytössä työtehtävien osalta. Huomiota keskitetään työryhmien vahvuuksiin, voimavaroihin ja mahdollisuuksiin, jotka kannattelevat ja auttavat selviytymään työn ollessa vaativaa. Positiivisten tulosten ja prosessien tunnistamisen jälkeen vahvuuksia, voimavaroja ja mahdollisuuksia on mahdollista vahvistaa. Tunnistettaessa organisaation potentiaalit ja otettaessa ne käyttöön paranee myös työntekijöiden hyvinvointi. Työhyvinvointi syntyy työn arjessa, jonka vuoksi työyhteisö on avainasemassa työhyvinvoinnin kehittymiseksi.

Törrönen (2000: 161-162) kirjoittaa elämän myönteisten puolien löytyvän oltaessa herkkiä pienille iloille. Myönteisyydestä huolimatta arjessa kulkevat mukava ikävät ja pelottavat juonteet. Korostettaessa uhkia ja riskejä tuodaan esille epäkohtia, jolloin saatetaan kadottaa usko tulevaisuuteen. Tämä uhkaa lamaannuttaa työntekijöitä ja supistaa heidän toimintamahdollisuuksiaan. Törrösen mukaan alhaisena pidetty ja huomaamaton toiminta nousee tärkeäksi arkisen katseen kautta ja lasten arkeen kuuluvat esimerkiksi niin pelko, ikävä ja viha kuin arkinen selviytyminen, leikkisyys, toiveikkuus ja unelmatkin.

Ihmisen hyvinvoinnin edistämisen osalta toivo on merkittävässä roolissa yhdistäen ihmillisenä elementtinä hoidettavan, hänen läheistensä sekä hoitajan todellisuuden. Toivo on yksi voimavaroista ja sitä voidaan myös vahvistaa vahvistamalla muita voimavaroja esimerkiksi fyysisiä voimavaroja, itsetuntoa tai itsenäisyyttä. Oleellista toivon vahvistamisen osalta on elävän elämän kohtaaminen: tämä edellyttää aitoa läsnäoloa

ja todellista vuorovaikutusta sekä kykyä kohdata hoidettavana oleva todellisenä ihmisenä, jolla on oma todellisuus. Voidakseen kohdata toisen on kyettävä kohtaamaan oman elämän toivo, epätoivo ja toivottomuus. Toivoa ei voi antaa toiselle valmiina, mutta hoitaja voi vaikuttaa toivon vahvistumiseen. Toivon vahvistamisen perusta on luottamuksellinen hoitosuhde, joka on mahdollista vain aidon läsnäolon toteutuessa. Hoidettavakeskeinen työote on keskeistä toivon vahvistumisessa, tämä on mahdollista otettaessa hoidettavan henkilön todellisuus hoitavan työn lähtökohdaksi. Auttamismenetelmät, jotka vahvistavat toivoa, mielletään usein ikään kuin itsestään tapahtuviksi ilman tietoista pyrkimystä toivon vahvistumiseen. Hoitajan on kuitenkin tärkeää tiedostaa voivansa aktiivisesti vahvistaa toivoa luomalla sille mahdollisuuksia. Työyhteisössä toivo ja toiveikkuus leviävät samalla tavoin kuin epätoivo ja toivottomuus, toivon ilmapiiri työyhteisössä edellytys henkilökunnan toivolle. Työyhteisössä toisille annettu tuki, rohkaisu ja arvostus ovat toivon rakennusaineita. (Kylmä 2012.)

Myönteistä ja pysyvää tunne- ja motivaatiotäyttymyksen tilaa työssä kutsutaan työn imuksi. Sitä kokevat työntekijät voivat vuorovaikutuksessa välittää myönteistä asennetta, energisyyttä ja innostusta, joka heijastuu työyhteisön ilmapiiriin. Työn imun myötä halu kehittyä ja tehdä töitä entistä laadukkaammin kasvaa. Työyhteisöt, joissa positiiivista puhetta ja kommunikaatiota on yli kolminkertainen määrä negatiiviseen puheeseen verrattuna menestyvät selvästi paremmin. (Hakanen 2009: 33, 38, 40, 56.)

5 Opinnäytetyön tutkimusasetelma

Opinnäytetyön yhteistyökumppanina on Toivolan lastenkodin osasto Koivula. Toivolan lastenkodin osastoilla hoidetaan alle 18-vuotiaita huostaan otettuja lapsia, joita ei voida hoitaa perhehoidossa. Lapsille annetaan heidän ikätasonsa ja kehityksensä mukaista suunnitelmallista kuntouttavaa hoitoa ja se on aina määräaikaista. Toivolan lastenkodissa on työmuotona omahoitajatyöskentely, jonka tavoitteena on luoda lapseen luottamuksellinen ihmissuhde, jossa korjaavien kokemusten myötä lapsen on mahdollista kasvaa ja kehittyä. Omahoitajan työssä lasta kannatellaan arjen eri tilanteissa ja tunteiden peilaamisessa, sanoitetaan tapahtumia sekä rajoitetaan tarpeen mukaan. Myös yhteisöllisyyttä ja kodinomaisuutta korostetaan hoidossa. (Toivolan lastenkoti 2015.) Helsingin kaupungin lastensuojelun johtaja myönsi tutkimusluvan opinnäytetyölle 6.4.2016.

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden osastossa toteutettiin lasten- ja nuorisokotien muutoshanke vuoden 2013 aikana. Toivolan oppilaskodin nimi muutettiin Toivolan lastenkodiksi, asiakaspaikkojen määrä laski 64:stä 35:n ja osastojen toimintaprofiili muutettiin. Osasto Koivulasta tuli muutoksen yhteydessä kuusipaikkainen tehostetun kuntoutuksen osasto ja sen nykyisenkaltainen toiminta aloitettiin elokuussa 2013. Tämänkaltainen osasto on ainoa Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden palveluverkostossa. (Toivolan lastenkoti 2015.)

15.12.2015 Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden lautakunta teki vuoden 2016 sairaus- ja muiden laitospaikkojen vahvistamisen yhteydessä päätöksen 35-40 lastensuojelun laitoshoidon paikan vähentämisestä (Päätöstiedote nro. 22). Lautakunnalle 01.03.2016 tehdyn päätösehdotuksen mukaan vähennys kohdennetaan Toivolan lastenkotiin (Esityslista 02/2016). Näiden muutosten myötä osasto Koivula siirretään ja toiminnan on suunniteltu jatkuvan samankaltaisena toisen lastenkodin yhteydessä.

Osasto Koivulan tehostetun kuntoutuksen osastolla hoidetaan psykiatrisesti tai neuropsykiatrisesti oireilevia lapsia, joilla voi olla myös neurokognitiivisia kehityshäiriöitä sekä käyttäytymisen ja tunteiden säätelyn ongelmia. Kaikki osastolla hoidettavat lapset ovat huostaan otettuja ja iältään 7 – 12-vuotiaita. Osaston hoito on määräämääräinen, kestoltaan 6 – 24 kuukautta ja omahoitajatyö on keskeisin työmuoto. Tehostetun hoidon jälkeen lapsi joko siirtyy kotiin tai tarpeenmukaiseen jatkohoitoon. Osastolla työskentelee kahdeksan hoito- ja kasvatustehtävissä olevaa hoitajaa sekä yksi vastaava hoitaja. Jokaisen lapsen ja hänen perheensä kanssa työskentelee omahoitajajari ja vanhemmuuden kuntouttamiseksi tehdään suunnitelmallista työtä. Lapsen kuntouttavaa hoitoa ja vanhemmuuden valmiuksien edistymistä arvioidaan kolmen kuukauden välein hoito- ja kasvatusterveystieteiden osastolla. Osastolla on käytettävissään laitoksen psykologin ja perhetyöntekijän palvelut. Jokaisella lapsella, jolle haetaan hoitopaikkaa on oltava voimassa oleva lastenpsykiatrisen hoitokontakti, hoitajakson aikana psykiatriset palvelut tulevat Helsingin seudun yliopistollisen keskussairaalan kautta. Helsingin kaupungin organisaatiossa asiakasohjaus ryhmä ohjaa asiakkaat sijaishuoltoon. Osasto Koivulan osalta myös lastenpsykiatrisen asiantuntija osallistuu osastolle tulevien asiakkaiden valintaprosessiin. Tavoitteellisen hoidon perustana on lapsen yksilöllinen hoito- ja kasvatussuunnitelma. Osaston yksi keskeisimmistä lastenkotityön työmuodoista on omahoitajatyö. (Toivolan lastenkoti 2015.)

Opinnäytetyö kuvaa ja tekee näkyväksi hyvää arkea luovia ja ylläpitäviä työntekijän työtapoja lastenkodin tehostetun kuntoutuksen osastolla. Lastenkodeissa asuvien lasten osalta hoitajan toiminnalla on suuri vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen. Lapsen näkökulmasta hoitajan työ ei ole erilaisia toimintatapoja tai työvälineitä, vaan aikuisen tekoja, sanoja ja yhteisiä hetkiä arjessa. Opinnäytetyö kokoaa hoitajien tapoja, jotka toistuvat ja ovat luonnollinen osa arkea.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä on:

Millaiset työntekijän toimintatavat luovat ja ylläpitävät hyvää arkea lastenkodin tehostetun kuntoutuksen osastolla?

Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda työryhmän käyttöön ja vahvistettavaksi arjen tapoja, joista lapsen hyvä arki lastenkodin tehostetun kuntoutuksen osastolla muodostuu.

Tutkimuskysymykseen vastaan keräämällä havaintomateriaalia arkitilanteista. Opinnäytetyön kohderyhmänä ovat työntekijät, mutta voidakseni vastata asettamaani tutkimuskysymykseen siitä minkälaiset työntekijöiden toimintatavat luovat ja ylläpitävät hyvää arkea on väistämätöntä, että lapset ovat osallisena siinä. Koko opinnäytetyö prosessin ajan olen erityisesti kiinnittänyt huomiota lasten ja heidän perheidensä anonymiteettiin, jottei heitä voi millään tavalla tunnistaa valmiista opinnäytetyöstä. Tärkeätä on ollut myös henkilökunnan anonymiteetti, ettei henkilökunnan jäseniä voi yksilöidä havainnoinnista tai analyysistä. Tämä on asia, joka on tuotu etukäteen esille ennen havainnointijakson aloittamista. Kaikki tiedostot ja käsin kirjoitettu materiaali liittyen opinnäytetyön havainnointiin tai havaintojen analysointiin hävitetään, jolloin opinnäytetyön valmistumisen jälkeen jäljelle jää vain valmis opinnäytetyö.

Olen työskennellyt vuodesta 2007 lastenkodissa, joten ympäristönä lastenkoti, sen yleiset toimintaperiaatteet ja siellä tehtävä työ oli itselleni tuttua. Tutkimuksen kohteena olevan lastenkodin osaston nykymuotoinen toimintatapa oli kuitenkin itselleni vieras jäätyäni perhevapaille muutama kuukausi osaston uudelleen profiloinnin jälkeen.

5.1 Opinnäytetyön tutkimusmetodi

Tämä opinnäytetyö on toteutettu etnografisen tutkimuksen menetelmin. Etnografinen tutkimus on yksi laadullisen tutkimuksen muoto, joka koostuu laadullisen tutkimuksen tiedonkeruu- ja analyysimenetelmistä, pyrkien ilmiön ymmärtämiseen, ei sen yleistämiseen. Etnografinen tutkimus pyrkii ymmärrykseen ja on luonteeltaan kuvaavaa, sen näkökulmaa on Suomessa käytetty muun muassa työelämän-, elämäntapa- ja naistutkimuksen parissa 1970-luvulta lähtien. Työyhteisöä voidaan tutkia omana kulttuurina, sillä tietyn työn ympärille on muodostunut ihmisten yhteenliittymä. Tulee huomioida, ettei kulttuuri tai ryhmä tarkoita sitä, että sen jäsenet olisivat ajatuksiltaan tai teoiltaan homogeenisiä. Työpaikkojen toimintaa ja käyttäytymisen raameja määrittelevät myös yhteiskunta ja sen lainsäädäntö. (Eskola - Suoranta 1998: 103,109; Kananen 2014: 53,57.)

Etnografisen tutkimuksen kohteena ovat ihmiset ja ihmisten muodostamat kokonaisuudet eli kulttuurit. Oleellista on tutkijan läsnäolo kentällä tarkasteltaessa erilaisia sosiaalisen elämän käytänteitä, jolloin tavoitteena on pyrkimys ymmärtää niitä. Ilmiö tulee kuvata siten, että lukija voi sen perusteella saada riittävän hyvän kuvan ilmiöstä. Etnograafisessa tutkimuksessa ei voida määritellä tiukasti etukäteen tutkimusprosessin eri vaiheita, koska ei ole tiedossa mitä aineistosta nousee esille. Tutkija voi joutua muuttamaan tutkimuskysymyksiään tai tiedonkeruumenetelmiään ja ottamaan lisää aineistoa mukaan tutkimukseen. Loppuraportti kirjoitetaan aineiston perusteella. (Kananen 2014: 9,13-15, 27, 47-48, 50-51.)

Etnografinen tutkimus on laadullista tutkimusta, jolloin aineisto muodostuu tutkijasta riippuen tai riippumatta syntyvästä tekstistä. Tutkijalähtöistä aineistoa voidaan kerätä esimerkiksi havainnoimalla, haastatteluilla ja tutkijasta riippumatonta aineistoa ovat esimerkiksi valmiit tekstit, joita hyödynnetään tutkimuksessa. (Eskola – Suoranta 1998: 15.) Eri menetelmien avulla voidaan saada laajemmin erilaisia näkökulmia esille ja lisätä tutkimuksen luotettavuutta, koska pelkkä havainnointi koskettaa vain nykyhetkeä (Hirsjärvi – Hurme 2009: 38). Tutkija toimii tutkimuskohteen sosiaalisissa ja kulttuurisissa ympäristöissä, suodattaen kokemuksensa ja tulkiten tuloksia raportoiden myös oman toimintansa (Lappalainen 2007:10). Etnograafisessa tutkimuksessa informanttien lukumäärä ei ole keskeinen tekijä, vaan aineiston monipuolisuus ja syvällisyys. Luotet-

tavuuden lisäämiseksi on tärkeitä raportoida muun muassa informanttien määrä sekä havainnointikertojen ja haastattelujen kestot. (Vuorinen 2003: 65-66.)

Etnografisessa tutkimuksessa havainnointia voidaan tehdä eri muotoisena kuten piilo, suora, osallistuva ja tekninen havainnointi. Havainnoinnissa kiinnitetään huomiota tilaan, toimijoihin, toimintaan, tilanteeseen, tavoitteisiin sekä tunteisiin. Havainnointipäiväkirja rakennetaan tutkittavan kohderyhmän mukaan. Tämä on hyvä rakentaa etukäteen, jotta se tuo järjestystä havainnointituloksiin. Tutkijan on kiinnitettävä erityistä huomiota omiin asenteisiinsa ja subjektiivisuuteensa, koska vaarana on valikoivuus. Havaintopäiväkirjan lisäksi muistiinpanot ovat osa havainnointia, on oleellista kirjoittaa tapahtumat heti muistiin ennen niiden unohtumista. Suorassa havainnoinnissa havainnointi tapahtuu paikanpäällä siten, että toiset ilmiöön osallistuvat voivat havaita havainnoinnin. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on osa ilmiötä osallistuen myös itse toimintaan. Osallistavan havainnoinnin etuna on tutkijan mahdollisuus päästä toiminnan avulla kiinni tutkittavaan ilmiöön, vaikka tutkija ei ole työyhteisön jäsen. Etnografian tulee ymmärtää tutkittavan ryhmän kulttuuria sen omista lähtökodista. (Kananen 2014: 54, 59, 81, 84-85.)

Etnografisessa menetelmässä ei kerätä ensin aineistoa ja tehdä sen jälkeen analyysia, vaan prosessi etenee limittäin aineiston ohjatessa tutkimusta. Aineiston analyysi havainnointijakson aikana antaa vastauksen sille, milloin on havainnoitu riittävästi selityksen, ymmärryksen löytämiseksi. Samanaikainen työskentely varmistaa myös, ettei niin sanottua turhaa aineistoa kerry. Etnografisessa tutkimuksessa haasteena on, että kuvaus on riittävän yksityiskohtainen, mutta ei liian yksityiskohtainen, jotta kokonaiskuvan saaminen mahdollistuu. (Kananen 2014: 51, 82, 86-87.)

5.2 Opinnäytetyön aineisto ja analyysitapa

Opinnäytetyön aineisto muodostuu tutkijalähtöisestä havainnoinnista 10 päivän ajalta keväällä 2016. Havainnointijakson ensimmäinen havainnointipäivä oli 13 huhtikuuta ja viimeinen 17 toukokuuta. Opinnäytetyön aineisto koostuu yhteensä 60 tunnista, jotka jakaantuivat kymmenelle eri päivälle. Havainnointipäivistä 9 oli arkipäivää ja yksi sunnuntai, 7 havaintokertaa mukaili iltavuoron aikataulua ja kolme aamuvuoron. Havainnointipäivät painotettiin arkipäiviin, koska tuolloin paikalla oli enemmän lapsia ja työntekijöitä. Havainnointijakson aikana osastolla työskenteli 13 eri työntekijää. Havainnoin-

nissa huomioin osaston kahdeksan hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevää hoitajaa, osaston vastaavan hoitajan sekä neljä sijaisena toiminutta työntekijää. Litteroitua aineistoa havainnointijaksosta syntyi yhteensä 32 liuskaa.

Opinnäytetyössä käytän heistä nimitystä työntekijä/t tai työryhmä. Havaintojen osalta ja esimerkeissä käytän kuitenkin sanaa aikuinen, joka on tietoinen valinta. Osaston arjessa paikalla on lasten näkökulmasta lapsia ja aikuisia, jonka vuoksi tuntui luonnottomalta siinä yhteydessä puhua työntekijästä. Työntekijät ovat koulutettuja työsuhteessa olevia aikuisia, joten muissa osiossa heidän kutsuminen aikuisiksi ei puolestaan olisi kuvannut heidän rooliaan osaston toiminnassa. Työntekijät kantavat vastuun toimistaan, mutta arjessa lapsen näkökulmasta lasten kanssa toimii aikuinen.

Lastenkodissa työntekijöillä on erilaisia työvuoroja ja esimerkiksi aamu- ja iltavuoro ovat hetken aikaa samanaikaisesti osastolla. Osa ohjaajan työstä työvuorossa puolestaan tapahtuu osaston ulkopuolella esimerkiksi neuvotteluissa lapsen eri verkostojen kanssa. Tämän vuoksi havainnoinnin aikana työntekijöiden kokoonpanot vaihtuivat päivän aikana. Lapsi tai lapsia oli paikalla havainnoinnista 50,5 tuntia. Aikuisia osastolla ilman lapsia oli paikalla 3,5 tunnin ajan ja kuusi tuntia paikalla oli vain opiskelijoita, jolloin en havainnointia voinut tehdä. En huomionut havaintoihin niitä työntekijöitä, jotka työvuoronsa puitteissa kävivät osastolla esimerkiksi lasten perheiden kanssa pidetyn tapaamisen jälkeen, mutta eivät vaikuttaneet lainkaan osaston lasten arkeen ollessaan kirjaamassa asioita toimistossa.

Törrönen (2000: 154-155) kirjoittaa kunnioituksen olevan erityinen tutkimuksellinen lähestymistapa, jonka mukaan muun muassa aikuisilla tulee olla oikeus kieltäytyä tutkimuksesta. Valmistellessa aineiston keruuta pohdin tätä kysymystä paljon. Henkilökunnalle esittelin ennen havainnointijaksoa opinnäytetyötäni. Kerroin samalla jokaisella olevan mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta, jolloin en havainnoisi heitä lainkaan heidän työvuoronsa aikana. Työryhmä suhtautui positiivisesti suunnitelmaan toivoen saavansa palautetta tehdyistä havainnoista jakson jälkeen. Jokainen työntekijä antoi kirjallisen luvan havainnointiin.

Osaston sijaisille kerroin minkä vuoksi olen paikalla ja kysyin voinko havainnoida myös heitä. Havainnointijakson aikana osastolla työskenteli neljä eri sijaista ja he kaikki antoivat suullisen luvan havainnoida heidän työskentelyään. Opiskelijaharjoittelijoita ha-

vainnointijakson aikana oli neljä, jotka hekin olivat eri aikoina paikalla. Opiskelijoille kerroin myös työstä, mutta samalla kerroin etten tule heitä havainnoimaan lainkaan. Tämän rajauksen tein sen vuoksi, että opiskelijat ovat harjoittelussa oppimassa ja tarkoitukseni oli havainnoida nimenomaan työntekijöiden työskentelyä. Kirjasin kuitenkin ylös ne kerrat, jolloin opiskelijoita oli paikalla, koska he toimivat hyvin paljon lasten kanssa ja vaikuttavat siten lapsen arkeen.

Havainnointipäivät sovittiin huomioimatta työvuorolistoja, jotta oli mahdollista havainnoida osaston arkea riippumatta paikalla olevasta työntekijästä. Mennessäni havainnoimaan en koskaan tiennyt ennakkoon kuinka monta hoitajaa, lasta tai opiskelijaa paikalla on tai minkälainen päivän ohjelma olisi.

Törrönen (2000: 154-155) kirjoittaa kunnioittavasta tutkimuksellisesta lähestymistavasta, jossa myös lapsilla tulee olla oikeus kieltäytyä tutkimuksesta. Hän on myös pohtinut minkälaisissa tilanteissa voi havainnoida lapsia. Voidakseni vastata asettamaani tutkimuskysymykseen siitä minkälaiset työntekijöiden toimintatavat luovat ja ylläpitävät lasten hyvää arkea on väistämätöntä, että lapset ovat osallisena siinä. Lapset vaikuttivat kuitenkin olevan tottuneita siihen, että osastolla on paljon opiskelijoita ja sijaisia. Alussa keskustelin muutamien lasten kanssa olemisestani osastolla, jonka jälkeen he vaikuttivat tilanteen hyväksyvän.

Ennen havainnointijaksoa määrittelin selkeät rajaukset havainnoinnille, joka tukisi tutkimustavoitteen toteutumista ja antaisi raamit havainnoinnille. Lastenkotityön tuntemus antoi ymmärrystä työhön vaikuttavista tekijöistä sekä ymmärrystä kunnioittaa lastenkotia lasten sen hetkisenä kotina. Päätin ennen jaksoa, etten havainnoi lasten huoneissa. Tämä sulki pois havainnoinnista varmasti tärkeitä osioita etenkin lapsen ja aikuisen välisten keskusteluiden osalta, mutta lastenkodista saamani työkokemuksen perusteella koen lasten huoneiden olevan ”pyhiä” ja niihin ei vieraiden ole syytä mennä ilman kutsua. Koen, ettei opinnäytetyön tekeminen ja kiinnostus siitä miten aikuinen näissä tilanteissa toimii ollut riittävä syy. En myöskään usko, että tilanne olisi ollut aito, mikäli olisin ollut paikalla. Työntekijät kuvailivat paljon toisilleen niitä asioita ja tunnelmia mitä heillä oli lapsen kanssa kahden huoneessa ollut. Nämä puheet ovat mukana havainnoinnissa. Havainnointi tapahtui siis lastenkodin yhteisissä tiloissa, lasten läsnä ollessa.

Toinen rajanveto oli se, etten lähtenyt osaston ulkopuolelle havainnoimaan lapsen ja aikuisen kahdenkeskistä aikaa. Tähän syynä oli se, että koen tuon ajan olevan nimenomaan lapsen ja aikuisen kahdenkeskistä aikaa, joka muuttaa muotoa kolmannen ihmisen ollessa paikalla. Mukana aineistossa ei myöskään ole hyvää arkea tukevia tapahtumia, jotka tapahtuvat hoitajien osalta osaston ulkopuolella tai muiden aikuisten toimesta esimerkiksi kotona, koulussa, terapiassa, kavereilla tai lapsen harrastuksissa. Tutkimuskysymys keskittyy työntekijöiden toimintatapoihin, jotka luovat ja ylläpitävät hyvää arkea. On tietoinen valinta pyrkiä havainnoimaan vain positiivisia tapahtumia, sillä lastensuojelussa huomio on usein epäkohdissa sekä asioissa, jotka eivät syystä tai toisesta toteudu toivotun mukaisesti.

Yksi havainnoinnin rajauksista oli myös se, että jokainen viikko sisälsi kaksi havainnointipäivää ja tapahtui 6 viikon aikana. Havainnointipäivien jakaminen pidemmälle aikajaksolle mahdollisti havaintojen kirjaamisen muistiin tuoreeltaan. Kuuden havainnointipäivän jälkeen viikon tauon, jonka jälkeen havainnoin vielä neljänä päivänä. Tauon aikana perehdyin tarkemmin keräämääni aineistoon sekä niissä esiin nousseisiin toistuviin, arkisiin tapoihin. Toisella havainnointijaksolla kiinnitin huomiota siihen ovatko aikaisemmin muistiin kirjatut tavat edelleen toistuvia, lapselle hyvää arkea tuottavia aikuisten arkisia tapoja. Tutkimuskysymykseni mukaisesti kiinnitin huomiota vain hyvää arkea tuottaviin työntekijöiden toimintatapoihin. Lapsen hyvän arjen määrittelyyn vaikuttivat ennalta lukemani kirjallisuus lapsen hyvän arjen tekijöistä, mutta ennen kaikkea se miltä tilanne osastolla näytti ja tuntui sekä kuinka se eteni.

Törrönen (2000: 153) on kuvannut kuinka hän on omassa tutkimuksessaan aineiston keräämisen sijaan ollut yksi aineiston tuottajista, joita hän tutkijana on sitten tulkinnut. Myös Laakso (2009: 97) kuvaa kuinka omaa aineistoaan samalla tavalla yhdessä tuotetuksi kuin valmiiksi aineistoksi. Opinnäytetyössä osa havainnoista ovat tilanteista, joissa en ole itse ollut fyysisesti läsnä samassa tilassa, vaan olen esimerkiksi kuunnellut ja katsonut lasin läpi tapahtumaa toisesta tilasta. Osassa havaintoja olen puolestaan ollut mukana tilanteessa toimijana ja siten osaltani vaikuttanut siihen. Ollessani osastolla sain nopeasti huomata, ettei havainnointia voi lastenkodissa tehdä ilman, että on jollakin tavoin osaltaan osallisena yhteisössä. Tämän ymmärtäminen helpotti havainnointijakson toteuttamista, mutta oli huomioitava myös havaintojen sisällön osalta.

Havainnointijakson alussa osaston henkilökunta kertoi lapsille minun olevan opiskelija, mutta opiskelevani enemmän aikuisten työtapaa, jonka vuoksi en tulisi toimimaan lasten kanssa samalla kuin muut osastolla olevat opiskelijat. Osaa lapsista asia ei sen enempää häirinnyt ja kuulinkin välinpitämättömän lausahduksen ”sä siis vaan oot täällä, muttet tee mitään”. Osaa lapsista olemiseni osastolla häiritsti enemmän ja niinpä kuulin myös tuohtuneen lauseen ” mitä sä täällä oot, kun et saa ees tehdä meidän kanssa mitään”. Myöhemmin jakson jälkeen kävin työryhmää tapaamassa ja tuolloin lapsi, jota olemiseni osastolla oli alussa eniten vaivannut tuli erikseen ulko-ovelle huutelemaan ”heippoja” lähtiessäni. Näin ollen koen saaneeni myös hänen hyväksyntänsä osastolla olemiselle.

Tasapainottelin siis itselleni luonnottoman tilanteen kanssa, tekemisen ja tekemättömyyden. Tämä tilanne vei paljon huomiotani, joten aluksi keskityin löytämään keinon olla lastenkodissa siten, ettei olemisen epämukavuus vie huomiota itse päätehtävältä. Pyrin löytämään keinon, joka mahdollisti havainnointiin keskittymisen, mutta saisi olemiseni osastolla luontevammaksi. Lasten kanssa osallistuin yhteiseen tekemiseen heidän niin pyytäessä lastenkodin yhteisissä tiloissa, mutta kieltäydyin lähtemästä lapsen kanssa kahden esimerkiksi ulos pelaamaan jalkapalloa. Olin mukana esimerkiksi korinpelussa, keskusteluissa ja pallolla syöttelyssä sisätiloissa. Keittiössä vietin paljon aikaa yhteisissä ruokahetkissä, mutta etenkin muiden keittiöaskareiden parissa. Keittiöstä oli myös hyvä mahdollisuus seurata tapahtumia olohuoneen kuin myös käytävänkin osalta olematta häiritsevästi läsnä varsinaisessa tilanteessa. Omalla toiminnalla pyrin jatkuvasti huomioimaan, että häiritaisin mahdollisimman vähän lasten normaalia elämää. Etukäteen olin ajatellut olevani yksi osallistuja arjessa tehdessäni havainnointia näkyvästi paikan päällä. Ajattelin olevani mukana arjen toiminnoissa, pyrkien pysymään kuitenkin mahdollisuuksien mukaan taustalla. Tähän olin päätenyt sen vuoksi, että läsnäoloni oli hyvin lyhytaikainen, jolloin en voisi toimia siten, että jollakin lapsella jäisi kanssani kesken asioita tai että vaikuttaisin osaston toimintaan tai työn jakoon.

Ennen havaintojaksoa olin laatinut taulukon, jonka avulla saisin nopeasti kirjattua muistiin pääkohtia, lähinnä tapahtumiin vaikuttavien asioiden osalta. Muutaman havainnointipäivän jälkeen totesin kuitenkin, että merkityksellisintä tapahtumien etenemisen osalta olivat tila, toiset lapset ja aikuisten toiminta. Taulukon täyttäminen ei tuntunut tukevan havaintojen tekemistä. Luontevimmaksi tavaksi osoittautui kirjata havainnot pieneen vihkoon lyhyesti muistiinpanoina tapahtumasta, läsnäolijoista, tilasta ja tilanteen ete-

nemisestä käyttäen nuolia osoittamaan suhteita tai tilanteen etenemistä. Muistiinpanoihini en merkinnyt missään vaiheessa minkäänlaisia tunnistetietoja työntekijöistä tai lapsista, vaan käytin kirjaimia A, B, C tai numeroita 1, 2, 3 erotellessani tilanteessa olevien toimintaa.

Suunnittelin kirjaavani havainnot ylös vihkoon käsin ollessani yhteisissä tiloissa. Tästä luovuin kuitenkin jo ensimmäisellä havaintokerralla, sillä osaston aikuisten tapoihin ei kuulunut pitää mukanaan minkäänlaista pientäkään vihkoa lasten kanssa oltaessa ja toimintani vaikutti häiritsevän lapsia. Tämän huomasin jo ensimmäisenä päivänä, jolloin lapsen kysyessä mitä olen tekemässä ja halutessa katsoa vihkoani näytin sen hänelle ja kerroin kirjanneeni ylös kuinka heillä on jokaisella oma paikka iltapalapöydässä, jonka jokainen tunnistaa itselleen nimetystä Muumi-mukista. Kerroin tämän olevan mielestäni kiva tapa, jolloin lapsi intoutuikin ylpeänä esittelemään mukiaan ja kertomaan miksi oli valinnut juuri kyseisen mukin. Tämän jälkeen kuitenkin kirjoitin kaikki havaintoni hieman jälkikäteen osaston henkilökunnan toimistossa, jossa ei lapsia ollut. Osaston yhteisissä tiloissa liikuin siis ilman muistiinpanovälineitä, jotta lapset eivät häiriintyisi asiasta.

Olin etukäteen suunnitellut mihin kiinnitän huomiota milloinkin ja kuinka toteutan havainnoinnin siten, että se häiritsee lasten arkea mahdollisimman vähän. Suunnitelman mukaan olin jakanut havainnointijakson kolmeen osa-alueeseen, joita tarkkailisin eri aikoina:

- 1) Yleiset käytännöt, tilat, aikuisten sijoittuminen osastotiloissa sekä aikuisten toimintatavat yleisellä tasolla.
- 2) Aikuisten välinen vuorovaikutus ja tapa vaihtaa tietoja lasta koskien.
- 3) Aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus ja toiminta.

Jako ei toteutunut ajankäytön osalta suunnitellun mukaisesti, mutta nämä kolme osa-alueita olivat koko ajan havainnoinnin kohteena.

Kaksi ensimmäistä havainnointikertaa havainnoin kokonaistilannetta ja poimin havaintoja monen eri työntekijän toimimisesta osastolla saman vuoron aikana. Tämän jälkeen käytin neljä havaintokertaa kiinnittämällä huomiota sattumanvaraisesti valitun vuorossa olevan työntekijän toimintaan kirjaten ylös tarkemmin minkälaisia tapoja hänellä osastolla liikkua oli, minkälaisia keskusteluja hän kävi lasten kanssa ja millä tavoin hän

keskusteli toisten aikuisten kanssa lapsista. Seuraamani aikuisen poistuessa osastolta seurasin toista osastolla olevaa työntekijää, joten havainnointipäivän ajan huomio oli yhdessä työntekijässä kerrallaan. Viimeiset neljä havaintokertaa seurasin osaston yleistä toimintaa kiinnittäen huomiota siihen toistuvatko aikaisemmin muistiin merkittämäni toiminnot. Tällä tavoin hain vahvistusta sille, että kyse on osaston yleisistä tavoista arjessa eikä yksittäisen työntekijän työskentelytavoista.

Havainnointijakson aikana minulle ei selvinnyt, enkä myöskään pyrkinyt selvittämään, kuka työntekijä on kenenkin lapsen tai tämän vanhempien omahoitaja. Osaston yhteisissä tiloissa omahoitajuus ei näkynyt siten, että ulkopuolisena olisin voinut sen varmuudella havaita. Havaintojakson aikana pohdin tulisiko minun selvittää omahoitajuussuhteet, mutta jätin sen tietoisesti tekemättä. Tämä johtui siitä, että lapset ovat osastolla yhtäjaksoisesti, kun taas työntekijät oman työvuoronsa puitteissa. Työntekijöiden vuorotyön vuoksi työntekijät vaihtuivat useamman kerran päivässä toisten kohdatessa lapset lyhyemmin kuin toiset. Tutkimustehtävän mukaisesti tavoitteena oli havainnoida lapselle hyvää arkea tuottavia toimintatapoja, jolloin lapsen näkökulmasta hyvän arjen ei tulisi olla omahoitajariippuvaista. On kuitenkin huomioitava muun muassa Sinkkosen (2010: 11) esittämä toteamus, jonka mukaan omahoitajuuden ollessa toimiva suhde kasvaa lapsen sietokyky ja hän pystyy käsittelemään asioita enemmän sanallisesti. Tämä luonnollisesti vaikuttaa lapsen kykyyn toimia yhteisössä ja sitä myöten myös lastenkodin hyvään arkeen.

Havaintojakson aikana usea työntekijä oli kiinnostunut siitä miltä heidän arkensa näyttää ”sivusta katsojan silmin”. Näissä tilanteissa en kuitenkaan lähtenyt kertomaan havainnoistani sen tarkemmin, vaan saatoin todeta esimerkiksi havainneeni paljon hyviä hetkiä päivän aikana. Usein työntekijät jatkoivat keskustelua refleктоimalla ääneen omaa toimintaansa ja niiden taustasyitä. Nämä osaltaan ovat olleet vahvistamassa omia havaintojani ja niiden vaikutus näkyy varmasti tulkinnoissani, vaikka en ole aktiivisesti keskusteluja ajatellut tai erikseen niistä kirjannut huomioita ylös. Havainnointijakson jälkeen esittelin työryhmälle havaintoja ja kävimme keskustelua niistä. Tapaaminen oli sovittu aikaisemmin osastokokouksen yhteyteen ja tarkoituksena oli, että siten työryhmästä mahdollisimman moni pääsisi mukaan. Osastolla tilanne oli kuitenkin erittäin haasteellinen ja useampi hoitaja poissa tai väistämättä kiinni muissa työtehtävissä. Tämän vuoksi tapaamiseen pystyi osallistumaan vain osa työryhmästä.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysin luonnollinen tapa on tekstiperustainen sisällönanalyysi, jolloin aineistosta tiivistetään ilmiön kuvaus. Aineiston voidaan nähdä kertovan vääristelemätöntä totuutta tai sen voidaan nähdä olevan tilannesidonnaista, jolloin tulos ei välttämättä toistettuna olisi samankaltainen. (Eskola – Suoranta 1998: 19, 137, 141; Tuomi – Sarajärvi 2013: 104.) Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä empiirisen aineiston kautta liikutaan kohti käsitteellisempää yleistystä tulkintojen ja päättelyn kautta. Teorialähtöisessä analyysissä puolestaan nostetaan esille empiiristä aineistoa teoreettisessa viitekehyksessä ja aineiston käsitteet nousevat esille ennemminkin jo valmiiksi tiedettyinä. (Tuomi – Sarajärvi 2013: 108-109, 113-114.) Tässä opinnäytetyössä lähtökohtana on teoriaohjaava aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Etukäteen ei ole mahdollista määritellä yksiselitteistä teoreettista viitekehystä lapsen hyvää arkea lastenkodissa tuottaville aikuisten toimintatavoille.

Laadullisen aineiston analyysi on yksinkertaistetusti sanottuna aineiston järjestämistä siten, että siitä on mahdollista löytää vastauksia tutkimuskysymyksiin. Aineiston jäsentämisessä voidaan apuna käyttää esimerkiksi koodaamista, litterointia, luokittelua tai yhdistämistä. Aineiston rajaamisessa on huomioitava tutkimuskysymykset sekä tutkijan subjektiivisuus. (Eskolan – Suoranta 1998: 225, 152-159; Kananen 2014: 112.) Aineistosta etsitään ajattelun ja toiminnan rakenteita, prosesseja, säännönmukaisuuksia sekä toimintatapoja. Samoin voidaan etsiä syitä miksi toimitaan tietyllä tavalla, mihin toiminta kytkeytyy ja mitkä ovat siihen vaikuttavat tekijät. (Kananen 2014: 115.)

Havainnointipäivät muodostivat ikään kuin kymmenen erillistä kuvausta työntekijöiden työarjesta osastolla. Havainnointipäivän jälkeen kirjoitin heti kotiin tultuani muistiinpanot auki mahdollisimman tarkasti tietokoneella. Seuraavana päivänä kävin vielä muistiinpanot läpi ja tein niihin alustavia merkintöjä. Näin ollen aina mennessäni tekemään havaintoja olin purkanut edelliset mielestä pois. Havainnointijakson aikana tekemiäni merkintöjen avulla oli aineistosta helposti nähtävissä, että päivien osalta aikuisten toimintatavoissa on paljon yhtäläisyyksiä. Havainnointijakson päättymisen jälkeen huomasin kirjoittaneeni osan tapahtumista hyvin lyhyesti, etenkin loppuvaiheessa, ja viitanneeni lyhyesti havainnoineeni toistoa ja vahvistusta aikaisemmin tarkemmin kirjaille tavoille. Lukiessani havaintoja läpi huomasin voivani palauttaa mieleen suhteellisen yksityiskohtaisesti erilaisia tilanteita sekä tunnetiloja eri päiviltä.

Luin havainnointijakson aikana syntyneen materiaalin useamman kerran läpi ja saatuani kokonaiskuvan koko materiaalista alleviivasin päivissä toistuvia havaintoja eri värein. Yhdellä värillä havainnot aikuisten toimista, joiden tulkitsin olevan rutiineja ylläpitäviä. Tämän jälkeen alleviivasin toisella värillä tilanteet, joissa havainnoin lapsen kannustamista. Näin jatkoin eteenpäin, kunnes alleviivattuani toistuvat toiminnot karsin materiaalista muun pois ja jatkoin työskentelyä vain alleviivattujen havaintojen kanssa. Havainnot, joista oli vain yksi tai kaksi merkintää jätin huomiotta, sillä tarkoitukseni oli löytää nimenomaan arjessa toistuvia ja lapsen hyvää arkea tuottavia tapoja, ei yksittäisiä tapahtumia.

Alleviivattujen havaintojen viereen kirjoitin mitä lapsen hyvää arkea aikuisen toiminto tulkintani mukaan tuottaa. Jatkoin havaintojen yhdistämistä toisiin ja sitä kautta aineiston luokittelua. Osan havainnoista tulkitsin kuuluvan moneen eri osa-alueeseen ja näin olen myös ne luokitellut. Käyttämäni lainaukset olen pelkistänyt siten, ettei niistä ole tunnistettavissa lapsia tai aikuisia. Olen myös osassa lainauksia käyttänyt työntekijöistä tarvittaessa kirjaimia (A, B, C) ja lapsesta kirjainta (X, Y, Z) luettavuuden selventämiseksi. Nämä kirjaimet eivät ole viittauksia samaan aikuiseen tai lapseen eri esimerkeissä, vaan esimerkkikohtaisia.

Kuten edellä on esitetty koostuu opinnäytetyö tutkijalähtöisestä aineistosta, lastenkodin tehostetun kuntoutuksen osaston arjen toimintojen havainnoinnista kymmenen päivän ajalta. Havainnot on kirjoitettu lyhyesti muistiin ja päivän jälkeen avattu mahdollisimman tarkasti. Yhteensä havainnoaineistoa syntyi litteroituna 32 liuskaa. Havainnointijakson aikana olen kirjoittanut kertyneeseen aineistoon huomioita sekä reflektoinut näkemääni ja kokemaani, aineistoon perehtyminen on vaikuttanut siihen minkälaisiin asioihin olen kiinnittänyt huomiota seuraavana havainnointipäivänä. Opinnäytetyön analysoinnin lähtökohtana on teoriaohjaava aineistolähtöinen sisällönanalyysi.

5.3 Opinnäytetyön eettinen tarkastelu

Hyvän tieteellisen käytännön keskeisiä lähtökohtia tutkimuseetiikan näkökulmasta ovat muun muassa rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus. Tutkimukseen tulee soveltaa eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä ja tuloksien julkaisussa tulee noudattaa avoimuutta ja vastuullisuutta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: 6.) Grönforsin (1982: 82) mukaan tutkijan tulee saavuttaa tasapaino kan-

taa ottamatta, mutta kiinnostusta osoittavan asenteen ja kantaa ottavan aktiivisen osallistumisen välillä. Korhosen mukaan (2000: 12) tutkimuksen tekeminen edellyttää kohdealueen ja sen toiminnan tuntemusta.

Laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään ilmiötä, selittämään koostumusta ja tekijöitä sekä niiden välisiä suhteita. Teoria eli yleistys syntyy näiden ymmärryksestä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija voi aina vaikuttaa lopputulokseen tietoisesti tai tiedostamattaan. Tutkija päättää itse mitä kysyy, paljonko kysyy ja keneltä kysyy. Tämän vuoksi subjektiivisuuden vaara on suuri. Luotettavuuden arviointi onkin laadullisessa tutkimuksessa myös koko tutkimusprosessin arviointia, ei vain tulosten. (Kananen 2014: 23-25; Eskola – Suoranta 1998: 208-210; Tuomi- Sarajärvi 2013: 127.)

Lähdettäessä toteuttamaan tutkielmaa lastenkodissa tulee aina arvioida sen vaikutusta lapsiin. Ellosen ja Pösön (2010: 192) mukaan tutkimuksessa, joka koskettaa lapsia ja nuoria voidaan eettiset jännitteet jakaa kahteen ääripäähän. Puhuttaessa suojelunäkökulmasta tulee lapsia ja nuoria suojella tutkimukselta mahdollisten haittojen ehkäisemiseksi, mutta osallisuusnäkökulmasta katsottuna lasten ja nuorten osallistuminen tulisi olla laajaa ja monipuolista. Tässä opinnäytetyössä havainnoinnin kohteena ovat työntekijät, jotka työskentelevät lasten kanssa, ei siis lapset. Ei voida kuitenkaan sivuuttaa sitä tosiasiaa, että lapset ovat luonnollisesti läsnä näissä tilanteissa ja opinnäytetyön tekijänä tulee tämän kiinnittää erityisesti huomiota sen vaikutuksesta lapsiin.

Ammattietiikasta on kyse, kun arvot ja etiikka ohjaavat työntekijän toimintaa tietoisella tasolla. Ammattieettisyys on keskeisellä sijalla sosiaalialan ammatillisessa kasvussa, jossa eettiset kysymykset kohdataan usein työssä ratkaistavina ristiriitoina. Ammattieettisyyden kehittymisen ehto on avoin keskustelu ja kysyminen sekä omien käsitysten julkittaminen. Ammattieettisyys edellyttää toiminnan jatkuvaa kriittistä tarkastelua sekä lähtökohtien avointa selvittämistä. (Karvinen 1993: 10 - 11, 17.) Ammatillisuuden lähtökohtana on eettinen tietoisuus. Ammatilainen on vastuussa teoistaan ja valinnoistaan. Oleellista on erilaisten intressien ja ristiriitojen arvioiminen eettisesti, jota tukevat yhteiset keskustelut. Sosiaalialan yleiset eettiset periaatteet ovat sovellettavissa myös opinnäytetyöprosessiin. Eettiset ohjeet ovat kuitenkin vain suunnan viitoittajia, eivätkä ne ole riittävät auttamaan ratkaisuntekoa nopeita päätöksiä vaativissa tilanteissa. Malliopiminen tukee eettisten ohjeiden soveltamista käytäntöön; nähdessä toisen työntekijän toimintaa haasteellisessa tilanteessa voi se helpottaa oman haastavan tilanteen ratkai-

semisessä. Ammattieettistä toimintaa ei voi kehittää vain kirjoja lukemalla tai luentoja kuuntelemalla. Ohjatut keskustelut, väittelyt, arvokeskustelut ja reflektoidut roolit tukevat eettisen herkkyyden kasvua. (ETENE- julkaisuja 32. 2011: 30, Juujärvi ym. 2011: 30). Tuomi ja Hirsjärvi (2013: 129) huomioivat aiheen valinnan olevan myös eettinen kysymys sekä se kenen ehdoilla ja miksi tutkimukseen ryhdytään.

Salassapidosta, vaitiolovelvollisuudesta ja salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta säädetään sosiaalihuollon asiakaslaissa, joka koskee asiakkaan asemaa ja oikeuksia (812/2000). Lain mukaan salassapitovelvollisuus koskee kaikkia niitä tietoja, joista lailla on määrätty vaitiolovelvollisuus. Tietoja ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun toiminta on päättynyt. Valtaosan opinnäytetyön tekemisen ajasta olin opintovapaalla, joka helpotti työntekijän roolin sivuun siirtämisessä ja opiskelijan rooliin asettumisessa. Vaitiolovelvollisuus puolestaan oli itsestään selvyys työskennellessäni Helsingin kaupungin lapsi- ja perhepalveluiden lastenkotitoiminnoissa.

6 Tulokset

Havainnoinnista kertynyt aineisto on luokiteltu kolmeen osa-alueeseen, jotka havaintojen mukaan ovat lapsen hyvää arkea luovia ja ylläpitäviä aikuisten toimintatapoja lastenkodin tehostetun kuntoutuksen osastolla. Nämä osa-alueet ovat: 1) Turvallisuus, 2) Yksilöllisyys ja 3) Toivo. Työntekijöiden keskinäinen toiminta ja keskustelu, ilman lasten läsnäoloa, tuki havaintojen mukaan myös työntekijöiden kokemusta näiden kolmen osa-alueen merkityksellisyydestä lapsen hyvän arjen toteutumisessa.

Ennen ruokailua yksi lapsista (X) vaeltaa levottomana yhteisissä tiloissa, päivän harrastukset jännittävät. Vuorossa oleva työntekijä (A) katsoo kelloaan ja toteaa toiselle työntekijälle (B) yhden lapsista palaavan koulusta pian. Työntekijä (B) lähtee levottoman lapsen (X) luo, puhuu tulevasta harrastuksesta ja keittiössä odottavasta ruuasta, siitä kuinka olisi hyvä syödä nyt, jotta vatsa ehtii laskeutua ennen lähtöä. Saman aikaisesti hän kävelee kohti keittiötä ja kyselee lapselta lisää tulevasta harrastuksesta, puhuu ihailevasti lapsen taidoista. Lapsi lähtee seuraamaan työntekijää keittiöön selittäen samanaikaisesti vauhdikkaasti harrastuksesta. Työntekijä sulkee lasioven mennessään. Ikkunan läpi näkee kuinka kattavat pöydän, istuvat syömään. Lapsi pyörii tuolilla, syö ja kädet viuhtoo, jatkaa selittämistä ruokailun lomassa. Toinen työntekijä (A) on jäänyt istuskelemaan eteisaulan tuolille. Pian taksi tulee pihalle, työntekijä (A) avaa oven ja lapsen (Y) kengät lentävät jalasta nopeasti eteisessä. Lapsella on paljon kerrottavaa ja kysyttävää, puhetta tulee niin paljon, että työntekijän puhe jää sen varjoon. Työntekijä hiljenee, seuraa lasta eteisestä eteisaulaan. Lapsi (Y) käy kopauttamassa kädellä keittiön oveen, huutaa lasioven läpi kysymyksiään toiselle lapselle, työn-

tekijä ohjaa saman tien lasta (Y) eteenpäin laittamalla käden olkapäälle. Sanoo ääneen lapselle toisen ehtineen jo aloittaa syömisen ja heille annettava ruokarauha. Ehdottaa läksytilanteen tarkistamista ja iltapäivän menoista puhumista huoneessa ennen ruokailua, kysyy edellisistä päivistä ja kehuu kuulleensa hyvin menneestä harrastuksesta. Toisen lapsen (X) syötyä tulee hän työntekijän (B) kanssa pois keittiöstä rauhallisempaan, mutta edelleen jännittyneenä. Saman tien toinen lapsi (Y) tulee huoneestaan käytävälle, työntekijä (A) perässä. Käytävällä lapsilla on paljon asiaa toisilleen, alkavat vertailla tulevia harrastuksia ja varaavat mieluisia aikuista itselleen, välillä hakevat aikuiselta tukea sanoilleen ”eiks vaan, et mä saan”, ”mulle luvattiin, että...” Työntekijät (A ja B) eivät anna vahvistusta. Toistavat useamman kerran ”katsotaan miten menee”, ”aikuiset sopivat kuka lähtee vai menetkö itse?” ”katsotaan kuka saattaa” ja vakuuttelevat molempien pääsevän harrastukseen ”varmasti pääsette harrastukseen.” Tämän jälkeen työntekijät (A ja B) lopettavat aiheesta keskustelun alkaen puhua seuraavista toiminnoista, ohjaavat lapsia eteenpäin omiin toimintoihin, muistuttavat mitä oli sovittu. Toinen lapsi (X) jatkaa huoneeseensa, toinen keittiöön. Molemmilla aikuinen mukana. Molemmat ovet menevät kiinni, keittiön ovi työntekijän laittamana, huoneen ovi lapsen. Aikuisten olemus on koko ajan ollut rauhallinen ja arvioiva, he ovat keskittyneet vain näiden kahden lapsen sen hetkiseen toimintaan.

Yllä olevan kaltaisia tilanteita havainnointijakson aikana oli lukuisia, myös yhden päivän aikana niitä saattoi olla useita. Näissä tilanteissa oli havaittavissa työntekijöiden tarkempi toiminta, jolloin esimerkiksi lapsen lähellä oli koko ajan työntekijä. Tässä havainnossa on nähtävissä useampia lapsen hyvän arjen tekijöitä. Lasten ja aikuisten turvallisuuden varmistaminen tulee esille monella tapaa: työntekijöiden tilanteen ennakoinnissa, tilan jakamisena ovia sulkemalla, lapsen lähellä pysymisenä ja lapsen kanssa yhdessä tekemisenä. Perushuolenpidosta huolehditaan ruokailun, läksyjen ja päivän rytmityksen osalta, lasten välistä kommunikaatiota tasapainotetaan ja ohjaillaan läsnä olemalla tilanteessa, tapahtumat ovat lapsilähtöisiä, mutta aikuisjohtoisia. Yksilöllisyys näkyy siinä, että lapsen harrastukset huomioidaan, työntekijä on kiinnostunut nimenomaan kyseisen lapsen päivään kuuluvista asioista, lapselle annetaan rauha viettää aikaa yksin työntekijän kanssa, työntekijä koskettaa lasta olalle ohjaustilanteessa, lapsi osallistuu ruokapöydän kattamiseen taitojensa mukaisesti. Toivo näkyy kehuissa ja ihailevassa puheessa lasta kohtaan, kannustuksena harrastukseen menemisestä, ehdotuksena jos lapsi liikkuisikin itsenäisesti sekä siinä, että tilanne menee aikuisten ohjauksella eteenpäin ilman konfliktia, joka vaikuttaisi arkisen olemisen jatkumiseen.

6.1 Turvallisuus

Turvallisuus osoittautui yhdeksi keskeiseksi tekijäksi lapsen hyvässä arjessa osastolla ja turvallisuutta tuottavat useat erilaiset aikuisten toimintatavat arjessa. Havainnoinnissa turvallisuuteen vaikuttavat tekijät olen jakanut kuuteen osa-alueeseen, jotka näkyvät

alla olevassa taulukossa. Tässä tapauksessa käsitteenä turvallisuus sisältää niin fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden kuin myös kokonaisvaltaisen turvallisuuden tunteen, joka muodostuu pitkälti hyvistä ihmissuhteista, ennakoitavasta arjesta ja perushuolenpidosta. Työryhmän keskinäisen kanssakäymisen osalta korostui arjen ennakointi sekä työtapojen yhtenäisyys turvallisuutta ylläpitävinä ja lisäävinä tapoina.

Aikuisen toiminta	Yhdistävä tekijä	Hyvän arjen tekijä
Aamutoimissa avustaminen Kouluun lähdön varmistaminen Läksyissä avustaminen Harrastuksien mahdollistaminen Tapaamisista huolehtiminen Kotilomien varmistaminen	Arjen rutiinit ja ennustettavuus	TURVALLISUUS
Vaatehuolto Ruokailut Hygieniasta huolehtiminen Riittävän unen varmistaminen	Perus hoito- ja huolenpito	
Osastotilojen jakaminen eri tiloiksi Osastotilojen tarkastaminen Lapsen rajaaminen tarpeen mukaan Avun hakeminen ja konsultointi Lapsiryhmän tunteminen	Fyysinen ja psyykinen turvallisuus	
Työnjako työvuorossa Raportointi työntekijöiden välillä Osaston kokonaiskuvan kartoitus Päivän ohjelman suunnittelemine	Arjen ennakointi	
Työryhmän tunteminen Työntekijöiden välinen ymmärrys Sovitun noudattaminen Työntekijöiden tuki toisille Erimielisyyksistä keskustelu	Työtapojen yhtenäisyys	
Työntekijöiden rauhallisuus Lasten kanssa "touhuaminen" Työntekijöiden avoimuus lapselle Lapsen kuunteleminen Ratkaisujen perustelevminen lapselle	Luottamus, yhteisöllisyys	

Kuvio 2. Turvallisuus lapsen hyvän arjen tekijänä

Turvallisuuden varmistaminen näkyi osaston toiminnassa jokainen päivä. Työntekijät käyttivät työvuorojen alussa aikaa raportoidakseen toisilleen siitä minkälainen on yleis-tilanne ja erityisesti huomioitavat asiat tulevassa työvuorossa. Työvuoron alkaessa työntekijät jakoivat vastuualueita tulevan työvuoron osalta ja varmistivat vastuuhenkilön

osalle lapsista. Usea työntekijä kertoi eri päivinä aikuisen jatkuvan läsnäolon olevan ainoa keino varmistaa osaston turvallisuus ja sujuva arki. Aikuiset myös puhuivat keskenään päivittäin siitä kuinka päivän sujuvuus ja osaston turvallisuustilanne asetettiin lasten muiden tarpeiden edelle. Opiskelijoiden merkitys osaston arjessa lapsille aktiiviteettien ja seuran järjestäjinä oli työntekijöiden puheen mukaan merkittävä. Aikuiset kuvasit usein keskenään toisilleen kuinka paljon osaston ilmapiiriin ja tunnelmaan vaikuttaa se, että lapsilla on jatkuvasti joku viettämässä aikaa heidän kanssaan, jolloin myös lapsi saa apua arkisiin asioihinsa ja sosiaalisissa tilanteissa olemiseen.

” Jos ei o omaa aikuista, niin sitten menee härdelliiksi. Yksi aikuinen, joka on koko ajan vain yhtä lasta varten. X:n kanssa pitäis kyllä kanssa ehtii, mut tänään ei kyllä vaikuta siltä, että vois lähtee.”

” Onneksi on opiskelijoita, kädet ei vain riittäisi. Nytkin opiskelija A on pelannut korttia X:n kanssa koko tän selvittelyn ajan. ”

Osaston arkirutiinit olivat niin selkeät, että esimerkiksi osaston säännöt eivät minulle ulkopuolisena tulleet heti näkyville. Päivissä toistuva arjen aikataulu puolestaan tuli selkeästi esille; Koulun jälkeen lapset ruokailivat, tekivät läksyjä ja harrastivat paljon osaston ulkopuolella. Osastolla oltaessa vapaa-aika täyttyi pitkälti kortin pelaamisesta, pallon potkimisesta tai juttelusta. Päivällisen osalta ruokailu tapahtui usein porrastetusti ja tuolloin aikuiset sulki keittiön lasiovet. Iltapalan aikaan lapset olivat paikalla, poikkeuksen saattoi aiheuttaa myöhäinen harrastus. Lapsilla oli omat muumi-mukit, joten tullessaan iltapalalle he istuivat sujuvasti oman mukinsa osoittamalle paikalle. Toisinaan lasten dynamiikkaa tuntematon pöydän kattaja, esimerkiksi minä, saattoi kattaa pöydän huomioimatta paikkojen merkitystä. Tuolloin ensimmäinen keittiöön tullut työntekijä ohimennen huomaamatta vaihtaa muutaman mukin paikkaa. Toisinaan vuorossa olevat työntekijät perustelivat toisilleen ääneen valitsemiaan paikkoja ennen iltapalaa.

”Mä voin ottaa X:n vaikka tähän mun viereen (siirtää samalla X:n mukin oman paikkansa viereen). Tänään on varmaan parempi, ettei Y ja Z istu vierekkäin (vaihtaa kahden mukin paikkaa ristikkäin pöydässä).”

Aikuiset kertoivat lapsille yksiselitteisesti kuka kenenkin kanssa on ja mitä esimerkiksi iltapäivän aikana tulee tapahtumaan. Lapsille tieto siitä kuka aikuinen on hänen kanssaan sinä päivänä oli merkittävä. Muistiinpanojeni mukaan useana päivänä koulusta tultaessa ensimmäiset kysymykset lapselta aikuiselle alkoivat ”kuka mun kaa..”. Lapsen saadessa tiedon siitä kuka aikuinen hänen kanssaan on lähdössä harrastukseen tai ulos rauhoitti havaintojeni mukaan lapsen olemusta huomattavasti. Toisinaan lapsi

protestoi sanallisesti aikuisten tekemiä valintoja, haluten viettää aikaa toisen aikuisen kanssa. Näissä tilanteissa aikuinen kuunteli lapsen asian muuttamatta kuitenkaan toisten työntekijöiden kanssa sovittua, mutta kertoen lapselle millä perusteella aikuiset olivat sopineet kuka kenenkin kanssa olisi. Havaintojeni mukaan lapsen kuunteleminen sekä päätetyn asian perustelu rauhoitti lasta ja tämän oli helpompi siirtyä toiseen toimintaan.

Osaston olohuone ja keittiö ovat suljettavissa, mutta niiden seinät ja ovet ovat lasia, joten näkyvyys eri tiloihin säilyy. Työntekijöiden liikkuesssa osastolla he jakoivat osaston tiloja sulkemalla olohuoneen ja eteisaulan välisen oven, mikäli molemmissa tiloissa oleili lapsia. Työntekijät myös kokeilivat käytävällä liikkueensa joidenkin ovien olevan lukossa. Aika pian opin näiden ovien takana olevan tiloja, joihin lasten ei toivottu menevän, esimerkiksi sauna / suihku, työntekijöiden vessa ja huone, joka toimi välinevarastona. Näihin huoneisiin lapsilla oli kyllä pääsy tarvittaessa, mutta vain aikuisen avatessa oven.

Lapsia ja aikuisia on iltapalalla. Yksi työntekijöistä kävelee käytävällä kohti keittiötä, kokeilee ovenkahvoja ohi menessään. Huomaa ampiaisen käytävällä. Huitoo ampiaista, mutta huomaa sen olevan liian korkealla osuakseen. Menee keittiön ovelle ja laittaa sen kiinni, mitään sanomatta. Lasin läpi katsoessani näyttää siltä, etteivät iltapalalla olleet reagoi oven sulkemiseen lainkaan. Työntekijä poistaa ampiaisen käytävältä kävelee takaisin keittiöön ja istuu iltapalalle... Myöhemmin kertoo toimistossa työntekijöille käytävässä olleen ison ampiaisen.

Yllä olevassa esimerkissä tulee esille kuinka työntekijät ennakoivat asioita tilojen osalta esimerkiksi varmistamalla ovien auki tai kiinni olemisen. Työntekijät pyrkivät myös ennaltaehkäisemään ylimääräistä levottomuutta aiheuttavia tilanteita, kuten esimerkissä kuvatun ampiaisen poistaminen yhteisistä tiloista. Tämä ennakoiva toiminta tilojen osalta oli läsnä jatkuvasti. Ennakoiden tehty toiminta tilojen osalta jäi aikuisten välisissä keskusteluissa usein kokonaan huomiotta. Työntekijä saattoi erikseen nostaa asian keskusteluun, mikäli koki itse merkittäväksi tapahtuneen ennakkoinnin tilanteen kulun kannalta.

Havainnointijakson aikana tuli myös selkeästi esille, että mitä rauhallisempia aikuiset ovat sitä herkempi on tilanne jonkin lapsen kohdalla. Lapsen kanssa he hakivat haasteellisissa tilanteissa kompromissia viimeiseen asti ja myös varmistivat tarkasti, että lapsi on ymmärtänyt aikuisen puheen siten, kun se on tarkoitettu.

Lapsi on vihainen kotilomilta palattuaan, itkee ja huutaa eteisessä. Työntekijä yrittää kysellä syytä kyyristyneenä lapsen viereen. Lapsi heittää kenkiä ja työntekijä nousee. Työntekijä seuraa lasta hetken. Lapsi itkee kuinka olisi halunnut palata siten, että ehtii työntekijän kanssa kauemmas kentälle. Työntekijä selittää lapselle ymmärtävänsä pettymyksen, kun ei ehdikään enää tänään pyörällä kentälle. Lapsi vaatii päästä kentälle huijaten työntekijää. Työntekijä toistaa rauhallisesti minkä vuoksi ei enää voi lähteä lapsen kanssa pyörällä kentälle pidemmäksi aikaa. Lapsi ei kuuntele. Työntekijä ehdottaa ulos menemistä lastenkodin omalle kentälle. Lapsi hiljenee hetkeksi ja sanoo haluavansa ainakin tunnin aikaa. Työntekijä lupaa lapselle puoli tuntia ja selittää rauhallisesti kuinka on jo lähes nukkumaan meno aika ja sen vuoksi enempää ei voida olla kentällä. Lapsi alkaa laittaa kenkiä jalkaan, ottaa pallon, hoputtaa aikuista jo tulemaan. Työntekijä huikkaa osastolle jääville menevänsä hetkeksi pihalle lapsen kanssa. Lapsi kuivaa kyyneliä ulos mennessä ja on sitä mieltä, että ”ainakin tunti ollaan”. Työntekijä toistaa lupauksen puolesta tunnista. Ovi menee heidän perässään kiinni... Reilun puolen tunnin kuluttua palaavat sisälle. Lapsi selittää innoissaan ensimmäiselle näkemälleen henkilölle osastolla kuinka monta maalia oli kentällä tehnyt. Lapsen huoneeseen meno aika on juuri samaan aikaan, jolloin palasivat osastolle. Työntekijä muistuttaa myöhäisestä ajasta ja huolehti lapsen iltatoimista sekä nukkumaan menosta. Muut työntekijät eivät puutu tilanteeseen lainkaan.

Toisinaan työntekijöiden ratkaisut tilanteissa aiheuttivat työyhteisössä erimielisyyttä. Etenkin silloin, kun ratkaisu venytti osaston yhteisiä sääntöjä tai tapaa, joka oli ollut pidempään käytössä. Työntekijät vaihtoivat ajatuksia tapahtuneista asioista aina tiloissa, joissa ei lapsia ollut.

”Ajettiin vielä ylimääräinen lenkki, kun X oli kerrankin niin puheliaalla tuulella ja jotenkin rentoutuneen oloinen. Harvoin päästään ihan vaan jutteleen ja oleskeleen. Meil oli oikeesti tosi mukavaa, olla hetki täältä pois ja jutella ilman keskeytyksiä.” Työntekijä selittää muille työvuorossa olleille toimistossa.

Työntekijät vaikuttivat tehneensä ratkaisuja tietoisesti ja monessa tilanteessa selittivät toisille paikalla olijoille tilaisuuden tullen miksi olivat päätyneet ratkaisuun. Näissä selityksissä kuului korostetusti se, kuinka ratkaisu oli tehty lapsen tilanteen arvioinnin jälkeen tai oli tavoiteltu jotakin tiettyä asiaa. Nämä poikkeukset yhteisesti sovitusta linjasta ainakin siinä hetkessä vaikuttivat kuittaantuvan näillä keskusteluilla.

6.2 Yksilöllisyys

Lastenkodin osasto on aina yhteisö. Lapset asuvat osastolla, mutta aikuiset ovat paikalla oman työvuoronsa ajan. Pääsääntöisesti osastolla oli paikalla enemmän kuin yksi lapsi ja yksi aikuinen. Havainnoissa lapsen yksilöllinen kohtaaminen nousi merkittäväksi lapsen arkeen vaikuttavaksi tekijäksi.

Osastolla on yhteisiä sääntöjä ja tapoja, jotka muodostavat arjen rutiinit. Havainnoinnin aikana tuli esille, että yhteisiä tapoja olivat muun muassa siivouspäivä ja viikkorahapäi-

vä, oman paikan siistiminen ruokailun jälkeen, hiljaisen tunnin viettäminen omassa huoneessa iltapäivällä sekä puhelimen tuonti toimistoon iltaisin ja iän mukaiset nukkumaanmenoajat. Yhdessä asumisesta huolimatta havainnoinnin aikana lasten yksilöllisyys korostui monessa aikuisten toiminnassa. Lapsista jokaisella oli oma päivärytmi sekä erilaiset kotilomat. Päivään kuului kaikilla koulun käyntiä ja iltaisin useammalla lapsella harrastuksia.

Aikuisen toiminta	Yhdistävä tekijä	Hyvän arjen tekijä
Tarvittaessa aikuinen lapsen kanssa Harrastusten mahdollistaminen Koulunkäynnin varmistaminen Lapsilähtöinen arki	Lapselle sopiva arjen ohjelma	YKSILÖLLISYYS
Kosketus, sylittely, kantaminen Keskustelu, selittäminen Arkitoimissa avustaminen Avoimuus lapsen kysymyksille	Ikätasoinen hoito- ja kasvatusta	
Lähitulevaisuuden ennakointi Perheen kanssa työskentely Hoitokontaktien varmistaminen Lapsilähtöinen työskentely	Tulevaisuuden huomioiminen	
Lapsilähtöinen ajattelu Lapsen tarinan rakentaminen Tiedon jakaminen työryhmässä Vaihtoehtojen kartoittaminen	Työryhmän suunnitelmallinen työskentely	

Kuvio 3. Yksilöllisyys lapsen hyvän arjen tekijänä

Päivittäin osalle lapsista aikuiset sopivat nimetyn henkilön, joka huolehti lapsesta koulusta tulosta nukkumaan menoon asti. Jokaisella lapsella sekä perheellä on omat nimeytyt omahoitajat, mutta arjessa jokainen aikuinen osallistui jokaisen lapsen hoitoon. Osaston yhteisissä tiloissa, arjessa, en ulkopuolisena havainnut kuka on kunkin lapsen omahoitaja. Muistiinpanojeni mukaan aikuiset viettivät päivästä huomattavan paljon aikaa lapsen kanssa kahden osaston ulkopuolella tai iltaisin lapsen huoneessa. Tämä aikuisen ja lapsen välinen erityinen suhde tuli esille tilanteissa, jotka olivat lapselle jollakin tapaa erityisen haastavia. Omahoitaja suhde näkyi myös aikuisten keskinäisessä työskentelyssä, jossa he nostivat esille erityisesti omahoidettavansa osalta asioita sekä selittivät toisille näkemyksiään siitä mikä on lapsen tilanne tai esittivät toiveita siitä minäkalaisia asioita huomioitaisiin lapsen osalta.

Aikuinen istuu keittiössä juomassa iltateetä lapsen kanssa, muut ovat jo iltapalan syöneet ja poistuneet keittiöstä. Puhuvat lasta kiinnostavista asioista, etenkin tyylistä. Aikuinen kuuntelee ja kyselee miksi lapsi tykkää tietyistä asioista ja minkälaisia kommentteja kuulee toisilta esimerkiksi koulussa. Lapsi kertoo mitä itse ajattelee. Aikuinen sanoo olevansa huolestunut siitä mitä lapsen tapa voi hänelle aiheuttaa, lapsi ei itse koe tavasta olevan mitään haittaa. Aikuinen puhuu terveydellisistä haitoista, mutta toteaa samalla ymmärtävänsä kyllä kuinka tärkeä tyyli lapselle on. Pohtii ääneen ”olisikohan mahdollista, että tekisit noin harvemmin, vaikka silloin kun on jokin juhlapäivä tai erityinen syy. Oisiko silloin sen vaikutuskin suurempi?” Lapsi naureskelee aikuisen huolelle ja on sitä mieltä, että tapa tekee päivästä erityisen. Vakuuttelee edelleen, ettei huolta ole. Toteaa lopuksi kuitenkin ”voin mä harkita, jos sä siitä oot huolissas”. Aikuinen jättää asian sikseen toteamalla ”kiva, jos mietit sitä”. Tämän jälkeen keskustelu jatkuu yhtä rauhallisena muihin aiheisiin.

Aikuiset keskustelivat lasten kanssa monessa eri tilanteessa ohjaten keskustelua niidenomaan niihin asioihin, jotka olivat lapselle haasteellisia. Muistiinpanoissa olen useamman keskusteluun liittyvän havainnon osalta kirjoittanut keskustelun loppuvan lapsen kommenttiin siitä miten asiassa voisi toimia tai edetä ja aikuisen antavan lapsen ajattelulle positiivisen palautteen.

Aikuinen pelailee lapsen(X) kanssa. Huikkaa käytävälle toiselle lapselle(Y) olevan iltapesun aika jatkaen kortin pelaamista lapsen(X) kanssa. Lapsi(Y) ei halua mennä suihkuun, kävelee ympäri osastoa selittäen erilaisia syitä sille, että jättää iltasuihkun välistä. Aikuinen jatkaa peliä, mutta alkaa keskustelemaan käytävällä olevan lapsen(Y) kanssa. Muistuttaa kuinka päivän hiet tulee käydä pesemässä pois, tuo esille suihkun kestävän vain hetken ja vetoaa puheessaan siihen kuinka lapsen päivä on ollut hyvä tänään. Lapsi istuu eteisaulaan, toistaa vielä ettei ole menossa, sanoo väsyttävän. Aikuinen pelaa pelin loppuun lapsen(X) kanssa ja siirtyy eteisaulaan. Vaatii tiukemmin lasta suihkuun(Y), perustelee vielä lapsen hikoilleen päivällä harrastuksessa. Lapsi ei ole kuulevinaankaan. Aikuinen ottaa esille säännöt, lapsen on käytävä illalla suihkussa. Istuu lapsen viereen toiselle tuolille ja muistuttaa, ettei suihku kauan kestä ja enemmän aikaa menee asiasta keskusteluun. Lapsi katsoo aikuista ja sanoo ”okei mä meen, mut sit vaan ihan sekunniks”. Tähän aikuinen vastaa ”tosi hyvä, tuutko repparissa hakeen pyyhkeen”. Lapsi ojentaa mitään sanomatta kädet ylös noussutta aikuista kohti ja kiipeää reppuselkään.

Osaston yhteisissä tiloissa lapsen yksilöllinen huomioiminen näkyi etenkin ikätasoisena hoitamisena. Arjessa lapsilta vaadittiin samoja asioita, mutta eri tavalla toteutettuna. Aikuiset huomioivat mikä on kunkin lapsen kohdalla mahdollista ja tämä näkyi erityisesti keittiössä sekä siivoamisessa. Toisia lapsia aikuiset koskettivat paljon, lapsia silitettiin, pidettiin kättä olalla, kannettiin, halattiin, otettiin syliin istumaan tai hoidettiin erilaisia lapsen mielestä hoitoa tarvitsevia kolauksia. Toisten lasten kanssa puolestaan käytiin enemmän keskusteluja ja lapsen kanssa oli vähemmän fyysistä kosketusta. Lapset myös tutkivat kiinnostuneesti aikuisia, hiuksia, nenää, partaa, käsiä. Aikuiset antoivat lasten koskettaa myös itseään ja vastasivat lapsen ihmettelyihin avoimesti ja myös

joillekin omille piirteilleen naureskellen. Toisinaan tilanteet menivät lasten osalta toisten mollaamisen puolelle ja tällöin ne lopetettiin tiukasti. Pääsääntöisesti nämä tilanteet, joissa lapsi ihmetteli aikuisen ulkomuotoa, vaikuttivat lapsen puolelta aidolta ihmetykseltä ja kiinnostukselta.

”Miten sulla on tollanen nenä? Mun nenä on ihan erilainen.” Lapsi koskettaa vuorotellen aikuisen nenää ja omaa nenäänsä. Aikuinen naurahtaa lapselle ” tää nenä onkin tosi iso, meillä on suvussa isonenäsiä” ja istuu paikoillaan antaen lapsen käden kokeilla eri kohtia omassa naamassaan. ”Sun otsakin on ihan erilainen” lapsi on siirtänyt kätensä aikuisen otsalle ja sen jälkeen omalle otsalleen ” kato nyt, mun otsa on paljon lyhyempi, sulla on kauheen iso”. Aikuinen toteaa lapselle ” jokaisella meistä on erilaiset nenät ja otsat ”. Jutustelu jatkuu hyväntuulisena lapsen ihmetellessä eri piirteitä.

Lapsen yksilöllisen tilanteen ja lastensuojelullisten toimenpiteiden huomioiminen tuli voimakkaammin esille aikuisten välisessä työskentelyssä toimistossa, jolloin lapset eivät olleet kuulemassa aikuisten keskusteluja. Työyhteisö keskusteli päivittäin lapsen tilanteesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Havainnointijakson aikana toiset lapset saivat huomattavasti enemmän tilaa aikuisten keskustelussa. Aikuiset keskustelivat yksitellen kustakin lapsesta, tämän perheestä, hoitomahdollisuudesta ja suunnitelmista arjessa. Lapsen perheen tilannetta työstettiin osastotilojen ulkopuolella ja ne eivät olleet havainnoinnissani mukana. Arjen raporteissa toisille aikuisille kerrottiin perheiden kanssa käydyistä tapaamisista lasta koskevat asiat ja toivat esille epäilyksensä siitä miten tapaaminen on lapseen vaikuttanut. Lapsen perheenjäsenen käydessä osastolla aikuiset pyrkivät aina huomioimaan hänet tarjoamalla kahvia ja juttelemalla, osaston tilanteesta tai aikuisen kiireestä huolimatta. Yhteisissä tiloissa muiden lasten läsnä ollessa ei perheenjäsenten käynneistä lasten kanssa puhuttu lainkaan, ellei lapsi itse keskustelua aloittanut. Tuolloin aikuinen lähinnä kuunteli lapsen puhetta ja tarvittaessa vastasi lapselle yleisesti.

6.3 Toivo

Aikuisten keskinäisessä keskustelussa sana ”toivo” toistui päivittäin heidän vaihtaessaan näkemyksiä lapsesta, tämän perheen tilanteesta tai omaan työhönsä liittyvistä asioista. Toivon ylläpitäminen niin lasten tulevaisuuden kuin aikuisten työn osalta on havaintojen mukaan merkittävässä roolissa lapsen hyvässä arjessa.

Muistiinpanojen mukaan aikuiset keskustelivat paljon lapsista lasten kuullen, ihailivat esimerkiksi heidän taitojaan tai ominaisuuksiaan. Pohtivat ääneen lapsen mahdollisuuksia tulevaisuudessa tai muistelivat kuinka paljon lapsi on edennyt aikaisemmin haasteellisissa asioissa. Usein lapset ryhtyivät kommentoimaan aikuisten välistä keskustelua, jonka jälkeen keskustelu muuttui aikuisten ja lapsen väliseksi yhteiseksi keskusteluksi. Lasten kanssa toimiessaan aikuiset vahvistivat sanoin, elein ja teoin lapsen itsetuntoa, uskoa omiin taitoihin sekä hyvään tulevaisuuteen.

Aikuisen toiminta	Yhdistävä tekijä	Hyvän arjen tekijä
Kannustus Kehuminen Ihailu	Itsetunnon kohottaminen	TOIVO
Perheen kunnioittava kohtaaminen Lapsesta iloitseminen Positiivinen puhe perheestä Positiivinen puhe lapsesta Lapsen kanssa hassuttelu	Kokemus hyväksynnästä	
Yhdessä tekeminen Mahdollisuuksien tarjoaminen Onnistumisesta iloitseminen Uusien kokemusten tarjoaminen	Kykenevyyden tunteen kasvaminen	
Positiivinen puhe tulevaisuudesta Lapsen haaveista puhuminen Vanhempien mahdollisuuksien korostaminen	Lapsen usko tulevaisuuteen	
Positiivinen kokemusten jakaminen Positiivinen puhe lapsesta Positiivinen puhe perheistä Työkaverin kuunteleminen ja tukeminen	Työryhmän usko työhön	

Kuvio 4. Toivo lapsen hyvän arjen tekijänä

Aikuisten välisissä raporteissa keskusteltaessa haasteellisista tilanteista nostettiin esille aikaisempia asioita, joiden ratkaisemisen osalta he kokivat aiemmin onnistuneensa. Samoin keskustelussa nostettiin esille tilanteita, jotka aikuisten mukaan kertoivat hyvästä luottamussuhteesta aikuisen ja lapsen sekä hänen perheensä kanssa. Nämä esille nostamiset tapahtuivat eri aikuisten toimesta.

Aikuiset keskustelevat lapsen haasteellisesta tilanteesta, pohtivat mitä keinoja on käytettävissä. Keskustelussa tulee esille useita tilanteita, jossa lapsen käytös osastolla huolestuttaa aikuisia ja nousee esille myös työntekijöiden mahdollisuudet auttaa lasta ja perhettä, koetaan voimattomuutta ja se sanotaan ääneen. Yksi keskustelijoista ottaa esille aikaisemman tilanteen perheen kanssa, pohtii ääneen kuinka silloin toimittiin ja kuinka nyt myöhemmin ajatellen asia meni siihen suun-

taan mihin aikuiset olivat pyrkineet. Toinen vastaa nostamalla esille kuinka koulusta on tullut viesti tilanteen etenemisestä toivottuun suuntaan. Kolmas sanoo ääneen harrastusreissulla olleen positiivisen asian. Hetken kuluttua kaikki keskustelussa mukana olleet alkavat puhua positiivisemmin, nostavat esille pieniä hyviä tapahtumia ja lapsen kokonaiskuva vaikuttaa tarkentuvan kaikille keskustelijoille. Alkavat pohtia tulevien päivien sisältöä ja mahdollisuuksia. Keskustelun sävy on muuttunut positiiviseksi ja suunnitelmalliseksi.

Osaston lapsista useammalla oli harrastuksia. Aikuiset osoittivat kiinnostuksensa lapsen harrastukseen puhumalla siitä paljon ja kyselemällä harrastuksesta. Havaintomuisiinpanoihin olen kirjannut jokaisena havainnointipäivänä kuinka aikuinen on kehumut lasta harrastuksiin liittyen tai kertonut toiselle aikuiselle lapsen onnistumisista harrastuksissa lapsen läsnä ollessa.

”..on se kyllä tosi nopea, ei ole ihme, että valmentajat ovat niin tyytyväisiä. Ties mitä X:stä vielä tuleekaan...” Aikuinen toteaa toiselle aikuiselle tullessaan lapsen kanssa takaisin osastolle.

”Meinasin ihan soittaa ja ihmetellä missä X on, mut tänäänhän oli se harrastus. Hoitaa niin hienosti itse vanhempiensa kanssa, ettei meinaa edes muistaa. Olisi kyllä hienoa joskus päästä mukaan, täytyy kattoo, jos joskus onnistuisi” Aikuinen toteaa toiselle aikuiselle kirjoittaessaan raportteja aikaisemmin tapahtuneista asioista.

Havaintojen mukaan lapsen perheiden tilanne vaikutti lapsen olemiseen yhteisissä tiloissa, mutta perheiden asioista ei yhteisissä tiloissa keskusteltu, mikäli paikalla oli muita lapsia. Lapsen ollessa yksin aikuisen tai aikuisten kanssa saattoi perheen tilanne olla hyvinkin vahvasti esillä. Tuolloin aikuiset pyrkivät keskustelussa toteamaan tosiasiat ääneen, mutta kuitenkin puhua kunnioittavasti ja toivoa ylläpitävästi lapsen perheestä.

Lapsi on pahantuulinen ja raivoissaan, huutaen kertoo perheensä ongelmista. Aikuinen selittänyt mistä asia voi johtua ja pohtinut ääneen onko perhe tarkoittanut oikeasti sitä mitä lapsi on kuullut. Lapsi kokee, ettei aikuinenkaan usko häntä. Lapsi selittänyt aikuiselle kuinka monessa paikassa on jo asunut ja kuinka kukaan ei oikeasti osaa auttaa ”korjaisitte perheen, jos oikeesti auttaisitte”. Aikuinen kertonut nimenomaan töitä tehtävän perheen kanssa. Lapsi ollut sitä mieltä, ettei hänestä ole koskaan mihinkään ja hän ei koskaan voi asua kotona. Aikuinen vakuutellut kuinka ratkotaan juuri niitä asioita, jotta lapsi voisi kotona asua ja siirtänyt sen jälkeen puheen siihen missä kaikissa asioissa lapsi on tosi hyvä ja min-kälaisia asioita hän vaikka voisi tulevaisuudessa tehdä. Lapsi alkanut puhua pikku hiljaa enemmän siitä mitä haluaisi tehdä ja kertaamaan muiden ihmettäyden asioiden osalta, jossa on hyvä.

Aikuiset toivat päivän aikana esille kuinka lapset ovat heille merkityksellisiä ja tärkeitä, kuinka haluavat viettää aikaa heidän kanssaan. Tämä näkyi keskusteluissa kiinnostuk-

sena lapsen asioihin, mutta etenkin fyysisessä kanssakäymisessä. Lapsia halattiin, taputettiin olalle ja silitettiin hiuksia pitkin päivää ja kuljettaessa ohi.

Aikuinen(A) tulee osastolle neuvottelusta ja huomaa kotilomalta palanneen lapsen olohuoneessa. Kävelee toisen aikuisen(B) kanssa oleskelevan lapsen luokse. Laittaa käden lapsen olkapäälle ja halaa kainaloonsa, silittää hiuksia ja sanoo ääneen ”onpa ihana, että ehdin nähdä sinua ennen työvuoron loppumista, on ollut jo ihan ikävä”. Lapsi toteaa hymyillen ”joo joo” ja jatkaa juttelua toisen aikuisen(B) kanssa. Osastolle tullut aikuinen(A) jatkaa matkaansa toimistoon.

7 Johtopäätökset

Havaintojakson perusteella lastenkodin tehostetun kuntoutuksen osastolla lapsen hyvää arkea ylläpitävät tekijät voidaan luokitella kolmeen pääluokkaan; turvallisuus, yksilöllisyys ja toivo. Näiden kolme osa-aluetta sisälsivät opinnäytetyön tulosten mukaan suuren määrän erilaisia aikuisten konkreettisia toimintatapoja ja niitä yhdistäviä tekijöitä.

Lapsen hyvä arki lastenkodissa edellyttää opinnäytetyön tulosten mukaan arkea, jossa lapsi kokee fyysistä ja psyykkistä turvallisuutta, saa ikätasoista hoitoa ja kasvatusta sekä kokee hyväksytyksi tulemista ja toivoa hyvästä tulevaisuudesta. Tulosten mukaan tämä edellyttää työryhmältä yhtenäisiä työtapoja, uskoa omaan työhön, suunnitelmallista työskentelyä ja arjen ennakoitua sekä vahvaa luottamusta työkaveriin. Opinnäytetyön tulosten johtopäätöksenä voisikin lyhyesti sanoa, että lapsen hyvä arki lastenkodissa edellyttää toimivaa kokonaisuutta, jossa lapsilähtöistä arkea eletään aikuisjohtoisesti.

Muistiinpanoihin olen kirjannut huomattavan määrän työntekijöiden konkreettisia tekoja tilanteissa. Tuloksissa olen käsitellyt työntekijöiden toimintatapoja yleisemmällä tasolla. Tämä johtuu siitä, että jokainen kanssakäyminen aikuisen ja lapsen välillä sisälsi puhetta, katseita, kosketusta sekä harkittua sijoittautumista tilaan. Työntekijöiden toimintatavat vaihtelivat paljon, johon tulkintani mukaan vaikuttavat niin aikuisen kuin lapsenkin persoonallisuus sekä kokonaistilanne. Työntekijöiden valitseman konkreettisen toimintatavan taustalla suurin vaikuttava tekijä on tulkintani mukaan lapsen ja lapsiryhmän dynamiikan tunteminen sekä työyhteisön keskinäinen hyvä tuntemus ja kunnioitus. Ensimmäinen jakoperuste on ollut työntekijöiden toiminnan tavoite. Kyse ei ole

yksittäisistä teoista, vaan useiden tekojen summasta. On todettava, että hyvän arjen tekijöiden toteutuminen ei ole mahdollista vain mekaanisesti havainnoissa esille tulleiden tapojen noudattamisena, vaan siihen vaikuttavat yhteisölliset tekijät ja lasten sekä aikuisten väliset ja keskinäiset suhteet. Erilaisista toimintatavoista huolimatta päämäärä oli hyvin selkeä; varmistaa turvallisuus, tarjota yksilöllistä hoitoa ja ylläpitää toivoa. Nyt jälkeenpäin ajateltuna havainnoinnissa esille nousseet kokonaisuudet ovat jokainen toistensa elin ehto. Yksikään niistä ei voi toteutua ilman toistaan ja ilman toisiaan ne ovat merkityksettömiä.

Havainnointijakson aikana kiinnitin erityistä huomiota siihen, että muistiin kirjoittamani havainnot olivat nimenomaan tapahtumia ja tunnetiloja, joita itse havaitsin sekä tunsin. Havaintojakson aikana työntekijät tulivat keskustelemaan kanssani työni aiheesta sekä reflektoivat omia toimiaan ääneen. Näitä en ole havaintoihin ylös kirjoittanut, huomioin vain aikuisen ja lapsen tai työntekijöiden keskinäisen kommunikoinnin. En voi kuitenkaan pois sulkea sitä, etteivätkö keskustelut työntekijöiden kanssa olisi vaikuttanut kokonaisuuksiin tulkinnoissani. Koen niiden vahvistaneen monessa kohdassa tulkintaa, jonka olin aikaisemmin tilanteesta tehnyt. Opinnäytetyön tekeminen osastolla etnografisena havainnointina kiinnitti työntekijöiden huomiota heidän toimintansa lapselle tuottamaan hyvään arkeen sekä arjen merkitykseen lapsen kasvun ja kehityksen osalta. Opinnäytetyön vuoksi toteutettu havainnointijakso osastolla osoittautui siis interventioiksi lapsen hyvää arkea tuottavien toimintatapojen tarkastelun osalta.

Olen aikaisemmin tuonut esille, että osastolla työskenteli havainnointijakson aikana 13 eri työntekijää ja kymmenen päivän aikana havainnointiin osui 39 työvuoroa, joista osa kokonaan ja osa muutaman tunnin osalta. Opiskelijoiden toiminta ei ollut osa havainnointia. En voi kuitenkaan sivuuttaa sitä kuinka suuri merkitys heillä on lapsen arkeen, sillä he toimivat aktiivisesti lapsen kanssa tämän vapaa-aikana. Havainnoinnin aikana olleet neljä opiskelijaa olivat mukana 11 eri työvuorossa. Pelkästään työntekijöiden erilaiset kokoonpanot osastolla tuovat esille sen, että työntekijöillä on oltava selkeä ja yhdessä sovittu toimintatapa, jotta siitä voi muodostua lapselle turvallinen, yksilöllinen ja toivoa ylläpitävä arki. Myös lastensuojelun käsikirja ottaa kantaa siihen, että lastenkodin kuntouttavan arjen tulee muodostua säännöllisestä ja rutiininomaisesta päivärytmistä, joka sisältää niin sanottuja normaaleja rutiineja.

Työntekijöiden keskinäisellä kanssakäymisellä oli suuri vaikutus siihen, että osaston rutiinit olivat selkeät ja linja lasten kanssa toimimisen suhteen yhtenäinen ja lapsen ennakoitavissa. Työntekijät kävivät päivittäin keskusteluja keskenään lasten ja perheiden tilanteesta, hoitomahdollisuuksista ja suunnitelmista. Nämä keskustelut tulkitsen lisänneen työntekijöiden välistä ymmärrystä lapsen tilanteesta sekä vahvistaneen sitä, millä tavoin aikuinen lapsen kanssa osastotiloissa toimi ja mitä odotuksia lapsen toiminnalle asetti. Työntekijöiden keskinäisessä työskentelyssä nostettiin esille paljon aikaisempia valintoja eri tilanteissa. Nämä esille nostamiset tapahtuivat eri työntekijöiden toimesta, eikä tulkintani mukaan työntekijän rooli tai asema työyhteisössä tähän vaikuttanut. Keskustelu lasten ja perheiden tulevaisuuden mahdollisuuksista sekä työntekijöiden työn vaikutuksesta, on työyhteisölle merkittävä jaksamista tukeva tekijä, jota työyhteisö aktiivisesti ylläpiti.

Havainnointijakson muistiinpanot osoittivat selvästi minkälaiset tavat ovat toistuvia ja riippumattomia siitä kuinka monta työntekijää paikalla on. Tein ensimmäisen rajauksen poistamalla materiaalista yksittäiset ratkaisut ja teot, joille ei löytynyt vastaavia tapahtumia tai toimintatapoja. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö näissä työntekijöiden toimintatavoissa olisi ollut lapsen hyvää arkea tukevia toimintamalleja. Opinnäytetyö havainnoi ja nostaa esille nimenomaan toistuvia tapoja, jonka vuoksi yksittäiset hyvää arkea tukevat toimintatavat eivät ole tuloksissa mukana.

Lapsiryhmän tuntemus korostui arjen toiminnoissa yhteisissä tiloissa. Tästä hyvä esimerkki on aikaisemmassa kappaleessa esille nostamani keittiötavat. Päivällisellä porrastetun ruokailun tulkitsen tarjonneen lapselle ruokarauhan sekä yksilöllisempää aikaa aikuisen kanssa. Iltapalalla puolestaan tulkitsen harjoiteltavan enemmän sosiaalisia tilanteita ryhmässä, jolloin työntekijän ennakointi paikkoja katettaessa korostui. Työntekijöiden kiinnittäessä etukäteen huomiota paikkoihin oli mahdollista antaa lapsille yhdessä ruokailtaessa positiivinen kokemus sosiaalisesta kanssakäymisestä. Lapsen kykyjen ja haasteiden tunteminen näkyi muissakin työntekijöiden toimissa kuten siinä minkälaisia arjen tehtäviä lapselle annettiin. Tulkitsen, että näissä tehtävissä aikuinen toimi lapsen tason määrittelijänä. Lapselle annetun tehtävän tuli olla riittävän haasteellinen, mutta mahdollinen, jolloin lapsen oma kokemus toiminnastaan ja kyvyistään muodostui positiiviseksi ja itsetuntoa kasvattavaksi. Työntekijöiden valitsema toimintatapa ja etäisyys lapsen kanssa perustui tulkintani mukaan lapsen, sen hetkisen olemuksen ja yleisen tilanteen tuntemiseen. Saman asian tekeminen eri lasten kanssa

tapahtui eri tavoin. Työntekijä A saattoi keskustella lapsen X kanssa hyvin lähellä istuen ja esimerkiksi hiuksia silittäen, hetken kuluttua A keskusteli lapsi Y:n kanssa istuen vastakkain pöydän äärellä. Molemmat keskustelut sisällöltään olivat arkipäiväisiä ja tunnelmaltaan leppoista jutustelua. Tulkiten, että etenkin fyysinen etäisyys oli lasten määrittelemää, jota aikuinen kunnioitti. Tätä tulkintaani tuki se, että toisinaan aikuinen tarjosi sanallisesti lapselle tilaisuutta tulla fyysisesti lähemmäksi ehdottaen esimerkiksi hiusten harjaamista.

Lastenkodin yhteisöllisyyden, lasten keskinäisten ja lasten sekä aikuisten välisten suhteiden koin havaintojaksolla olevan vahvasti läsnä joka päivä. Huolimatta siitä, että osaston yhteisissä tiloissa, arjessa, en ulkopuolisena havainnut kuka on kunkin lapsen omahoitaja. Tämä aikuisen ja lapsen välinen erityinen suhde tuli esille tilanteissa, jotka olivat lapselle jollakin tapaa tavallista haastavampia. Jokaisella vakituisella työntekijällä lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevällä on lain vaatima pätevyys työhön, joka edellyttää alan opintoja. Tämä näkyi tulkintani mukaan myös havainnointijaksolla siten, että työntekijät kykenivät erottelemaan lapsen käytöksen syitä ja ymmärtämään käytöksen taustalla olevia tekijöitä.

Kuten Laakso (2009) todennut lastenkotityön perustuvan pitkälti erilaisten suhteiden varaan ja lapsen hoidon mahdollistuvan vain näissä suhteissa. Hän korostaa työntekijän ja lapsen välisen suhteen rakentamista, joka tapahtuu nimenomaan arkisissa tapahtumissa. Myös Törrönen (1999) korostaa suhteiden merkityksellisyyttä. Olen opin- näytetyössä huomionut erikseen omahoitaja työmenetelmän sekä kiintymyssuhteen luomisen traumatisoituneen lapsen kanssa. Tämä on ollut tietoinen valinta, koska omahoitajuus on lastenkodeissa yleisesti käytetty työmenetelmä ja asuminen oman biologisen perheen ulkopuolella on jo itsessään lasta traumatisoivaa. Kyrönseppä ja Rautiainen (1993: 100-102, 123) ovat tuoneet esille kuinka suunnitelmallinen ja tavoitteellinen hoito ja kasvatusta sekä omahoitajasuhteessa koetut turvallisuuden ja luotettavuuden tunteet mahdollistavat lapsen puutteellisten taitojen kehittymisen ja niin kutsuttujen korjaavien kokemusten syntymisen. Työntekijän kokonaisvaltainen ymmärrys lapsen toiminnasta vaikuttaa tulkintani mukaan siihen, kuinka he lapsen kohtaavat ja kykenevät tarjoamaan hänen tarvitsemaansa hoitoa ja huolenpitoa.

Sinkkosen (2010) mukaan toimiva omahoitajasuhde perustuu muun muassa ennakoitavuuteen ja saatavilla oloon. Havainnointijaksolla tuli selkeästi esille kuinka lapset oli-

vat oppineet huomioimaan aikuisten olemisen osastolla työvuorojen puitteissa. Lapsille oli tärkeätä saada tietää etukäteen kuka aikuinen heidän kanssaan toimii. Työntekijät puolestaan sopivat keskenään etukäteen työjakoa ja tulkintani mukaan näissä valinnoissa työntekijät huomioivat osaston omahoitajuudet ja pyrkivät työnjaon avulla varmistamaan lasten saavan riittävän määrän kahdenkeskistä aikaa omahoitajan kanssa. Muistiinpanojeni mukaan työntekijät viettivät päivästä huomattavan paljon aikaa lapsen kanssa kahden osaston ulkopuolella tai lapsen huoneessa. Tulkitsen näissä tilanteissa rakennetun sekä ylläpidetyn lapsen ja aikuisen välistä omahoitajasuhdetta.

Työntekijät eivät läsnä ollessani avanneet toisilleen kuinka he työskentelevät omahoitajasuhteessa tai kuinka kokevat suhteen lapsen kanssa. Suhteen merkityksellisyys tuli kuitenkin selkeästi esille työntekijöiden keskinäisessä työskentelyssä. Omahoitajat puhuivat toisille työntekijöille lapsen tilanteesta syvällisesti niin että tunnetila kuului työntekijän puheessa. Omahoitajat nostivat esille erityisesti omahoidettavansa asioita sekä selittivät toisille näkemyksiään siitä, mikä on lapsen tilanne, tai esittivät toiveita siitä minkälaisia asioita huomioitaisiin lapsen osalta. Tulkintani mukaan työryhmällä oli yhtenäinen käsitys siitä mitä omahoitaja työ on ja kuinka se vaikuttaa lapsen arkeen. Omahoitajatyön hyvän toteutumisen kannalta on merkityksellistä, että koko työryhmä jakaa saman käsityksen omahoitajuuden sisällöstä sekä ymmärtää myös ne haasteet, jotka työntekijä voi kohdata työssään omahoitajana. Myös Laakso (2009: 249) on tutkimuksessaan todennut, että lapsen ja työntekijän välistä suhdetta ei voi selvästi korvata toisella. Laakso kuvaa työntekijöiden sitoutuneen nimenomaan lapseen, ei työtehtäviin. Tässä opinnäytetyössä omahoitajatyö työmenetelmänä on huomioitu teoriaosuudessa vaikka se ei ole ollut havainnointijaksolla tarkkailun alla. Omahoitaja suhde on kuitenkin läsnä lastenkodin arjessa vaikuttaen työntekijän ja lapsen väliseen suhteeseen sekä yhteisön dynamiikkaan.

Työntekijät pyrkivät ennalta keskustelemaan kuinka vievät tilanteita toivottuun suuntaan. Tämä tuli esille selkeästi tilanteissa, joissa työntekijät tekivät keskenään suunnitelmaa tavasta ottaa asioita esille lapsen kanssa sekä tekivät keskenään roolijakoa ja sopivat jopa sanamuodoista, joita lapsen kanssa käytetään. Tulkintani mukaan työntekijän aktiivisen toiminnan tavoitteena näissä tilanteissa oli muuttaa haasteellinen asia positiivisempaan suuntaan. Vahvistaa sanoin, elein ja teoin lapsen itsetuntoa, uskoa omiin taitoihin sekä hyvään tulevaisuuteen. Nämä kaikki yhdessä vaikuttivat luovan arkeen positiivisen ja tulevaisuuteen luottavaisesti suhtautuvan toivon ilmapiiriin.

Työntekijät eivät toimineet sattumanvaraisesti, vaan ennakoiden ja huomioiden kokonaisvaltaisesti tilanteen. Tämä vaatii työntekijöiltä jatkuvaa sensitiivisyyttä, niin sanotusti tuntosarvet esillä olemista. Tilanteet vaihtuivat nopeasti, jolloin työntekijällä ei ole mahdollisuutta miettiä ratkaisua pitkään tai hakea siihen koko työryhmän, tai edes toisen työntekijän, hyväksyntää. Lapset vaikuttivat aistivan hyvin voimakkaasti ilmapiiriä, joten yleisen tunnelman säilyttäminen osastolla hyvänä oli ratkaisevaa sen suhteen mihin suuntaan haasteelliset tilanteet kääntyivät. Työntekijöiden ennakointiin perustuva toiminta vaikuttaa tulkintani mukaan myös lapsen toimintaan. Tämä näkyi etenkin tilanteissa, joissa lapset kyselivät kuka aikuinen heidän kanssaan on menossa ulos tai harrastuksiin. Lapsen saadessa tietää, kuka aikuinen hänen kanssaan viettää aikaa, rauhoittui lapsen olemus ja hän pystyi esimerkiksi siirtymään huoneeseensa viettämään hiljaista hetkeä. Tulkitsen tiedon lisäävän lapsen turvallisuuden tunnetta, päivän tapahtumat ovat ennakoitavissa, hänet on muistettu ja huomioitu. Kuten Valkonen ja Pasanen (2012) ovat todenneet lapsen kokemus hyvästä arjesta syntyy yhteisössä tapahtuvien arkirutiinien toistoista, selkeistä säännöistä oikeudenmukaisuudesta ja pientenkin asioiden ja muutosten huolellisesta ennakoimisesta.

Kuten olen aiemmin kuvannut antavat lainsäädäntö ja yhteiskunnalliset päätökset raamit lapsen kasvun tukemiseen, erityisesti lastensuojelussa olosuhteita ja toimintatapoja on määritelty lainsäädännöstä alkaen. Toimiva lastensuojelu -selvitystyöryhmän vuoden 2013 loppuraportin mukaan lasten hyvinvointiin vaikuttavia yhteiskunnallisia muutoksia ovat muun muassa lisääntyneet vaatimukset lapsille ja nuorille sekä ongelmakeskeisyyden voimistuminen. Lastenkodissa työntekijät kohtaavat päivittäin nämä yhteiskunnallisesta muutoksesta johtuvat haasteet ja pyrkivät mahdollistamaan lapsen kasvun ja kehityksen siten, että hänellä on tulevaisuudessa mahdollisuus selviytyä yhteiskunnassa. HuosTa- hankkeen raportti osoittaa lasten sijoitusten syiden olevan moninaisia, näistä syistä voidaan havaita myös yhteiskunnallisen tilanteen ja päätösten vaikutus, kuten vanhempien työttömyyteen tai asumiseen vaikuttavat tekijät sekä se, että tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan avohuollon tukitoimet ja tarve eivät kohtaa, tuki näyttäytyy yhtäältä runsaalta ja toisaalta riittämättömältä. (Heino ym. 2016: 76-78, 103-104.)

Lastenkodin arjessa työntekijät työskentelevät lain määräämissä raameissa, he eivät ole olleet vaikuttamassa siihen minkälaisia palveluita lapsi ja tämän perhe on saanut ennen lapsen sijoitusta. Opinnäytetyön tulosten perusteella työntekijöiden toimintatavat

vaikuttavat suuresti lapsen hyvän arjen toteutumiseen lapsen asuessa lastenkodissa. Lastenkodissa asuvan lapsen osalta työntekijöiden merkitys korostuu ja lapsen hyvän arjen yksi merkittävistä tekijöistä on se mitä työntekijät tekevät työvuoroissa. Työntekijät ovat työvuorossa keskimäärin kahdeksan tuntia, lapsille lastenkoti on heidän sen hetkinen asuinpaikkansa, he ovat paikalla lähes joka päivä. Lastenkodissa lasten näkökulmasta aikuinen on paikalla jatkuvasti, mutta vuorotyön vuoksi paikalla oleva työntekijä vaihtuu. Opinnäytetyön tulosten perusteella on merkittävää minkälainen on lapsen kokemus arjen jatkuvuudesta aikuisten vuorotyöstä huolimatta, kuinka työntekijät keskenään välittävät tietoa tapahtuneista asioista ja suunnittelevat tulevia toimintoja. Lastenkoti voi tarjota lapselle hyvää arkea vain silloin, kun lapsi voi kokea olonsa turvalliseksi. Tämä mahdollistuu työntekijöiden samansuuntaisilla toimintatavoilla, joka edellyttää työryhmältä yhtenäisyyttä ja hyvää työssä jaksamista. Kuten kotona kasvavalle lapselle on merkitystä sillä kuinka häntä kasvattava aikuinen voi, on lastenkodissa kasvavalle lapselle merkitystä sillä, kuinka työryhmä kokonaisuudessaan voi.

Olimme sopineet työryhmän toiveesta etukäteen päivän havainnointijakson päättymisen jälkeiselle kuukaudelle, jolloin esittelen alustavia huomioita. Työntekijät kokivat olevan merkittävää, että ulkopuolinen on ollut seuraamassa heidän työtään arjessa osastolla ja he saavat kuulla minkälaisia huomiota heidän arjesta on tehty. Keskustelussa työntekijöiden kanssa he kertoivat tunnistavansa esille nostettuja tapoja, mutta eivät välttämättä ole ajatelleet niiden olevan merkityksellisiä. He kertoivat myös joukossa olevan tapoja, joita eivät ole aikaisemmin ajatelleet tehtävän, mutta ääneen sanottuna havahtuivat itse näin tosiaan olevan. Esille nousi se kuinka lastenkodista puhuttaessa on sävy usein negatiivinen. Työntekijät toivat esille kuinka kiinnostus nimenomaan heidän työnsä positiiviseen vaikutukseen tuntuu tärkeältä ja keskustelu positiivisesta työn vaikuttavuudesta lapsen arkeen voimaannuttavalta. Työntekijät alkoivat jo keskustelun aikana pohtimaan kuinka he voivat jatkossa huomioida havainnoinnista saatua tietoa ja lisätä positiivista vaikutusta arkeen tapojen kautta. Keskustelu oli osaltaan myös esimerkki lastenkodin arjesta. Hyvissä ajoin sovittuun ja työvuorolistoissa huomioituun osastokokoukseen pääsi osaston tilanteen vuoksi osallistumaan vain kolmasosa työryhmästä. Tilanne kuvastaa lastenkodin arkea osaltaan, muutokset tapahtuvat nopeasti ja niihin on reagoitava välittömästi. Yllättävissä tilanteissa omahoitajuussuhde korostuu ja lapsen etu menee aina kaiken muun edelle, kuten kaikessa toiminnassa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä oli millaiset työntekijän toimintatavat luovat ja ylläpitävät hyvää arkea lastenkodin tehostetun kuntoutuksen osastolla? Tuloksissa on esitetty, että lapsen hyvää arkea tuottavat työntekijöiden toimintatavat voidaan luokitella kolmeen osa-alueeseen, jotka ovat turvallisuus, yksilöllisyys ja toivo. Näiden osa-alueiden sisältä löytyvät ne aikuisten toimintatavat, jotka mahdollistavat lastenkodin hyvän arjen. Perushoidon ja huolenpidon sekä fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden lisäksi työntekijöiden tehtävänä on huolehtia, että lapsen arki on ennustettavaa ikätason mukaista hoitoa ja kasvatusta koostuen lapselle sopivasta arjen ohjelmasta. Työryhmän keskinäisessä työskentelyssä korostuvat työtapojen yhtenäisyys ja suunnitelmallinen työskentely, jossa arki on työntekijöiden toimesta ennakoitua ja tulevaisuuteen suuntaavaa. Arkeen vaikuttaa lapsen kokemus itsestä ja hyväksytyksi tulemisesta sekä koko yhteisön keskinäinen luottamus ja kokemus yhteisöllisyydestä. Nämä edellä esitetyt asiat eivät synny itsestään, vaan ne sisältävät päivittäin ja jokaisen työvuorossa olevan aikuisen toimesta toistuvia sanoja, eleitä, tekoja, tietoisia valintoja ja motivaatiota työskennellä lapsen parhaaksi. Lapsen hyvän arjen toteutuminen edellyttää siis hyvin toimivaa kokonaisuutta, jossa lapsilähtöistä arkea eletään aikuisjohtoisesti. Tämä kokonaisuus on mahdollista aikaan saada hyvinvoivan työryhmän avulla, joka uskoo oman työnsä sisältöön, mahdollisuuksiin ja jolla on mahdollisuus kehittää omaa työtään suuntaan, joka vahvistaa lapsen hyvää arkea tuottavia toimintatapoja lastenkodissa.

8 Pohdinta

Opinnäytetyöprosessin aikana pohdin paljon työn toteuttamistapaa ja vaikuttavuutta kyseisellä tehostetun kuntoutuksen osastolla ja ylipäänsä lasten sijaishuollossa. Onko aihe toteuttamiskelpoinen ja tuoko se lisäarvoa lastenkodissa työskenteleville, entä antaako se eväitä entistä paremman hoidon tavoittelussa? Mitä tarkoittaa työn kannalta se, että halusin pitää kiinni rajauksestani tarkastella arkea nimenomaan hyvän arjen positiivisesta näkökulmasta, sillä uskoin ja uskon edelleen, niiden asioiden vahvistuvan mihin huomio kohdistetaan.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda työryhmän käyttöön ja vahvistettavaksi arjen tapoja, joista lapsen hyvä arki lastenkodin tehostetun kuntoutuksen osastolla muodostuu. Tutkimuskysymyksenä oli millaiset työntekijöiden toimintatavat luovat ja ylläpitävät hyvää arkea lastenkodin tehostetun kuntoutuksen osastolla? Tuloksena opinnäytetyö

muodosti kuvauksen arjesta ja lapsen hyvää arkea tuottavien toimintatapojen osalta jaottelun, joka on esitetty taulukkoina. Tulokset, jotka lapsen hyvän arjen rakentajina on koottu opinnäytetyössä taulukoihin voivat lastenkotityöstä omaaman kokemuksen mukaan olla hyödynnettävissä keskustelussa hyvää arkea tuottavien toimintatapojen vahvistamisen osalta myös muilla lastenkodin osastoilla. Ensimmäinen askel kohti lapsen hyvää arkea rakentavaa toimintaa, on kiinnittää huomiota lastenkodin arjen moninaisuuteen, lapsen tarpeeseen ja lastenkodin yhteisön dynamiikkaan.

Tämän opinnäytetyön tulosten mukaan on lapsen arjessa lastenkodissa työntekijän ja työryhmän toiminnan vaikutus suuri. Lastenkodissa työskentelevillä on tietoa ja osaamista arvioida mitä lapsen hyvä hoito tavoitteellisena ja niin sanottuja korjaavia kokemuksia tuottavana edellyttää työn tekemisen rakenteilta lastenkodissa. Tämä huomioon tulisi työnantajan kuunnella herkällä korvalla työntekijöiden ammatillisia huomioita osaston arjesta ja työryhmän tarpeista, erityisesti suunniteltaessa muutoksia toimintarakenteisiin. Lastenkodin toiminnan sisällön kehittäminen edellyttää työnantajalta aitoa halua kehittää työtä hyvässä yhteistyössä työntekijöiden kanssa.

Opinnäytetyön tulosten mukaan työryhmän kokonaisvaltaisen toiminnan merkitys lapsen hyvän arjen rakentajina korostuu, vahvistaen käsitystä siitä, että jokainen työn osa-alue on riippuvainen toisesta ja tuottaa hyvää arkea sillä tasolla kuin sen heikoin lenkki. Tuloksien mukaan lastenkodin työryhmän toiminnan kehittämällä, pysyvyyden ja jakamisen tukemisella on yhteys lapsen kokemukseen hyvästä arjesta. Lapsen hyvä arki lastenkodissa edellyttää hyvinvoivaa työryhmää, työnantajan tukiessa toimillaan työryhmien hyvinvointia tukee se myös lapsen hyvän arjen vahvistumista.

Laakso (2009) huomioi kuinka lastenkotityöhön liittyy ammatillisuuskeskustelun valtavirran ulkopuolelle sijoittuvia puolia. On helppo yhtyä hänen ajatukseensa siitä, että lastensuojelussa tulisi huomioida hallinnollisten ja päätöksentekoon liittyvien kysymysten lisäksi lastenkotityön luonne erityisesti suhteisiin kiinnittyvänä työnä. Toiminnan sisällön kehittämisen mahdollisuuden varmistamisen tulisi olla priorisoituna työnantajan puolelta ja huomioituna organisaation toimintarakenteissa ja kehittämisessä siten, että se mahdollistaa pitkäjänteisen työskentelyn. Opinnäytetyön aineisto on kerätty vuonna 2013 Helsingin kaupungin muutosprosessin myötä uudenlaisen toiminnan aloittaneelta lastenkodin osastolta. Nyt syksyllä 2016 on osaston toimintarakenteet työnantajan puolelta jälleen muutoksessa, tämä tarkoittaa myös osaston työn sisällön muuttumista.

Opinnäytetyö ei vastaa tai anna välineitä siihen kuinka työryhmä nopeasti muuttuvassa sekä kiireisessä arjessa voi kiinnittää huomiota ja työstää niitä tekijöitä, jotka luovat lapsen hyvää arkea. Tulokset toivat selkeästi esille sen kuinka suuri vaikutus lapsen kanssa eletävällä arjella on lapsen kasvun ja kehityksen osalta. Opinnäytetyö myös osaltaan osoitti työryhmän ulkopuolisen henkilön voivan tarjota työryhmälle uudenlaisen näkökulman omaan työhön. Opinnäytetyötä tehdessäni ymmärsin lapsen hyvän arjen rakentumisen olevan työntekijöille niin peruskysymys, etteivät he itse havaitse kuinka monesta tekijästä se syntyy, niin pienistä asioista kuin suuremmistakin kokonaisuuksista. Jatkon osalta olisi hyvä kiinnittää huomiota siihen kuinka lastenkodin niin sanottua hiljaista tietoa ja työtapojen vaikuttavuutta voitaisiin nostaa esille, jotta työtä voidaan arvioida ja kehittää suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti. Kuvattaessa ja nimettäessä lapsen hyvän arjen tekijöitä esimerkiksi taulukoihin, kuten tässä työssä on tehty, ne konkretisoituvat ja antavat pohjan jatkotyöskentelylle.

Arjen työn positiivisten vaikutusten kuvaamisen ja toimintatapojen määrittelemisen koin lisäävän työryhmän hyvinvointia, luovan ymmärrystä toimintalinjasta ja antavan suuntaa työtapojen kehittämiseksi. Työn kehittämisen kannalta valintani kiinnittää huomiota vain hyvää arkea tuottaviin toimintatapoihin miellän oikeaksi, sillä työtä tulisi mielestäni lähteä kehittämään huomioiden näkökulma, joka tuottaa toivotunlaista tulosta. Jatkon osalta on merkittävää se kuinka työryhmä saamaansa tietoa käsittelee. Prosessin aikana työryhmä osoitti kiinnostuksensa heidän työstään tehtyjä havaintoja kohtaan. Osa työryhmästä osallistui myös keskusteluun havainnoista ja tässä yhteydessä oli havaittavissa kiinnostus pohtia perusteellisemmin osaston arjen toimintatapojen vaikutuksia lapsen hyvään arkeen. Tältä osin opinnäytetyö on mielestäni päässyt tavoitteeseen.

Yksi opinnäytetyön rajauksista oli huomioida nimenomaan toistuvia tapoja arjessa. Tämän vuoksi havainnointijakson aikana yksittäisiksi jääneet toimintatavat eivät ole tuloksissa mukana, vaikka ne olisivat sisältäneet lapsen hyvää arkea tuottavia toimintatapoja. Kiinnittämällä huomiota kaikkiin hyvää arkea tuottaviin toimintatapoihin olisi opinnäytetyöstä saanut laajemman kuvauksen.

Prosessina opinnäytetyö on ollut pitkä ja haasteellinen. Työskentelin aikaisemmin opinnäytetyön yhteistyökumppanina olevan lastenkodin toisella osastolla, joten tunsin lastenkodin yleiset toimintaperiaatteet. Pohdin työn tekemisen aikana jatkuvasti kysymystä siitä voinko tehdä opinnäytetyötä etnografisella menetelmällä itselleni tutussa

lastenkodissa. Tiedostin valintani sisältävän myös eettisiä ristiriitoja, joten eettisten pelisääntöjen sekä oman toiminnan ja motiivien pohtiminen on ollut osa opinnäytetyöprosessia. Opinnäytetyön tekemisessä koen noudattaneeni sosiaalialan yhteisiä eettisiä periaatteita muun muassa kollegiaalisen yhteistyön osalta, vaikka lähtökohtana oli kiinnittää huomiota hyvää arkea tuottaviin toimintatapoihin.

Tutkimuksen kohteena olleen osaston nykymuotoinen toiminta oli minulle vieras jäätyäni perhevapaalle vain muutama kuukausi osaston uudelleen profiloinnin jälkeen. Ehdotus tehdä opinnäytetyö koskien kyseistä osastoa oli alun perin lähtöisin laitoksen johtajalta. Keskustelin ennen työn tekemisen aloittamista osaston vastaavan hoitajan kanssa, joka puolestaan keskusteli työryhmän ja erityistyöntekijän kanssa aiheesta. Koin saaneeni jo varhaisessa vaiheessa opinnäytetyön tekemiselle hyväksynnän niin laitoksen johtajalta kuin myös osaston työryhmältä. Huolimatta siitä, että opinnäytetyöhöni suhtauduttiin aidon avoimesti ja hyväksyvästi, pyrin koko prosessin ajan tarkkailemaan omaa toimintaani kriittisesti. Tämä tapahtui muun muassa refleктоimalla omaa toimintaa ja pohtimalla motiivia aiheen työstämisen osalta. Opinnäytetyön olen kirjoittanut valtaosin opintovapaalla ollessani, joka antoi mahdollisuuden toimia opinnäytetyön tekijänä sekä pysytellä etäällä omasta työstä.

Kirjoittaessani työn teoreettista viitekehystä valitsin siihen teorian traumatisoituneen lapsen kiintymyssuhteesta, työmenetelmistä omahoitajuuden sekä työyhteisöön liittyen työntekijöiden hyvinvoinnin vaikutuksen lapsen hyvään arkeen. Opinnäytetyön edetessä syntyi itselleni ymmärrys siitä kuinka tärkeitä on ymmärtää lasten käyttäytymisen taustalla olevia tekijöitä, jolta osin trauma- ja kiintymyssuhdeteorian ymmärrys on oleellista puhuttaessa lastenkodissa asuvien lasten arjesta. Tämä ymmärrys näkyi työntekijöiden työskentelyssä hienovaraisena ja ammatillisena toimintana sekä ennen kaikkea lapsen käyttäytymisen ymmärtämisenä.

Omahoitajuus on lastenkodeissa yleisesti käytetty työmenetelmä. Ja vaikka en onnistunut löytämään kuin yksittäisiä tutkimuksia sen vaikutuksista, on se opinnäytetyön osalta merkittävä ollessa myös tutkimuksen kohteena olleella osastolla yksi nimetyistä työmenetelmistä. Tuloksissa omahoitajuus ei nouse vahvasti esille, koska havainnoinnissa omahoitajasuhdetta ei ole erikseen huomioitu. Ei kuitenkaan tule jättää huomiotta sitä kuinka suuri merkitys lastenkodin lapsille on aikuisten työvuoroilla ja nimenomaan sillä kuka aikuinen milloinkin on vuorossa. Aikuisten vuoroja lapset seurasivat tarkasti

ja vaikuttivat olevan niistä toisinaan työntekijöitäkin paremmin selvillä. Ottamalla toisenlaisen lähestymistavan havainnointiin olisi omahoitajuus kenties näyttäytynyt eri tavalla. Sen myötä myös opinnäytetyön tuloksissa olisi saattanut olla toisenlainen painotus. Toisaalta tulee pohtia voiko lapsen hyvää arkea määritellä sen mukaisesti milloin omahoitaja on paikalla, eikö lapsella tule olla oikeus hyvään arkeen olipa paikalla kuka hyvänsä? Itse vastaan tähän kysymykseen myönteisesti ja sen vuoksi en ole halunnut korostaa omahoitajuutta, vaikka teorian perusteella ymmärrän kuinka suuren merkityksen arvioidaan hyvällä omahoitajuudella olevan lapsen kasvuun ja kehitykseen lastenkodissa.

Havainnointijakson aikana kiinnitin erityistä huomiota siihen, että muistiin kirjoittamani havainnot olivat nimenomaan tapahtumia ja tunnetiloja, joita itse havaitsin sekä tunsin. Havaintojakson aikana työntekijät tulivat keskustelemaan kanssani työni aiheesta sekä reflektoivat omia toimiaan ääneen. Näitä en ole havaintoihin ylös kirjoittanut, vaan huomioin pelkästään aikuisen ja lapsen tai työntekijöiden keskinäisen kommunikoinnin. En voi kuitenkaan pois sulkea sitä, etteivätkö nämä keskustelut olisi vaikuttaneet kokonaisuuksiin tulkinnoissani, koen niiden vahvistaneen monessa kohdassa tulkintaa, jonka olin aikaisemmin tehnyt.

Mahdollisuus havainnoida työntekijöiden toimintaa oli antoisaa ja koen sen kehittäneen myös omaa ammatillista osaamista. Saadessani havainnoida työryhmän työskentelyä arjessa opin itse paljon itse työstä lastenkodissa sekä työryhmän hienovaraisesta ja ammatillisesta työtavasta lasten kanssa monimuotoisessa, hektisessä ja haasteellisessa arjessa. Heidän toiminnassaan näkyi teoreettisen tiedon tuoma ymmärrys ja sitä myötä kyky ymmärtää lapsen käyttäytymistä. Työryhmän toimintatavat keskinäisessä viestinvaihdossa ja tapa keskustella niin lapsista, lasten perheistä kuin työryhmän jäsenistä oli hyvä oppimiskokemus itselleni. Havainnointijaksolla jouduin myös opettelemaan kykyä pysyä arjen tapahtumissa sivussa tarkkailijana, aktiivisena toimijana olemisen sijaan. Olen kiitollinen Koivulan työryhmälle ennakkoluulottomasta suhtautumisesta opinnäytetyön tekemisen ideaan sekä henkilökohtaisesta mahdollisuudesta oppia työstä tarkkailemalla heidän työarkeaan. Työ lastenkodissa on haastavaa ja raskastakin, mutta ennen kaikkea täynnä lasten ja aikuisten yhteisiä pieniä hyviä hetkiä, jossa toimiva arjen kokonaisuus muodostaa lapsen hyvän arjen lastenkodissa.

Lähteet

Becker - Weidman, A. 2008. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia: teoria. Teoksessa Becker - Weidman, A. – Shell, D. (toim.) Auta lasta kiintymään – vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa. Tampere: PT - kustannus.

Convention on the Rights of a Child. United Nations, Human Rights. 1989. Luettu 25.01.2016

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

Ellonen, N. – Pösö, T. 2010. Lapset arvioimassa tutkimuksen etiikkaa – esimerkkinä uhritutkimus. Teoksessa Lagström, H. – Pösö, T. – Rutanen, N.- Vehkalahti, K. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 101. Helsinki. 192-209.

Eronen, T. 2007. Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 28.01.2016

<https://www.thl.fi/documents/647345/1449725/Eronen+2007++Katsaus+2000-luvulla+julkaistuun+suomalaiseen+lastensuojelututkimukseen.pdf/e0bcd6c9-9471-4a6f-89d1-b2d27a30e202>

Eronen, T. 2013. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaan otettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 07.10.2016

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-9.pdf?sequence=1

Esityslista 2/2016. Luettu 14.3.2016

http://www.hel.fi/static/public/hela/Sosiaali_ ja_ terveyslautakunta/Suomi/Paatostiedote/2016/Sote_2016-03-01_Sotelk_2_Pt/13D44FD8-E470-42B9-A498-A29555287E15/Lastensuojelun_ymparivuorokautisen_laitoshoidon_pa.html

Eskola, J. – Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 5. painos. Tampere: Vastapaino.

ETENE - julkaisuja 41. Lapsuuden ja nuoruuden etiikka sosiaali- ja terveysalalla. 2013. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE - Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. Luettu 25.01.2016 ja 10.03.2016.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110942/etene_41_verkko.pdf?sequence=2.

Golding, K. 2014. DDP –käsikirja. Hoitava kiintymys – terapeutin vanhemmuus. Turvattomuutta ja traumoja kokeneiden lasten ja nuorten kasvun tukeminen. Käsikirja kasvattajille ja ammattilaisille. Tampere: PT- kustannus.

Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätöiden menetelmät. 2.painos. WSOY:n graafiset laitokset: Juva. 1985

Hakanen, J. 2009. Työn imua, tuottavuutta ja kukoistavia työpaikkoja? – kohti laadukasta työelämää. Työterveyslaitos. Luettu 20.06.2016

https://www.tsr.fi/tsarchive/files/Selvityksia/TSR_Tata_on_tutkittu2009.pdf

Heino, T. – Hyry, S. – Ikäheimo, S. – Kuronen, M. – Rajala, R. 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuoSta – hankkeen (2014-2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Luettu 04.10.2016

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf?sequence=1

Heinonen, H. – Väisänen, A. – Hipp, T. 2014. How child welfare costs accumulate? National institute for health and welfare. Luettu 01.10.2016

https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelukeskusliitto/How_childrens_welfare_costs_accumulate.pdf

Hirsjärvi, S. – Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hoikkala, S. 2013. Kiinnipito lastenkodissa. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro. 23. Luettu 27.01.2016

<http://pelastakaalapsetfibin.directo.fi/@Bin/8bfc965d2a197099e9704734205035a3/1439030057/application/pdf/1907833/Kiinnipito%20lastenkodissa.pdf>.

livonen, E. Hallituksen toimet tuntuvat perheiden arjessa. 11.9.2015 (luettu 20.11.2015)
<http://www.mll.fi/blogi/?x16855855=w26775715>

Julkunen, I. 2009. Hyvien käytäntöjen tunnistaminen, mallintaminen ja levittäminen. Verkottumisseminaari 30.9.2009 Luettu 25.04.2016
<http://www.oph.fi/download/114581_llse_Julkunen.pdf>

Juujärvi, S. – Myyry, L. – Pessa, K. 2011. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Jyväskylä: Bookwell Oy

Kaikko, K. – Friis, L. 2009. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Bardy, M. (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 76-88.

Kangas, O. – Niemelä, M. – Varjonen, S. 2011. Toimeentulotuen Kela-siirron kehukset politiikan asialistoilla ja kansalaismielipide. Teoksessa Niemelä, M. – Saari, J. (toim.). Poliittien polut ja hyvinvointivaltion muutos. Kelan tutkimusosasto. Tampere. Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino oy. 144-176.

Kananen, J. 2014. Etnograafinen tutkimus. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 168. Suomen yliopistopaino OY –Juvenes Print.

Karppinen S. 1999. Lapsen henkilökohtainen hoito- ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa: omahoitajamenetelmä. Teoksessa Tervonen - Arnkil K. (toim.) Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Saarijärvi: Gummerus.14-20.

Karvinen, S. 1993. Sosiaalityön eettiset jännitteet. Sosiaalityön vuosikirja1993. Sosiaalityöntekijäin Liitto ry. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Kiiskinen, P. – Eskelinen, T. 2010. SILTA - kolmion käyttö ammatillisen omahoitajuuden vahvistajana. Teoksessa Kiiskinen, P. – Eskelinen, T. (toim.) Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 18. Forssan kirjapaino. 16-18.

Korhonen, M. 2000, Ammattikorkeakoulu – työ ja oppiminen yhteistyössä? Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Iisensiaattitutkimus. Pohjois-Savon ammattikorkeakoulun julkaisusarja A2/2000. Kuopio: Savon kopiokeskus Oy. 2001

Kuivalainen, S. 2011. Vuoden 2007 perhevapaaudistuksen politiikkaprosessit. Teoksessa Niemelä, M. – Saari, J. (toim.). Poliitiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos. Kellan tutkimusosasto. Tampere. Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino oy.

Kylmä, J. 2012. Toivo voimavarana hoitavassa työssä. Teoksessa Henki ja toivo hoitotyössä. Karvinen, I.(toim.) – Kylmä, J. – Ojanen, E. – Pentikäinen, J. – Vaskilampi, T. Klaava Media / Andalys oy. Sähköinen kirja EPUB+DRM. Luettu 4.7.2016.

Kyrönseppä, U. – Rautiainen, J-M. 1993. Lapsi laitoksessa. Porvoo. WSOY

Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. Säädetty Helsingissä 08.04.1983

Lappalainen, S. 2007. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Lappalainen, S. – Kankkunen, T. – Lahelma, E. – Tolonen, T. (toim.) Etnografia metodologiana: lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino oy. 9-14.

Lapsen hyvän kasvun ja kehityksen riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden tunnistaminen 2007. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston lapsiperheiden palvelujen vastuualueen riskiolosuhte -työryhmä 2006-2007. Paintek Pihlajamäki Oy. 09/2007.

<http://docplayer.fi/427832-Lapsen-hyvan-kasvun-ja-kehityksen-riskitekijoiden-ja-suojaavien-tekijoiden-tunnistaminen.html>

Lastensuojelulaki 417/2007. Säädetty Helsingissä 13.4.2007.

Lastensuojelu 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastot. Luettu 15.11.2015
<https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu>

Lastensuojelun keskusliitto. 2013. Lapsi 2018. Lastensuojelun keskusliiton strategia 2014-2018. (luettu 22.11.2015)
https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lapsi2018_strategia.pdf

Lastenkoti, nuorisokoti. Lastensuojelun käsikirja. n.d. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (luettu 22.02.2016)
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti-nuorisokoti>

Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116166/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1 (luettu 03.02.2016)

Lastensuojelu – toimivaltavastuut. Sosiaali- ja terveysministeriö. n.d. Luettu 18.01.2016
http://stm.fi/documents/1271139/1359574/Toimivaltavastuut_iso.png/ef796dd1-de8e-44c9-b60f-2a899c7dc6fd?t=1433247086227

Mahkonen S. 2005. YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja sijaishuollon arki. Teoksessa Olijista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Laituri – projekti, Lastensuojelun keskusliitto. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 201 Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. 143-154.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 9.9.2015. Luettu 20.11.2015
<http://www.mll.fi/?x34302=26758494>

Perustuslaki 1999/731. Säädetty Helsingissä 11.6.1999

Poijula S. 2007. Lapsi ja kriisi – selviytymisen tukeminen. Kirjapaja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Päätöstiedote nro 22. Luettu 14.3.2016

http://www.hel.fi/static/public/hela/Sosiaali_ ja_ terveyslautakunta/Suomi/Paatostiedote/2015/Sote_2015-12-15_Sotelk_22_Pt/index.html

Rantalaiho U-M. Kun ei tule kuulluksi – lapsiperheiden vanhempien kokemuksia arjesta ja avun tarpeesta. Teoksessa Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä. Hokkanen, L. – Sauvola M. (toim.) Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 22. 2006. Oulu. Luettu 01.10.2016. 46-73.

http://www.sosiaalikallega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Julkaistu_22.pdf

Rousu, S. 2007. Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa - Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Tampereen yliopisto. Luettu 06.09.2015

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67786/978-951-44-7174-2.pdf?sequencq=1>

Räty, T. 2015. Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. 3.uudistettu painos. Porvoo: Bookwell Oy

Saari, J. 2011. Sosiaaliturvan kokonaisuudistus. Teoksessa Niemelä, M. – Saari, J. (toim.). Poliitiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos. Kelan tutkimusosasto. Tampere. Juvenes Print – Tampereen yliopistopaino oy.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Sennet, R. 2004. Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Tampere: Vastapaino.

Sinkkonen J. 2010. Mikä lastenkodin arjessa hoitaa? Teoksessa Kiiskinen, P.– Eskelinen, T. (toim.) Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 18. Forssan kirjapaino. 7-11.

Sipari, S. 2008. Kuntouttava arki lapsen tueksi. Kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistoiminnan rakentuminen asiantuntijoiden keskusteluissa. Jyväskylän yliopisto. Luettu 21.01.2016

<https://www.thl.fi/documents/470564/817072/Sipari+2008+Kuntouttava+arki+lapsen+tueksi.pdf/af4af520-993b-437a-8b0d-559a03a7fe78>

Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki 2013. 6.painos

Sosiaalihuollon asiakaslaki 812/2000. Säädetty Helsingissä 22.9.2000.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Säädetty Helsingissä 30.12.2014.

Sosiaalihuoltolaki, soveltamisopas. 2015 Sosiaali- ja terveysministeriö. Luettu 21.1.2016.

http://stm.fi/documents/1271139/1408010/Sosiaalihuoltolaki_soveltamisopas.pdf/70e03ede-22be-4d14-bc54-ad3c37ebc7f1

Toimiva lastensuojelu -selvitystyöryhmän loppuraportti. 2013. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Helsinki. Luettu 21.1.2016

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126183/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf?sequence=1

Toivolan lastenkoti osasto Koivula. Helsingin kaupunki. 25.02.2015. Verkkodokumentti. <<http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lapsiperheiden-palvelut/lastensuojelu/lastenkotitoiminta/toivola/koivula>> Luettu 25.10.2015.

Tuomi, J. – Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. Uudistettu laitos. Vantaa: Hansaprint oy.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. 2012. Luettu 14.03.2016.

http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Törrönen M. 2000. Lapset arjen subjektina – reflektiivisen etnografian mahdollisuudet. Teoksessa Karvinen S. – Pösö T. – Satka M.(toim.) Sosiaalityön tutkimus metodologisia suunnistuksia. SoPhi 48. Jyväskylän yliopisto. Paino Kopijyvä Oy. Jyväskylä. 146-170

Törrönen M. 2003. Lasten arki laitoksessa – elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Yliopistopaino. Helsinki.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Unicef. n.d. Luettu 25.01.2016
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Valkonen, M. – Pasanen, T. 2012. Nuorten kokemuksia Helsingin Diakonissalaitoksen intensiivihoidosta. Yhteiskuntapolitiikka 77. 2012:3. Luettu 24.1.2016 ja 7.10.2016
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102865/valkonen.pdf?sequence=1>

Vuorinen, K. 2003. Etnografia. Teoksessa Ovaska, S. – Aula, A. – Majaranta, P. (toim.) Käytettävyytutkimuksen menetelmät. Tampereen yliopisto. Tietojenkäsittelytieteiden laitos. 63-78.